

SAMFUNNSØKONOMISKE STUDIER

31

DET NORSKE
SKATTESYSTEMET

HEFTE II

INDIREKTE SKATTER OG
OFFENTLIGE TRYGDEORDNINGER
1976

THE NORWEGIAN SYSTEM
OF TAXATION
VOLUME II

INDIRECT TAXES
AND SOCIAL SECURITY SCHEMES
1976

STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY
OSLO 1977

**DET NORSKE
SKATTESYSTEMET
HEFTE II**

**INDIREKTE SKATTER OG
OFFENTLIGE TRYGDEORDNINGER
1976**

Publikasjonen utgis i kommisjon hos
H. Aschehoug & Co., Oslo, og er til salgs hos alle bokhandlere.
Pris kr 13,00

ISBN 82-537-0713-4

SAMFUNNSØKONOMISKE STUDIER NR. 31

**DET NORSKE
SKATTESYSTEMET**

HEFTE II

**INDIREKTE SKATTER OG
OFFENTLIGE TRYGDEORDNINGER
1976**

**THE NORWEGIAN SYSTEM
OF TAXATION
VOLUME II**

**INDIRECT TAXES
AND SOCIAL SECURITY SCHEMES
1976**

**STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY
OSLO 1977**

ISBN 82-537-0713-4

Flisa Boktrykkeri

Forord

Den første utgaven av Det norske skattesystemet, som ble utarbeidd ved det daværende skatteforskningskontoret i Statistisk Sentralbyrå, ble publisert i 1958. I 1968 utgav Byrået en ajourført utgave av denne publikasjonen.

Ved utarbeidingen av den foreliggende utgaven har en funnet det hensiktsmessig å dele publikasjonen i to hefter. Det første heftet, som ble publisert i 1974 (SØS nr. 24), inneholder to hoveddeler: del I som omhandler skattebegreper og inndeling av skattene, utvikling av skattene og skattene i dag samt grunnprinsipper i det norske skattesystemet, og del II som gir en oversikt over de direkte skattene, dvs. skatter som utliknes på inntekt og formue. Det andre heftet, som nå sendes ut, behandler de indirekte skattene og de offentlige trygdeordningene — med hovedvekten på trygdeavgiftene — og et appendiks med en kortfattet beskrivelse av de numeriske analysemodeller og regneprogrammer for personskattleggingen som er utviklet ved Byråets gruppe for skatteforskning. Appendikset inneholder også eksempler på hvordan modellene kan brukes. Administrasjonen av skatteordningene er behandlet i oversiktsavsnittene om de enkelte skatteordninger og ikke, som opprinnelig planlagt, samlet i en egen hoveddel.

For øvrig er den foreliggende utgaven av det norske skattesystemet utvidet i forhold til de tidligere utgavene. Dette gjelder særlig de deler av stoffet som er av prinsipiell karakter. Siktemålet er at publikasjonen — i tillegg til å tjene som oppslagsverk — skal kunne gi en bedre forståelse av hovedtrekkene i det norske skattesystem og gi et bredere grunnlag for drøfting av eventuelle endringer i systemet.

Under arbeidet har en dratt nytte av håndbøker og stortingsdokumenter m.v. om skatte- og trygdespørsmål. Det viktigste materialet som er nyttet i det foreliggende heftet, framgår av noter til de enkelte avsnitt.

Arbeidet med denne utgaven er utført av forsker Inger Gabrielsen, som er leder for Byråets gruppe for skatteforskning, med forsker Erik Bjørn som rådgiver.

Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 8. februar 1977

Odd Aukrust

Preface

This publication is an updated, revised and extended edition of The Norwegian System of Taxation 1967 (SØS no. 20).

For various reasons the present edition of the publication is divided into two separate volumes. The first volume, which was issued in 1974 (SØS no. 24), contains two parts: part I, dealing with definitions and classifications of taxes, the development and the present structure of Norwegian taxes as well as general tax principles, and part II which gives a survey of the system of direct taxation. The second volume, which now is issued, deals with the indirect taxes and the social security schemes. It also contains an appendix giving a brief presentation of models and computer routines developed for analytical purposes in the tax research section of the Bureau.

This edition has been prepared by Mrs. Inger Gabrielsen, with Mr. Erik Biørn as adviser.

Central Bureau of Statistics, Oslo, 8 February 1977

Odd Aukrust

Innhold

Del I. Indirekte skatter.

	Side
Kapittel 1. <i>Oppbyggingen av avgiftssystemet</i>	11
1. Avgiftstekniske problemer	11
2. Oversikt over de indirekte skattene	19
Kapittel 2. <i>Tollen</i>	20
Kapittel 3. <i>Merverdiavgiften</i>	25
1. Innledning og oversikt	25
2. Gjeldende regler om merverdiavgift	28
3. Innbetaling av avgiften	36
Kapittel 4. <i>Investeringsavgiften</i>	37
1. Innledning	37
2. Gjeldende regler	39
Kapittel 5. <i>Skatlegging av motorkjøretøyer</i>	42
1. Avgifter ved anskaffelse av motorkjøretøyer	43
2. Avgifter på eie av motorkjøretøyer	45
3. Avgifter på bruk av motorkjøretøyer	46
Kapittel 6. <i>Avgifter på alkohol og tobakk</i>	48
1. Avgifter på alkohol	48
2. Avgifter på tobakk	50
Kapittel 7. <i>Avgifter ved utforsking og utvinning av undersjøiske naturforekomster</i>	51
1. Undersøkelsesavgift	52
2. Utvinningsavgifter	53
Kapittel 8. <i>Andre avgifter over statsbudsjettet</i>	56
1. Avgifter på konsumvarer	56
2. Avgifter på underholdning, lotterier m.v.	58
3. Avgifter på apotekerverer	61
4. Avgifter på elektrisk kraft og mineralolje	62
5. Dokumentavgifter	64
Kapittel 9. <i>Avgifter til offentlige fond m.v.</i>	65
1. Konesjonsavgifter	66
2. Produksjons- og omsetningsavgifter	68
3. Prisreguleringsavgifter	70
Kapittel 10. <i>Avgifter til kommunene</i>	70
1. Eiendomsskatt	71
2. Hundeavgift	74

Del II. Offentlige trygdeordninger.

Kapittel 11. <i>Oppbyggingen av trygdesystemet</i>	75
1. Tekniske og prinsipielle spørsmål ved trygdefinansieringen	75
2. Oversikt over de offentlige trygdeordningene	78
Kapittel 12. <i>Folketrygden</i>	80
1. Innledning og oversikt	80
2. Medlemsavgiftene	81
3. Arbeidsgiveravgiften	85
4. Avgifter for visse grupper trygdede	87
5. Stats- og kommunetilskott	88
6. Innbetaling av avgiftene	88
7. Ytelser	89

	Side
Kapittel 13. <i>Andre trygdeordninger</i>	96
1. Pensjonsordningen for statens tjenestemenn og arbeidere	97
2. Pensjonsordningen for apoteketaten	98
3. Pensjonstrygden for sjømenn, skogsarbeidere og fiskere og reindriftssamenes pensjonsordning	99
4. Krigspensjonsordningene	101
Appendiks Skattemodeller	103
1. Innledning og oversikt	103
2. Nærmere om de enkelte modellene	105
Referanser	119
Sammendrag på engelsk	120
Utkommet i serien SØS	123

Tabellregister

	Side
Tabell 1. Lønnstakere etter marginal statsskatteprosent. Prosentvis fordeling	106
Tabell 2. Inntektsskatter (inklusive trygdeavgifter) i prosent av konstante realinntekter	109
Tabell 3. Inntektsskatter (inklusive trygdeavgifter) i prosent av bruttoinntekt ved ulike skatte- systemer. Gjennomsnitt pr. husholdning, 1973	113
Tabell 4. Kompensasjonsbeløp ved å fjerne forbrukersubsidier og momskompensasjon på kjøtt og kjøttvarer og særavgift på bensin, 1975	116
Tabell 5. Øking i disponibel realinntekt ved simultan endring i subsidier/momskompensasjon og folketrygdavgifter/kommunal inntektsskatt, 1975	118

Contents

Part I. Indirect Taxes.

	Page
Chapter 1. <i>The Framework of Indirect Taxes</i>	11
1. Some technical problems	11
2. A survey of indirect taxes	19
Chapter 2. <i>Customs Duties</i>	20
Chapter 3. <i>Value Added Tax</i>	25
1. Introduction and survey	25
2. Present rules	28
3. The payment system	36
Chapter 4. <i>Investment Tax</i>	37
1. Introduction	37
2. Present rules	39
Chapter 5. <i>Taxes on Motor Vehicles</i>	42
1. Taxes on acquisition of motor vehicles	43
2. Taxes on ownership of motor vehicles	45
3. Taxes on use of motor vehicles	46
Chapter 6. <i>Excise Taxes on Alcoholic Beverages and Tobacco</i>	48
1. Taxes on alcoholic beverages	48
2. Taxes on tobacco	50
Chapter 7. <i>Excise Taxes on Exploration and Exploitation of Submarine Petroleum Resources</i>	51
1. Tax on exploration	52
2. Taxes on exploitation	53
Chapter 8. <i>Other Excise Taxes Entered on the Central Government Budget Account</i>	56
1. Taxes on consumer goods	56
2. Taxes on entertainment, lotteries etc.	58
3. Taxes on pharmaceutical preparations	61
4. Taxes on electric energy and mineral oil	62
5. Excise taxes on documents	64
Chapter 9. <i>Excise Taxes to Government Funds etc.</i>	65
1. Concession fees	66
2. Excise taxes on production and sales	68
3. Price regulation taxes	70
Chapter 10. <i>Excise Taxes to Municipalities</i>	70
1. Real estate tax	71
2. Dog licenses	74

Part II. Social Security Schemes.

Chapter 11. <i>The Framework of the Social Security System</i>	75
1. Some technical and principal problems regarding the financing	75
2. A survey of the social security schemes	78
Chapter 12. <i>The National Insurance Scheme</i>	80
1. Introduction and survey	80
2. Members contributions	81
3. Employers contribution	85
4. Contributions for specific groups	87
5. Contributions from central and local government	88
6. The payment system	88
7. Benefits	89

	Page
Chapter 13. <i>Other Insurance Schemes</i>	96
1. Central government employees pension scheme	97
2. Pension scheme for employees in pharmaceutical profession	98
3. The Pension insurance for seafarers fishermen and forestry workers and the pension scheme for reindeer-herding lapps	99
4. War pensions	101
Appendiks. Tax Models	103
1. Introduction and survey	103
2. Particulars concerning the individual models	105
References	119
English summary	120
Issued in the series Samfunnsøkonomiske studier (SØS)	123

Index of tables

	Page
Table 1. Wage earners by marginal rate for central government tax. Per cent	106
Table 2. Income taxes (including social security premiums) as percentage of constant real incomes	109
Table 3. Income taxes (including social security premiums) as percentage of gross income by alternative tax systems. Averages over households. 1973	113
Table 4. The incidence of subsidies on meat and meat products and tax on petrol. 1975	116
Table 5. Increase in real disposal income by simultaneous changes of subsidies and direct taxes. 1975	118

Del I. Indirekte skatter

Kapittel 1. Oppbyggingen av avgiftssystemet.

1. Avgiftstekniske problemer.

I dette kapitlet drøftes en del tekniske og prinsipielle problemer ved utformingen av reglene for de indirekte skattene. Etter nasjonalregnskapets definisjon omfatter indirekte skatter alle avgifter til offentlige forvaltningssektorer som blir betalt av næringsdrivende i forbindelse med kjøp av driftsmidler, produksjon, import og omsetning. I prinsippet blir dessuten utbytte av eierkapital i offentlige monopoler regnet som indirekte skatt.

Tradisjonelt deles de indirekte skattene i to hovedgrupper: (i) generelle indirekte skatter og (ii) særavgifter — også kalt punktskatter. Generelle indirekte skatter er skatter som utskrives med samme sats på et forholdsvis omfattende grunnlag, f.eks. alle varer som går til konsum og investeringsformål. Slike avgifter utskrives gjerne på omsetningen og blir da kalt generelle omsetningsavgifter. Særavgifter er skatter som utskrives på et begrenset antall varer og tjenester som konsumeres eller anvendes som driftsmidler. Også skatter på utøvelsen av spesielle typer næringsvirksomhet blir klassifisert som særavgifter.

På tvers av denne klassifiseringen kan en foreta andre inndelinger, eksempelvis i konsumentavgifter og avgifter på bedrifter. Konsumentavgifter er slike avgifter som oppkreves ved produksjon og omsetning, men som forutsettes å bli veltet over på konsumentene og som tar sikte på å påvirke konsumentenes disposisjoner. Bedriftsavgifter er avgifter som er lagt på kjøp og salg eller bruk av driftsmidler, eksempelvis investeringsavgift og elektrisitetsavgift, og som tar sikte på å påvirke bedriftenes disposisjoner. Skatter på utøvelsen av spesielle typer næringsvirksomhet kan også henføres til denne siste avgiftsgruppe. En annen klassifisering er skillet mellom mengdeavgifter og verdiavgifter. Mengdeavgifter er skatter som fastsettes i forhold til varenes mengde (målt i kilo, liter, pr. stykk etc.), mens verdiavgifter fastsettes på basis av varenes eller tjenestenes verdi. Videre kan en skille mellom vareavgifter på den ene side og næringsavgifter eller sektoravgifter på den annen. Den siste inndelingen nyttes i nasjonalregnskapet og i planleggings- og prognosemodell MODIS IV. Alle vareavgiftene er knyttet til import, produksjon og omsetning av varer, mens alle skatter som direkte er knyttet til utøvelse av næringsvirksomhet, er næringsavgifter. Dessuten er enkelte avgifter som er knyttet til varer, men som bare er knyttet enten til import eller norsk produksjon,

klassifisert som næringsavgift, eksempelvis toll og produksjonsavgift på utvinning av petroleum¹.

De sentrale informasjoner i regelverket for hver enkelt av de indirekte skattene omfatter (i) hvem som skal betale skatten, dvs. definisjon av skattesubjektet, (ii) hvilket grunnlag skatten skal utlignes på, herunder om skatten skal være en mengde- eller verdiavgift, dvs. bestemmelser om skattegrunnlaget og (iii) skattesatsene. Den følgende framstilling vil bli knyttet til disse begrepene².

Skattesubjektet

Skattesubjektet er den person eller institusjon som skal innbetale skatten til avgiftsmyndighetene. For konsumentavgiftene er hovedspørsmålet hvor på veien fra produsent til forbruker avgiftene skal kreves inn. I alminnelighet vil valget stå mellom følgende ledd i omsetningen:

- produsent- og/eller importleddet,
- grossistleddet,
- detaljistleddet (salg til forbruker).

Den viktigste fordelten ved å legge avgiftene på salg fra et tidlig ledd i omsetningen er at tallet på dem som skal innbetale avgiften, i regelen blir forholdsvis lite, noe som kan lette innfordringen og forenkle kontrollen. Denne fordelten gjelder særlig for avgifter innkrevet på engrosleddet. På produsentleddet kan det for enkelte avgiftsbelagte varer være mange småprodusenter.

Forutsatt at avgiften skal innbringe et bestemt beløp, kan imidlertid avgift på et tidligere ledd føre til sterkere prisvirkning overfor forbrukeren. Dette skyldes bl.a. at bedriftene i seinere ledd ofte regner med faste prosentvise avansesatser. Avansen kan i så fall bli beregnet også av avgiften. En annen innvending er at innkreving på et tidligere ledd kan virke kostnadsøkende. Det er alminnelig at grossistene eller produsentene gir detaljistene kreditt ved varekjøp. Et avgiftspålegg på engros- eller produsentleddet vil føre til at de også må gi kreditt for avgiften. Den tidsbegrensede kreditt som innrømmes for innbetaling av avgiftene til avgiftsmyndighetene, vil imidlertid delvis kunne bøte på dette forhold. Enda en innvending er at det vil måtte betales avgift av svinn på lageret. Som argument mot avgift på produsent- eller engrosleddet kan endelig nevnes at det er vanskelig å gi entydige definisjoner av de priser som skal ligge til grunn ved avgiftsberegningen, fordi det på disse ledd i omsetningen i stor utstrekning blir nyttet uensartede rabatt- og bonussystemer.

¹ Behandlingen av indirekte skatter (og subsidier) i nasjonalregnskapet og i MODIS IV er dokumentert i Fløttum, E. J.: Det norske nasjonalregnskapet. Dokumentasjonsnotat nr. 15. Arbeidsnotater, Statistisk Sentralbyrå, IO 75/38 og Longva, Svein: MODIS IV. Dokumentasjonsnotat nr. 3. Arbeidsnotater, Statistisk Sentralbyrå, IO 75/17.

² Jfr. også Johansen, Leif: Offentlig økonomikk, Oslo—Bergen—Tromsø 1967, kapittel VII, §§ 2 og 4 og Musgrave, Richard A. and Pegge B.: Public Finance in Theory and Practice, Tokyo 1973, Chapter 12.

Avgjørelsen om hvor på veien fra produsent til forbruker avgiftene bør kreves inn, vil i hovedsak bli truffet ut fra hensiktsmessighetsvurderinger, der administrative og kontrollmessige hensyn vil veie tungt. Hvilken løsning som velges, vil igjen avhenge av skattegrunnlaget (skatteobjektet) for de ulike typer av indirekte skatter, og/eller hvorvidt det skal anvendes differensierte skattesatser.

Et annet spørsmål som reiser seg ved valg av skattesubjekt, er om avgiften skal oppkreves på flere eller alle ledd i produksjons- og omsetningskjeden eller på bare ett av disse leddene, dvs. om den skal utformes som en ettledds- eller flerleddsavgift og — i tilfelle flerleddsavgift — om den skal være kumulativ eller ikke-kumulativ. Også ved denne avgjørelsen blir det i første rekke de administrative og kontrollmessige hensyn som må tillegges vekt.

Ved avveiningen mellom ettledds- og flerleddsavgifter er det sisteleddsavgiften og den ikke-kumulative flerleddsavgiften, også kalt merverdiavgiften, som valget i praksis vil stå mellom. En sisteleddsavgift beregnes, som navnet angir, på siste omsetningsledd. Etter merverdisystemet blir avgiften beregnet av det samlede salget på hvert omsetningsledd, samtidig som bedriften ved skatteinnbetalingen får fradrag for avgifter betalt på tidligere ledd. Det samlede avgiftsgrunnlaget er derfor (tilnærmet) lik varens eller tjenestens verdi ved salg fra siste ledd. Det kan reises viktige administrative og kontrollmessige innvendinger mot merverdisystemet fordi det nødvendigvis må bli mange skattebetalere. (Dette gjelder selv sagt også for den kumulative flerleddsavgiften.) Men merverdisystemet kan også by på administrative fordeler sammenholdt med en avgift på sisteleddet. Det er grunn til å tro at en større del av avgiften vil falle på store bedrifter med godt utbygd regnskapssystem enn når avgiften innkreves på sisteleddet. Dessuten vil ordningen med at avgift på et tidligere ledd er fradragsberettiget på neste ledd, gi skattemyndighetene en ekstra mulighet for kontroll av skatteunndragelse.

Liknende problemer ved valg av skattesubjekt som er behandlet ovenfor når det gjelder konsumentavgiftene, oppstår også for bedriftsavgiftene. Men for disse avgiftene kan det i visse tilfeller være mer aktuelt enn for konsumentavgiftene å oppkreve avgiften på kjøperens eller brukerens hånd (framfor på selgerens hånd). Ved den tidligere omsetningsavgiften i Norge ble investeringsvarer til bedrifter betraktet som salg i siste ledd, og selgeren var forpliktet til å betale avgiften. Dette innebar at selgeren måtte avgjøre om de varer han leverte til den enkelte kjøper, var å betrakte som investeringsvarer eller som råvarer eller varer til videresalg. I det nåværende system med merverdiavgift og investeringsavgift blir investeringsavgiften betalt av kjøperen. Det blir dermed hans oppgave å vurdere om de varer og tjenester som er anskaffet, er brukt til investeringsavgiftspliktige formål.

For enkelte skatter foreligger det i praksis små eller ingen problemer ved valg av skattesubjekt. Dette gjelder eksempelvis skatter som direkte er knyttet til utøvelse av næringsvirksomhet, der den klart enkleste løsningen er at skatten betales

av den person eller institusjon som utøver virksomheten. Den mest hensiktsmessige ordningen for tollene er at den blir betalt på importleddet og av importøren, dvs. av kjøperen, enten denne er en konsument eller en bedrift. For avgifter som bare er knyttet til varer som produseres innenlands, vil det være administrativt enklest å innkreve avgiften hos vedkommende produsent.

Skatte- eller avgiftsgrunnlaget (skatteobjektet)

Fra en samfunnsøkonomisk synsvinkel er valg av skattegrunnlag det mest interessante spørsmål ved utformingen av de enkelte skattene.

Når det gjelder de generelle avgiftene er hovedalternativene om skattegrunnlaget skal være den fulle omsetningsverdien på alle ledd eller merverdien på alle ledd, eventuelt omsetningsverdien på siste ledd. Brukes omsetningsverdien på alle ledd, vil varene og tjenestene bli skattlagt gjentagne ganger for sin fulle verdi etter hvert som de passerer de forskjellige produksjons- og omsetningsledd. En oppnår da at det samlede skattegrunnlaget kan bli meget stort og dermed avgiftsbeløpet høyt, selv med relativt lave satser. Systemet har imidlertid også den effekt at en vare som passerer mange ledd, under ellers like vilkår, blir sterkere avgiftsbelagt enn varer som passerer færre ledd. Dette kan motivere til en vertikal integrasjon i omsetningen, noe som i enkelte tilfeller kan innebære en rasjonaliseringsgevinst. Fordi integrasjonsmulighetene kan variere bransjevis, vil et slikt avgiftssystem på den annen side som regel gi vridninger i de relative priser. Derved kan det lede bedriftenes og husholdningenes markedstilpasning i en samfunnsøkonomisk sett uheldig retning. Under et slikt system vil det by på tekniske problemer å fritta visse leveringer, eksempelvis til eksport, idet dette krever kompliserte refusjonsordninger.

Dersom en av hensyn til konkurranseforholdene overfor utlandet ønsker å fritta eksporten og hindre at avgiften påvirker organiseringen av omsetningen, lar dette seg lettest ordne ved å legge avgiften på omsetningsverdien i siste ledd eller ved et merverdisystem. Det samme gjelder hvis visse innenlandske formål skal frittas.

I Norge var grunnlaget for den alminnelige omsetningsavgiften opprinnelig (1935) den fulle verdi av all omsetning, dvs. avgiftsgrunnlaget var omsetningsverdien på alle omsetningsledd. Men denne ordningen ble forlatt allerede etter få år (i 1940) med den begrunnelse at den førte til proformaordninger i omsetningskjeden med det siktemål å redusere varenes avgiftsbelastning, og en gikk over til en ordning med avgift på omsetningsverdien i siste ledd. I en rekke andre land, som inntil nylig har hatt en avgift på omsetningsverdien i alle ledd, er ordningen blitt avløst av en merverdiavgiftsordning, først og fremst for å oppnå en bedre konkurranseøytralitet mellom ulike typer av foretak og av hensyn til eksporten.

Velger en å skatlegge alle leveringer til konsum og investeringer under et sisteledds- eller merverdisystem, blir skattegrunnlaget det samlede bruttonasjonalprodukt i perioden med tillegg av importen, men fratrukket eksporten. Også ved

dette alternativ blir avgiftsgrunnlaget meget omfattende med de fordeler dette har for størrelsen av avgiftssatsene.

Enkelte reiser innvendinger mot et avgiftssystem som omfatter investeringer, fordi det vil resultere i vridninger i konkurranseforholdene mellom kapitalkrevende og mindre kapitalkrevende virksomheter. Det framheves også som en ulempe at virksomhetene vil bli avgiftsbelagt uten hensyn til lønnsomheten og til mulighetene for å overvelte avgiftsbelastningen på andre (via priser og lønninger). Også hensynet til konkurranseevnen overfor produsenter i andre land, der investeringer ikke er avgiftsbelagt, kan nevnes blant de argumenter som blir hevdet av motstandere av et slikt avgiftsgrunnlag.

Disse argumentene har vært imøtegått blant annet med at avgift på investeringer må ses i sammenheng med andre avgifter på bedriftenes bruk av innsatsfaktorer, i første rekke arbeidsgiveravgift, som i særlig grad belaster arbeidsintensive virksomheter. Dessuten hevdes det at avgift på investeringer og den øvrige skattlegging av bedrifter må vurderes under ett, både når det gjelder mulighetene for å velte skattene over på andre og ved vurdering av konkurransesituasjonen overfor utlandet. Ellers har det vært pekt på at det særlig er investeringsavgiften som et hensiktsmessig virkemiddel til å påvirke ressursanvendelsen i samfunnet som må tillegges vekt, når det skal avgjøres om investeringer skal inngå i avgiftsgrunnlaget.

Både innenfor et system med avgift på omsetning i siste ledd og innenfor merverdisystemet er det administrativt og kontrollteknisk meget komplisert å avgiftsbelegge investeringer i næringsvirksomhet, fordi skillet mellom det som regnes som varer til investeringer og det som regnes som varer til råstoff og videresalg, kan variere fra den ene virksomheten til den annen.

Et alternativ til å legge avgift på konsum og bruttoinvesteringer, kunne være å regne bare konsumet og nettoinvesteringene med i avgiftsgrunnlaget. I tilfelle ville bedriftene bli avgiftsbelagt i forhold til deres andel av samfunnets samlede realkapitaltilvekst i en periode. Avgift på et slikt grunnlag ville lettest kunne gjennomføres i et merverdisystem. Avgiftsgrunnlaget blir da merverdien på hvert ledd i omsetningen, definert som verdien av bruttoomsetningen minus utgifter til varer og dessuten fratrukket avskrivninger. Problemene ved å fastsette størrelsen av avskrivningene ville da oppstå ikke bare ved beregning av bedriftenes nettoinntekt ved inntektsskattelikningen, men også ved avgiftsberegningen. Dette vil forsterke betydningen av at avskrivningsreglene blir «riktig» eller hensiktsmessig utformet. En annen sak er at merverdiavgiften avgiftsteknisk ikke blir beregnet direkte på den verditilveksten som varen eller tjenesten tilføres på det enkelte ledd, men slik som angitt under omtalen av merverdisystemet i avsnittet om skattesubjektet. Avgift på nettoinvestering kan imidlertid teknisk innarbeides i dette systemet ved at det gis begrenset fradrag for avgift på investeringsvarer. I tillegg til problemet med å skille mellom varer til investering og til råstoff og videresalg, får en da problemet

å fastsette begrensningen av fradragsretten slik at den delen av investeringene som inngår i avgiftsgrunnlaget, akkurat tilsvarer nettoinvesteringene.

Hvis en ønsker å frita investeringene, kan dette gjennomføres ved en avgift på siste ledd, avgrenset slik at avgiftsgrunnlaget er omsetningsverdien ved salg til konsumenter. Dette forutsetter at selgeren er i stand til å avgjøre om kjøperen skal anvende vareleveransen til konsum. Alternativt kan det etableres en ordning med et merverdisystem. Selgeren kan da beregne avgift av hele salget, mens spørsmålet om det er privat forbruk eller vareinnsats avgjøres ved kjøperens avgiftsoppgjør.

Enten en velger å skattlegge konsumet under et sisteledds- eller et merverdisystem vil en ordning med færrest mulige unntaksbestemmelser være lettest å administrere og kontrollere. I enkelte tilfeller vil det være enklere med avgiftsfritak, f.eks. for beregnet konsum av egen bolig, for varer som produseres av ikke-næringsdrivende til eget bruk etc. Ønsker en unntaksordninger av medisinske, ernæringsmessige eller andre grunner, bør en også legge vekt på administrative problemer. For enkelte varer og tjenester kan refusjonsordninger teknisk sett være lettere å administrere enn et formelt avgiftsfritak. Slike ordninger er særlig aktuelle for varer som omsettes gjennom bedrifter med et stort antall ulike vare-sorter. En forutsetning for å kunne føre en effektiv kontroll med avgiftsinngangen fra disse bedrifter er at ikke for store deler av omsetningen er avgiftsfri. Disse kontrollproblemene unngår en ved å avgiftsbelegge varen, etter at en på et tidligere ledd har gitt tilskott på ferdigvaren eller råstoffet. I det norske avgiftssystemet nyttes denne teknikken for å frita enkelte matvarer for merverdiavgift, eller gi pris-reduksjon (subsidiar) utover dette for en rekke matvarer til konsum.

I stedet for eller i tillegg til unntaksordninger blir generelle avgifter ofte kombinert med særavgifter. Dette er dels avgifter som er lagt på spesielle konsumvarer, dels avgifter på spesielle driftsmidler og på utøvelsen av visse virksomheter. Som skatteform er særavgifter meget eldre enn så vel inntekts- og formuesskatter som generelle omsetningsavgifter. Dette henger delvis sammen med den økonomiske utviklingen fra en utstrakt naturalhusholdning til en stadig mer spesialisert samfunnsøkonomi. I samfunn med et svakt utviklet næringsliv er avgifter på spesielle produkter/virksomheter og på import/eksport ofte den eneste mulige, eller i hvert fall den administrativt langt enkleste skatteform. Fremdeles opprettholdes et vidt spektrum av særavgifter — både her i landet og i de fleste andre land — ved siden av en mer eller mindre generell omsetningsavgift. I enkelte land hvor antall særavgifter er mer begrenset, blir til gjengjeld omsetningsavgiften utskrevet med differensierte satser.

Avgifter på spesielle konsumvarer virker isolert sett til å heve prisene på disse varene i forhold til prisene på andre varer og tjenester. Dette påvirker forbruks-sammensetningen. Avgiftene anvendes i visse tilfeller nettopp av den grunn, f.eks. for å begrense bruken av varer som forurenser miljøet. Andre varer kan være særavgiftsbelagt, fordi det av helse- eller ernæringsmessige årsaker er særlig ønskelig å

reducere forbruket. Særvgifter blir også brukt som virkemiddel i inntektsfordelingspolitikken og blir da lagt på såkalte luksusgoder, dvs. på varer og tjenester som utgjør en betydelig større andel av forbruket til husholdninger med høye inntekter enn til husholdninger med lave inntekter. Endelig kan særvgifter anvendes som et alternativ til å kreve betaling for visse offentlige ytelser. Som eksempel kan nevnes avgifter på bruk av bil til hel eller delvis finansiering av veiutgifter istedenfor finansiering ved eksempelvis bompenger. Også særvgifter på driftsmidler vil isolert sett endre de relative prisene og kan brukes som virkemiddel til å påvirke sammensetningen av innsatsfaktorene.

En avgift kan fastsettes enten til et fast krone- og ørebeløp pr. mengdeenhhet (stykk-, vekt- eller volumsats), eller til en fast prosent av varens verdi (verdisats). Mengdeavgifter har ofte skattetekniske fordeler framfor verdiavgiftene. For bedriftene er mengdeavgiftene enklest å kalkulere med. Også for kontrollmyndighetene kan det være enklere å fastslå mengden av varene enn verdien, fordi et riktig verdianslag forutsetter detaljert verekunnskap. Men mengdegrunnlaget begrenser på den annen side mulighetene for å gradere avgiften etter varens kvalitet. I enkelte tilfeller vil det riktignok kunne fastslås forskjellige objektive tekniske kriterier som skiller de ulike kvalitetene fra hverandre, selv om de i omsetningen går under samme navn (f.eks. forskjellige typer av biler). Men de ulike kvalitetsgrupper av en slik vare vil ofte være så sammenbundet i produksjon og omsetning at det av kontrolltekniske grunner er vanskelig å gradere avgiftene. Kvalitetsforskjeller vil i stor utstrekning slå ut i prisene, enten det skyldes forskjeller i den tekniske kvalitet eller forskjeller i bruk av luksuriøst råstoff og utstyr. Prisene vil da være mest hensiktsmessige som kvalitetskriterium.

Mengdeavgifter har imidlertid fordeler framfor avgifter basert på verdien bare når det gjelder særvgifter. For generelle avgifter må nødvendigvis verdien legges til grunn. Dette skyldes at en stor del av disse avgiftene blir betalt av bedrifter som omsetter mange ulike vareslag. Verdien av avgiftspliktig omsetning — eventuelt også avgiftspliktig innkjøp — slik det framgår av regnskapene er da det mest hensiktsmessige grunnlaget. Det ville oppstå nærmest uoverstigelige praktiske problemer ved å anvende mengde som grunnlag for en avgift som i prinsippet skal være generell, dvs. «ramme» alle varer og tjenester likt.

Når avgiften er basert på verdien, vil statens inntekter automatisk øke ved prisstigning. Avgiftssatsene trenger derfor ikke av fiskale hensyn å justeres like ofte som mengdeavgiftssatser. Ved en kombinert bruk av mengde- og verdiavgifter kan det under inflasjon være vanskelig å hindre en utilsiktet endring i de relative prisene på mengde- og verdiavgiftsbelagte varer.

Avgiftssatser

En generell avgift kombinert med refusjons- og subsidieordninger og avgifter på spesielle varer og tjenester og utøvelsen av visse virksomheter representerer et differensiert avgiftssystem der kriteriet for differensieringen er skattegrunnlaget. Et slikt system forårsaker endringer i prisforholdet mellom ulike konsumgoder og i de relative prisene på bedriftenes produksjonsfaktorer, og det anvendes med sikte på å oppnå effekter som ut fra sosiale, fordelingspolitiske, miljømessige og andre hensyn anses som spesielt ønskelige. Alternativt kan en slik differensiering teknisk gjennomføres ved å anvende forskjellige satser for den «generelle» avgiften.

Administrativt og kontrollteknisk er den første løsningen å foretrekke. Alternativet med en avgift med forskjellige satser for varer som omsettes i virksomheter med et stort antall ulike varesorter, og som for en stor del også innbetales av disse virksomhetene, innebærer et betydelig merarbeid for de avgiftspliktige. En slik differensiering av satsene vil samtidig svekke de offentlige myndigheters muligheter for å føre en effektiv kontroll med innbetalingen av avgiften.

I tillegg til en differensiering av avgiftene etter skattegrunnlag kan det være aktuelt med en differensiering etter mottaker. Dette betyr at en vare eller tjeneste som generelt er avgiftspliktig, i visse tilfeller helt eller delvis er fritatt for avgift. Det viktigste eksempel er varer til eksport. Et annet eksempel er bensin til fiskere. Også differensiering etter mottaker gjennomføres gjerne av fordelingsmessige og næringspolitiske årsaker. Administrativt og kontrollteknisk vil det også ved en slik differensiering ofte være mer hensiktsmessig med refusjonsordninger framfor at det formelt fastsettes forskjellige satser.

Endelig kan det foretas en differensiering etter hvem som leverer varene eller tjenestene. Således blir det ofte lagt en særskilt avgift på varer som innføres (toll), mens tilsvarende innenlandsproduserte varer er fritatt for denne spesielle avgiften. Produksjonsavgift på utvinning av petroleum er eksempel på en avgift som er lagt på en norskprodusert vare, men ikke på tilsvarende importvare.

I det norske avgiftssystemet anvendes i dag en kombinasjon av generelle avgifter og særavgifter. Grunnlaget for de generelle avgiftene er i hovedsak dels varer og tjenester til konsum, hvor avgiften innkreves i form av merverdiavgift, dels varer og tjenester til investering som innkreves i form av en ettleddsavgift på kjøperens hånd. Enkelte varer og tjenester er fritatt for avgift, og for andre er det etablert refusjons- eller subsidieordninger. Avgiftene beregnes på basis av verdien, og det anvendes én avgiftssats for varer og tjenester til konsum (og til investeringer og vareinnsats i ikke-merverdiavgiftspliktige virksomheter) — for tiden 20 prosent av verdien eksklusiv avgiften — og en annen sats for investeringer m.v. i avgiftspliktige virksomheter — for tiden 13 prosent. For enkelte særavgifter blir verdien nyttet som grunnlag, men de fleste er utformet som mengdeavgifter. Satsene varierer mellom de ulike varer og tjenester, eller grupper av varer og tjenester, og

det forekommer også satsdifferensiering mellom ulike kvaliteter innen samme varegrupper. Både for de generelle avgiftene og særavgiftene er det etablert ordninger som innebærer en differensiering av avgiftene etter mottaker og etter leverandør.

2. Oversikt over de indirekte skattene.

Av de totale offentlige inntekter av indirekte skatter i Norge i dag utgjør merverdiavgiften mer enn halvparten. Blant de øvrige avgiftene dominerer investeringsavgiften samt særavgiftene på motorvogner, alkoholholdige drikkevarer og tobakksvarer, som sammen med merverdiavgiften innbringer mer enn 85 prosent av de totale indirekte skatteinntekter. Alle disse avgiftene inntektsføres over statens bevilgningsregnskap. På bevilgningsregnskapet inntektsføres også en rekke andre viktige avgifter, deriblant areal- og produksjonsavgift på utvinning av petroleum, særavgifter på spesielle konsumvarer, underholdning og lotterier, elektrisk kraft, mineralolje o.a.

De fleste avgiftene på bevilgningsregnskapet er lagt på typiske konsumvarer, eksempelvis på alkohol og tobakk, sjokolade- og sukkervarer o.l., mens noen er lagt på varer som hovedsakelig er driftsmiddel/produksjonsfaktor i næringsvirksomhet — f.eks. investeringsvarer og elektrisk kraft. Andre avgifter er lagt på varer som anvendes dels til privat konsum og dels som produksjonsfaktor/hjelpstoff i næringsvirksomhet; et typisk eksempel er bensin. De fleste av disse avgiftene er knyttet til varer og blir i nasjonalregnskapet og i MODIS IV kalt varetilknyttede avgifter. Noen av avgiftene vedrører ikke varer, men er knyttet til spesielle virksomheter. Dette gjelder først og fremst avgifter som inngår som et ledd i ulike konsesjons- og bevillingsvilkår, eksempelvis arealavgift på utvinning av petroleumforekomster.

En del av de indirekte skattene til staten blir ikke inntektsført over statens bevilgningsregnskap, men går inn i en rekke offentlige fond. Også disse avgiftene er dels knyttet til bestemte varer, dels til spesielle virksomheter.

En meget liten og stadig synkende andel av de samlede indirekte skattene er de kommunale avgiftene, og av disse avgiftene utgjør eiendomsskatten om lag 90 prosent.

I den følgende framstilling har vi valgt å inndele avgiftene etter hvor de blir inntektsført. Vi innleder derfor med å behandle avgiftene over statens bevilgningsregnskap. Deretter omtales avgifter til offentlige fond, dvs. til andre statsregnskap, og til slutt de kommunale avgiftene. Innen hver av disse forvaltningssektorer har vi beskrevet de enkelte avgiftene. Dels har vi behandlet dem enkeltvis, dels slått dem sammen i grupper etter visse kjennetegn. Under avgifter til statens bevilgningsregnskap har vi eksempelvis behandlet motorvognavgiftene under ett, mens avgiftene til andre statsregnskap er inndelt i konsesjonsavgifter og produksjons- og omsetningsavgifter. Vi har ikke funnet det hensiktsmessig å følge

nasjonalregnskapets gruppering og heller ikke skille mellom forbruksavgifter og avgifter på driftsmidler/produksjonsfaktorer i næringsvirksomhet. Årsaken er at omtalen av de enkelte avgiftene innen samme avgiftskompleks, eksempelvis bilavgiftene og avgifter på alkohol, ville blitt fordelt på forskjellige avsnitt.

De indirekte skattene utskrives med hjemmel i en rekke særlover, som i det følgende er nevnt under omtalen av hver enkelt avgift. Dessuten er de resolusjoner, forskrifter m.v. som er laget i henhold til lovbestemmelsene, av betydelig antall og omfang. I den seinere tid er det imidlertid gjennomført en viss sanering på dette felt, og det er bebudet ytterligere framstøt med henblikk på en konsentrasjon av lovbestemmelsene og en forenkling og rasjonalisering av forskriftene.

For de fleste avgiftene over statens bevilgningsregnskap blir satsene vedtatt årlig av Stortinget. Andre avgiftssatser fastsettes av et departement, mens satser for de fleste avgiftene til offentlige fond og til kommunene er bestemt i de respektive avgiftslover; ofte er det her bare angitt at avgiftene skal ligge innen visse rammer.

Administrasjonen av de fleste indirekte skattene til staten er tillagt Finansdepartementet og institusjoner som hører inn under dette departementet. Merverdiavgiften og avgiften på investeringer er administrert av Direktøren for skattevesenet og hans institusjon, fylkesskattesjefene og skattefogdene, som også er ansvarlig for innkreving og kontroll av disse avgiftene. Hoveddelen av de andre statlige avgiftsordninger er underlagt Direktoratet for toll og særavgifter. For en del mer spesielle avgiftsordninger står andre departementer eller halvoffentlige institusjoner som utførende organ. De kommunale avgiftene er underlagt kommunale institusjoner, i første rekke kommunkassererkontoret i de enkelte kommuner.

Kapittel 2. Tollen.

Betegnelsen toll har til dels vært brukt om alle avgifter som har vært pålagt handelstransaksjoner med utlandet. I eldre tid var det heller ikke uvanlig å oppkreve toll ved innenlandske varetransaksjoner, f.eks. ved innføring av varer til en bestemt by (bytoll). I forrige århundre forekom det i vårt land ved siden av tollene på innførsel også utførselstoll, transittoll etc. Utførselstollen har etter hvert falt bort. Betegnelsen toll er i den følgende framstilling forbeholdt de importavgifter som kommer inn under Stortingsvedtaket om tolltariffen.

Tollen kan fastsettes enten til et fast beløp pr. mengdeenhet eller som en fast prosent av varens verdi. Fordelen med toll som er fastsatt pr. mengdeenhet, er vesentlig av teknisk karakter, idet beregningsgrunnlaget da ofte er lett å fastsette. Til gjengjeld kan det være vanskelig å gradere satsene etter varens art, kvalitet m.v. En ulempe er også at tollbeløpet vil være uavhengig av vareprisene, noe som ved stigende prisnivå reduserer tollens evne til å beskytte mot konkurranse uten-

fra. Å opprettholde beskyttelsen ved å heve satsene tilsvarende er ikke alltid mulig, blant annet fordi avtaler om tollbindinger kan være til hinder for det. Ved å nytte verditoll unngår en i noen grad mengdetollens ulemper. Verdien av varene vil være avhengig av blant annet bearbeidingsgraden, kvaliteten og varens karakter av luksusgode. Av denne grunn vil det være mulig å få en gradering inn i systemet uten å gå til en sterk klassifisering etter vareslag. Verditollen tilpasser seg dessuten automatisk svingninger i vareprisene, selv om tollsatsene holdes konstante. På den annen side kan beregningsgrunnlaget for verditollen være vanskelig å fastslå.

Tollen inngår som et ledd i den innenlandske finanspolitikk. Samtidig er den et sentralt virkemiddel i den internasjonale handelspolitikk. Denne dobbeltstilling preger utformingen av tollsystemet. I vårt land har imidlertid tollens betydning som inntektskilde for staten sunket sterkt, særlig i de siste tiår. I 1976 vil tollene innbringe 260 mill. kr. ifølge foreløpige regnskapstall for dette året. Dette tilsvarer mindre enn 1 prosent av de totale skattene over statens bevilgningsregnskap og om lag 0,3 prosent av de totale bruttoskattene (til stats-, trygde- og kommune-forvaltningen).

Den klassiske formålsinndeling av tollavgiftene er inndelingen i beskyttelsestoll og fiskaltoll. Beskyttelsestollen har til formål å svekke importvarenes konkurransevne overfor tilsvarende innenlandske produkter. Importøren må regne med tollene som en kostnad i tillegg til importprisen. I ly av tollene vil det derfor kunne være mulig for en innenlandsk produsent å ta opp konkurransen med en utenlandsk vare, selv om produksjonskostnadene for vedkommende vare er høyere i Norge enn i utlandet. Betegnelsen fiskaltoll blir brukt om tollavgifter som har til hovedformål å være inntektskilde for staten, og motiveringen som ligger til grunn for valget av varer og tollsats, blir i slike tilfeller av samme karakter som ved innføringen av særavgifter (konsumregulering, fordelingspolitiske hensyn osv.). I praksis er det imidlertid ikke mulig å trekke et skarpt skille mellom fiskaltollene og beskyttelsestollene.

Som virkemiddel i den internasjonale handelspolitikken må tollpolitikken vurderes i sammenheng med andre handelspolitiske tiltak, f.eks. valutakontroll, kvantitative importrestriksjoner og offentlig importmonopol. Hvilke virkemidler som er mest hensiktsmessige, vil være avhengig av den økonomiske og politiske situasjon.

Den tollpolitikk myndighetene kan føre, blir begrenset gjennom internasjonale avtaler. De viktigste internasjonale avtaler som regulerer norsk tollpolitikk, er «Generalavtalen om tolltariffer og handel» (GATT), konvensjonen om «Det europeiske frihandelsforbund» (EFTA), handelsavtalen med «Det europeiske fellesskap» (EF) og systemet med generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland (GSP).

GATT-avtalen trådte i kraft 1. januar 1948. Etter hvert har over 60 land sluttet

seg til avtalen. Hovedtanken med denne avtalen er å sikre at prinsippet om best-vilkårsbehandling blir lagt til grunn for det mellomfolkelige varebyttet. Dette prinsippet innebærer at enhver handelspolitisk fordel som innrømmes et land, enten det er tilsluttet avtalen eller ikke, skal gis alle de kontraherende parter. Det er etter avtalen ikke adgang til å drive diskriminerende tollpolitikk overfor enkelte land. Avtalen inneholder videre bestemmelser om at importerte varer skal gis samme behandling som hjemmeproduserte varer både med hensyn til interne skatter og avgifter og med hensyn til lover og bestemmelser om innenlandsk omsetning. Avtalen tok utgangspunkt i den situasjon som forelå i de enkelte land på avtaletidspunktet; gjeldende eksterne preferanseordninger eller interne særordninger fikk stort sett fortsette.

De prinsipielle hovedreglene i Generalavtalen er ikke absolutt bindende for medlemmene; avtalen inneholder mange viktige unntak og gir retningslinjer for gjennomføringen av handelspolitiske tiltak som i noen grad avviker fra hovedprinsippene. Den viktigste hindring mot utglidning ligger i adgangen til mottiltak fra de interesserte parter. Selv innenfor rammen av GATT-avtalen kan eksempelvis tollpolitiske tiltak nyttes mot dumpingsalg (salg til underpris for å erobre et bestemt marked). I Norge fikk således Kongen i 1954 fullmakt til å pålegge antidumpingstoll for å motvirke skader ved forsøk på dumpingsalg, eller utjammings-toll i de tilfelle hvor underprisen skyldes subsidier ved produksjonen eller eksporten av den utenlandske varen. Antidumpingstollen skal ikke være høyere enn forskjellen mellom dumpingprisen og den sammenliknbare prisen. Utjammings-tollen skal motsvare subsidier som er gitt til den utenlandske varen.

Konvensjonen om et europeisk frihandelsforbund — EFTA — ble inngått i 1960 og omfattet opprinnelig Norge, Danmark, Portugal, Storbritannia, Sveits, Sverige og Østerrike. Finland ble tilsluttet på et noe løsere grunnlag. Island tiltrådte konvensjonen 1. mars 1970. Etter denne avtalen er det foregått en trinnavtrapping av tollsatsene på en rekke vareområder i samhandelen mellom medlemslandene. Dette har ført til at innførselstollen på disse vareområdene ved omsetning mellom EFTA-landene etter hvert er blitt helt avviklet. Det finnes imidlertid viktige varegrupper som er holdt utenfor denne tollavviklingen. Dette gjelder først og fremst jordbruksvarer. Videre gjelder det varer som er importert av et EFTA-land fra et tredje land og som etter en mindre bearbeiding blir eksportert til et annet EFTA-land. Denne siste unntaksregelen har sin spesielle bakgrunn: Deltakerlandene i frihandelsforbundet har ikke ensartede tollsats overfor tredje-land, idet hvert deltakerland har rett til selv å fastsette sine tollsats overfor land som ikke er med i forbundet. Dette fører til at det lønner seg for et tredje land å la eksport til et land i frihandelsområdet med høye ytre tollsats gå via et land med lave ytre tollsats. For å hindre slike transaksjoner stilles det i avtalen krav om at varen skal ha gjennomgått en viss bearbeiding innenfor området, før den kan komme inn under reglene om tollavtrapping.

Handelsavtalen mellom Norge og EF (Det europeiske fellesskap), som trådte i kraft 1. juli 1973, medfører at også varer fra EF-landene vil få tollene gradvis avtrappet ved innførsel til Norge. Danmark og Storbritannia gikk ut av EFTA 1. januar 1973 samtidig som de ble medlem av EF. For de fleste av de varer som omfattes av avtalen, skjedde siste tollavtrapping 1. juli 1977. En del varer har langsommere avtrapping og vil først være tollfrie fra 1. januar 1984.

Systemet med generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland — GSP — ble satt i verk 1. oktober 1971 og utvidet i 1973. De preferanseberettigede land er ført opp på en spesiell liste. Det knytter seg bestemte vilkår til preferansetollbehandling, blant annet må det foreligge tilfredsstillende opprinnelsesdokumentasjon. Ordningen omfatter alle varer som hører under tolltariffens kapitler 25—99 med noen unntak. En rekke varer som står på den såkalte «positive liste» og som hører under kapitlene 1—24, omfattes også av systemet. Norge innrømmer tollfrihet for varer som omfattes av preferansesystemet, mens andre land praktiserer en kvoteordning hvor varene innenfor kvoten kan innføres mot redusert toll.

De viktigste bestemmelser ellers om den norske tollene finnes i «Lov om toll» av 10. juni 1966, i reglementet for tolltjenesten og i tolltariffens innledende bestemmelser. Tollavgiftene og tolltariffens innledende bestemmelser blir vedtatt årlig av Stortinget. Tollplikten oppstår når importvarene passerer tollgrensen. I Norge faller denne sammen med riksgrensen mot Sverige, Finland og Russland, og den alminnelige tollgrensen mot havet.

Tolltariffens innledende bestemmelser fastslår den generelle tollplikt for importerte varer som skal nyttes eller forbrukes her i landet, men fritar varer som skal nyttes til nærmere spesifiserte formål. De konkrete vareslag som er fritatt for toll, framgår av selve tariffen.

Av de viktigste generelle fritak kan nevnes:

- Skipsutstyr og proviant bestemt til bruk om bord på skip og fly i utenriksfart.
- Varer til fremmede lands diplomater.
- Klær og reiseeffekter som reisende har med til eget bruk og flyttegods som personer tar hjem etter opphold i utlandet.
- Vareprøver som ikke skal være gjenstand for salg.
- Varer som reeksporteres (innbetalt toll blir refundert).
- Innførsel av varer til Svalbard og Jan Mayen. Importerte varer som overføres dit fra Norge, kan fritas for toll eller tilstås tollgodtgjørelse på samme måte som ved reeksport. På den annen side er varer som innføres fra Svalbard, tollpliktige, hvis det ikke er produkter fra virksomhet på Svalbard eller fra tilhørende farvann.
- Etter avtale med Sverige er det gitt bestemmelser om en viss tollfrihet for grenseboere.

Når varen skal fortolles etter vekt, skal grunnlaget for beregning av tollene være varens nettovekt. Ved fortolling etter verdi er grunnlaget varens «normalpris» på fortollingstidspunktet, dvs. den pris varen ville betinge ved salg i det åpne marked mellom kjøper og selger som er uavhengige av hverandre. Normalt tilsvarende dette cif-prisen på fortollingstidspunktet. I det følgende skal vi gi en kort omtale av enkelte hovedprinsipper som er fulgt ved fastsettingen av de enkelte avgiftssatser.

Av hensyn til norsk foredlingsindustri blir råstoffer stort sett fritatt for toll eller fortollet etter lave satser, selv om slike stoffer også blir framstilt innenlands. Eksempler på råstoffer som kan innføres tollfritt, er bomull, råjern og råmetall, uberedte skinn og huder. På enkelte områder er det innført toll for å beskytte norsk råstoffproduksjon, særlig innenfor jordbrukssektoren. Korn har det vært mulig å fritta for toll på grunn av importreguleringen gjennom Statens Kornforretning. En stor del av de viktigste hjelpestoffer for norsk produksjon er også fritatt for toll, f.eks. kraftfôr, kunstgjødsel, kull, råolje og bensin.

Skattlegging av råstoffer med henblikk på å ramme konsumet er som regel lite hensiktsmessig, selv når det gjelder råstoffer som nyttes i produksjonen av mer luksusbetonte varer. Årsaken er at de fleste råstoffer danner grunnlag for produksjon av svært mange ulike varer. En gradering av avgiftsbelastningen etter varenes art oppnås derfor lettere ved innenlandske særavgifter på sluttproduktene enn ved å tollbelaste råstoffet.

De synspunkter som har vært bestemmende for tollbehandlingen av råstoffene, er til en viss grad anvendt også på halvfabrikata; men både beskyttelsesmotiv og fiskale hensyn kommer her sterkere i forgrunnen. Av hensyn til tekstilindustrien er f.eks. bomullsgarn pålagt en toll på 5 prosent av verdien, mens bomullstoffer og syntetiske stoffer er belagt med en verditoll på fra 8,5 til 25 prosent; for ullgarn er tollene tilsvarende 8 prosent, men på ullstoffer fra 18 til 25 prosent. Mindre bearbejdede varer av jern og metall, som stangjern, plater, profiljern etc., er for en stor del fritatt for toll, men for øvrig har beskyttelseshensynet overfor norsk jern- og metallindustri vært avgjørende ved fastsettingen av tollsatsene. Tollene på halvfabrikata av edlere metaller preges også av fiskale hensyn.

De importerte ferdigvarene kan deles inn i konsumvarer og investeringsvarer. Konsumvarene blir fortollet etter sterkt graderte satser. Denne gradering er delvis gjennomført ut fra en sosialpolitisk vurderingsnorm. Av viktige konsumvarer som er fritatt for toll, kan nevnes medisiner, bøker, aviser og tidsskrifter. Hensynet til norsk produksjon har ofte gjort det nødvendig å innføre toll som går på tvers av en gradering etter varens karakter av luksusgode. Det er f.eks. relativt høye tollsatser på nødvendighetsvarer som kjøtt, mjølkeprodukter, egg, frukt og grønnsaker, konfeksjonsvarer osv. For gruppen frukt og grønnsaker blir imidlertid tollsatsene redusert i de perioder av året da norskproduserte varer normalt ikke er på markedet.

Med hjemmel i anmerkning i tolltariffen kan Finans- og Tolldepartementet tillate tollfri import av maskiner, apparater og deler derav, når det blir godtgjort at fabrikat av tilsvarende yteevne ikke blir produsert innenlands. De vanligste satser for maskiner er ellers 10 og 20 prosent.

Vareieren eller den som skal ha varen til videre forføyning, har plikt til å betale tollavgiftene på basis av oppgaver over varenes mengde/verdi. Disse oppgavene må fylles ut og tollbeløpet betales samtidig som varene overtas av vedkommende importør, dvs. ved den såkalte tollklarering. Etter søknad kan det innrømmes kreditt på opp til én måned.

Tolltariffens innledende bestemmelser inneholder også regler om et par andre avgifter:

— Lageravgift, som skal betales for varer som har ligget på tollvesenets pakkhus. De fleste varer ligger imidlertid i dag på private pakkhus, slik at denne avgiften har liten betydning for staten.

— Laste- og fyravgifter, som skal betales ved sjøverts innførsel av varer fra eller ved utførsel av varer til utlandet. Avgiften er pålagt fartøyer som transporterer import- og eksportvarer, og den beregnes som en vektavgift av de utlusede eller innlusede varene. I de fleste tilfellene er satsene kr. 0,50 pr. tonn ved innførsel og kr. 0,30 pr. tonn ved utførsel. Det er lavere satser for malm, stein osv. Bestemmelsene fritar en del varer for avgift.

Kapittel 3. Merverdiavgiften¹.

1. Innledning og oversikt.

Merverdiavgiften blir utskrevet med hjemmel i lov av 19. juni 1969. Loven overlater til Finansdepartementet ved forskrifter å avgrense og utfylle lovens bestemmelser på en rekke sentrale områder. Avgiftssatsen blir fastsatt i årlige stortingsvedtak.

Merverdiavgiftssystemet fikk virkning fra og med 1970 og avløste den tidligere «alminnelige omsetningsavgift», som ble innført 1. juli 1935. I de første 5 årene ble denne avgiften innkrevd som en kumulativ avgift med en sats på 1 prosent av verdien på *alle* ledd i omsetningskjeden. En slik kumulativ flerleddsavgift var valgt bl.a. fordi en ønsket å oppmuntre til reduksjon i tallet på mellomledd i varehandelen. Men erfaringene svarte ikke til forventningene. Forskjellige proformaordninger førte tvert imot til en del mindre ønskelige endringer i produksjons- og omsetningsforholdene. I 1940 ble ordningen lagt om til en avgift beregnet av ver-

¹ Referanse: Refsland, Thor og Thesen G. E.: Merverdiavgiftsloven med kommentarer. Del I. Oslo 1974. Del II. Oslo 1976.

dien på *siste* ledd i omsetningen. Avgiftssatsen var i perioden fra 1940 til 1966 10 prosent (i årene 1947—1951 6,25 prosent) og fra 1967 til 1969 12 prosent av omsetningsverdien inklusive avgiftsbeløpet. Beregnet av omsetningsverdien uten at avgiftsbeløpet er tatt med tilsvarer dette avgiftssatser på henholdsvis 11,11 prosent (i årene 1947—1951 6,67 prosent) og 13,64 prosent.

Fra og med 1970 har en generell omsetningsavgift vært utskrevet i form av en avgift som tar sikte på å ramme den verdiøkning som finner sted — eller den merverdi som skapes — på alle produksjons- og omsetningsledd, og avgiftssatsen har utgjort 20 prosent av verdien eksklusive avgiftsbeløpet.

Bakgrunnen for at en valgte å gå over fra en avgift på *siste* ledd i omsetningen til en avgift på merverdien i hvert enkelt produksjons- og omsetningsledd, var ønsket om å gjennomføre en omlegging av skattesystemet med betydelig større vekt på den indirekte skattleggingen. Ut fra administrative og kontrollmessige hensyn regnet en med at en slik sterk utvidelse bare kunne gjennomføres på basis av et system med avgift på merverdien. Det ble også argumentert med at et merverdisystem i vesentlig større grad enn sisteleddssystemet ville gi et avgiftssystem som virket nøytralt på forbruksvalg og næringsstruktur. Forutsetningen var da at en i størst mulig grad skulle følge prinsippet om generell avgiftsplikt for alle varer og tjenester av betydning i produksjon og omsetning. Videre ble det tillagt vekt at landene i «Det europeiske fellesskap» (EF) hadde valgt å gå over til merverdiavgiftssystemet.

Etter at merverdiavgiftssystemet nå har vært praktisert i Norge i flere år, er det klart at en del av argumentene for overgang fra sisteleddssystemet er blitt svekket. I 1973 ble det oppnevnt et utvalg med det mandat å gi en bred analyse og vurdering av merverdiavgiftssystemet, herunder bl.a. vurdere om systemet etter de erfaringer en har høstet siden innføringen i 1970, tilfredsstillende de hovedkrav en må sette til en generell forbruksavgift. Utvalgets innstilling forelå i november 1975¹. Utvalget har i sin innstilling lagt stor vekt på å sammenlikne sisteledds- og merverdiavgiftssystemet, særlig når det gjelder kontrollproblemene. Utvalgsflertallet konkluderer bl.a. med at begge systemer (1) har samme prismessige virkninger, (2) virker konkurransemessig like nøytralt — forutsatt samme avgiftsområde, (3) gir staten den samme inntekt — forutsatt samme avgiftsområde og -sats. Sisteleddssystemet har etter flertallets vurderinger imidlertid så store fordeler framfor merverdisystemet når det gjelder kontrollproblemene, unndragelsesmulighetene og administrasjonsomkostningene, at det foreslår å gå tilbake til sisteleddssystemet. Mindretallet er — vesentlig ut fra vurdering av de kontrollmessige problemene — uenig i flertallets konklusjon om valg av avgiftssystem, og foreslår at merverdiavgiftssystemet fortsatt brukes som basis for den generelle forbruksavgiften.

* * *

¹ NOU 1975:67; Merverdiavgiftssystemet.

Den norske merverdiavgiften er etter hovedregelen en generell skatt på det innenlandske forbruket av varer og tjenester som er proporsjonal med verdien av varen eller tjenesten uten hensyn til antall produksjons- og omsetningsledd som varen/tjenesten passerer (med det forbehold at avgiften er uten betydning for de enkelte ledds avansesatser). I prinsippet skal derfor hele det innenlandske forbruket avgiftsbelegges, dvs. både varer/tjenester som er produsert innenlands — enten til privat bruk eller for salg til andre — og de som er importert, mens varer og tjenester som eksporteres til utlandet, er fritatt. Systemet forutsetter at avgiften oppkreves på hvert enkelt produksjons- og omsetningsledd og — som navnet angir — på grunnlag av varens og tjenestens merverdi, dvs. på grunnlag av differensen mellom salgssummen og verdien av innkjøpte varer og tjenester på hvert enkelt ledd. Teknisk gjennomføres dette ved at det oppkreves avgift ved salg og ved uttak til privat bruk fra produksjons- eller omsetningsvirksomheten — den såkalte utgående avgift-, mens det er fradragrett for avgift på innkjøp av varer og tjenester som er anvendt i virksomheten — den inngående avgiften. Derimot betales det ikke avgift ved salg til utlandet, men virksomheter som driver eksport, har rett til fradrag for avgift på innsatsvarer og -tjenester. Avgifter som oppkreves på de enkelte produksjons- og omsetningsledd, representerer derfor forskott på innbetaling av det totale avgiftsbeløp som det er en forutsetning at den endelige innenlandske forbruker skal bære ved salg fra siste ledd.

Fra hovedprinsippet om merverdiavgiften som en generell skatt på verdien av forbruket av varer og tjenester, er det imidlertid en rekke unntak. For det første er en del virksomheter og visse varer og tjenester unntatt fra avgiftsplikt. Omsetning eller uttak fra slik virksomhet eller av disse varer og tjenester blir derfor ikke belagt med utgående avgift. På den annen side er det her heller ikke fradragrett for inngående avgift. Denne avgiften må derfor kalkuleres inn i vedkommendes omkostninger og vil igjen kunne bli overveltet i utsalgsprisen. Dette betyr at slike varer og tjenester belegges med avgift av merverdien bare i noen av produksjons- og omsetningsleddene, dvs. at skattegrunnlaget er lavere enn varens eller tjenestens totale verdi ved salg fra siste ledd.

Det norske merverdiavgiftssystem har dessuten særordninger som fører til at enkelte varer og tjenester helt blir fritatt eller «renset» for avgift på den totale merverdi varen/tjenesten tilføres gjennom produksjons- og omsetningsprosessen. Som nevnt overfor gjelder dette varer og tjenester for eksport, og det gjennomføres ved at virksomheten fritas for avgiftsplikt ved salg til utlandet, men har rett til fradrag for (eller tilbakebetaling av) avgift på innkjøp til virksomheten. Samme ordning gjelder for en del andre varer og tjenester som er særskilt nevnt i loven. Også spesielle tilskotts- og kompensasjonsordninger er etablert i den hensikt å «rense» visse varer for merverdiavgift. Eksempelvis ytes det — med bestemte begrensninger — tilskott ved oppføring av bolighus som vil kunne dekke påløpt merverdiavgift ved byggingen. Videre ytes det kompensasjon for merverdiavgift på enkelte norsk-

produserte matvarer ved salg til innenlandsk forbruk. En ordning med at det i stortingsvedtaket fastsettes forskjellige avgiftssatser, anvendes derimot ikke i det norske merverdiavgiftssystemet.

2. Gjeldende regler om merverdiavgift.

Selv om merverdiavgiften i prinsippet skal være en generell avgift på det innenlandske forbruket som er proporsjonal med verdien av forbruket, foreligger det som nevnt i avsnittet foran vesentlige unntak fra hovedregelen. Differensieringen er gjennomført ved at det i loven, i forskriftene og i stortingsvedtak er fastsatt:

- hvilke transaksjoner som utløser avgiftsplikt,
- hvilke personer og institusjoner som er avgiftspliktige (skattesubjektet),
- hvilke varer og tjenester som det skal svares avgift av (skatteobjektet),
- avgiftssatser.

(i) Skattepliktige transaksjoner

Slike transaksjoner omfatter for det første omsetning, som defineres slik:

- levering av varer og ytelse av tjenester mot vederlag,
- levering av varer og ytelse av tjenester som helt eller delvis er vederlag for motatte varer og tjenester.

Enkelte former for omsetning faller imidlertid utenfor lovens område. Dette gjelder eksempelvis kunstneres salg av egne kunstverk, postverkets tjenester og omsetning av tjenester, med mindre slik omsetning uttrykkelig er gjort avgiftspliktig i loven.

Den annen hovedtype av skattepliktig transaksjon er import fra utlandet og fra Svalbard og Jan Mayen. Også uttak av varer og tjenester fra egen bedrift til privat bruk er en transaksjon som sidestilles med omsetning og derfor i prinsippet utløser skatteplikt. (Bestemmelsene om avgift ved import og ved uttak av varer og tjenester til privat bruk er tatt inn for å tilstedsstille kravet om at avgiften skal være en generell avgift på hele det innenlandske forbruket.)

(ii) Skattesubjektet (skattyterenheten)

Det er normalt registreringspliktige næringsdrivende, staten, kommunene og institusjoner som eies eller drives av stat og kommune, som skal betale avgift av omsetning og av uttak. Omsetning og uttak ellers er i alminnelighet fritatt for avgiftsplikt. Ved import skal alle — også ikke registrerte næringsdrivende og personer og institusjoner som ikke driver næringsvirksomhet — betale merverdiavgift. Uten denne siste regel ville det oppstå konkurransevridning mellom innenlands- og utenlandsproduserte varer.

Registreringspliktige næringsdrivende omfatter næringsdrivende med samlet årlig omsetning/uttak av avgiftspliktige varer og tjenester på mer enn kr. 6000.

Plikten til registrering opprettholdes i minst 2 år, bortsett fra hvis virksomheten opphører. Likestillet med registreringspliktige næringsdrivende er samvirkeforetak som fordeler varer og tjenester til medlemmene eller formidler medlemmenes omsetning. Etter søknad kan næringsdrivende som ikke har avgiftspliktig omsetning, bli registrert. Slik søknad kan imidlertid bare innvilges for næringsdrivende som yter spesielle slag av tjenester, og bare i henhold til forskrifter som er gitt av Finansdepartementet.

Stat, kommune og institusjoner som eies eller drives av disse, er avgiftspliktige i samme utstrekning som private næringsdrivende. Offentlige institusjoner som hver for seg eller i fellesskap driver virksomhet som hovedsakelig har til formål å tilgodese egne behov, er imidlertid bare avgiftspliktige for omsetning til andre. De skal derfor ikke betale avgift ved uttak av varer/tjenester til eget bruk og heller ikke avgift av omsetning til andre ikke-avgiftspliktige offentlige institusjoner innen samme sektor (men retten til fradrag for inngående avgift er da avskåret). Omsetning mellom institusjoner, etater eller departementer innen staten er imidlertid avgiftsbelagt. Offentlige institusjoner kan m.a.o. framstille varer og yte tjenester til eget behov uten avgiftsplikt. Eksempelvis kan et kommunalt parkvesen anlegge idrettsbane ved en grunnskole i samme kommune uten at arbeidsytelsen blir avgiftsbelagt. Ettersom dette kan føre til uønskede konkurransemessige virkninger overfor private leverandører, er det i loven tatt inn en bestemmelse om at avgiftsfritaket kan fravikes. Denne bestemmelse er ikke tatt i bruk, men i et rundskriv fra Finans- og Kommunaldepartementet er det henstilt til offentlige institusjoner om ved valg mellom kjøp og egeninnsats å se bort fra den økonomiske fordel ved avgiftsfritak for egeninnsats.

Når avgiftspliktige tjenester utføres av utlendinger i Norge som ikke er registrert som avgiftspliktige her i landet, skal avgiften beregnes og betales av den norske oppdragsgiveren. I slike tilfeller oppstår m.a.o. avgiftsansvaret hos andre enn den som har ytet den avgiftspliktige tjenesten. Dessuten sier loven særskilt at ikke-registreringspliktige næringsdrivende skal betale avgift av den mottatte tjenesten. Dette er i tråd med avgiftsplikten ved kjøp av varer direkte fra utlandet. Privatpersoner, foreninger og institusjoner som ikke driver næringsvirksomhet, er imidlertid fritatt for avgiftsplikt av slike tjenester¹.

(iii) Skatteobjektet (skattegrunnlaget).

Etter hovedregelen skal det betales avgift av alle varer. Loven definerer generelt hva som menes med vare, slik: «Med vare forstås fysiske gjenstander som ikke er fast eiendom» og presiserer: «Som vare anses også:

1. Levende dyr.
2. Trær og avling på rot når omsetningen ikke skjer sammen med grunnen.
3. Rett til å ta ut jord, stein og andre naturalier av grunn, rett til jakt og fiske.

¹ Fra og med 1. mai 1977 er disse bestemmelser endret.

4. Elektrisk kraft, vann fra vannverk, gass, varme og kulde når levering ikke skjer som ledd i utleie av bygning eller anlegg.
5. Retten til kinematografisk film eller fotografisk bilde.

Aksjer, obligasjoner, formularer o.l. er varer for så vidt som de omsettes som trykksaker. Sedler, mynter og frimerker er varer når de skal tjene som samleobjekt.»

Varebegrepet er m.a.o. gitt et meget vidt innhold, men det er ett vesentlig unntak: fast eiendom er uttrykkelig holdt utenfor. Vanlige hus regnes også som fast eiendom, selv når de står på leiet grunn. Visse rettigheter knyttet til fast eiendom regnes imidlertid som vare. I prinsippet er det bare fysiske gjenstander som er avgiftspliktige, mens immaterielle rettigheter, f.eks. goodwill, ikke inngår. En rekke immaterielle rettigheter er imidlertid gjort avgiftspliktige gjennom bestemmelsene om hva som er avgiftspliktige tjenester.

Tjenester er avgiftsbelagt bare hvis de er uttrykkelig nevnt i loven. De avgiftspliktige tjenester er listet i loven (§ 13) i 12 punkter, hvorav vi bare nevner utdrag.

Det skal svares avgift av omsetning av tjenester som gjelder:

- vare eller fast eiendom, herunder jordbearbeiding, såing m.v., rengjøring, renovasjon, snørydding, bortføring av spillvann og overvann (kloakk),
- utleie av varer og av maskiner, maskinelt og elektrisk utstyr som er forbundet med fast eiendom,
- transport og oppbevaring av varer,
- telefon, telegraf og telex,
- reklame, annonser,
- servering i eller fra hoteller, bevertningssteder og på jernbane, fly m.v.,
- frisørvirksomhet og skjønnhetspleie.

Tjenester som ikke knytter seg til vare eller fast eiendom og som ikke er listet i § 13, er fritatt for avgiftsplikt. Av slike tjenester kan nevnes helsetjenester, persontransport samt tjenester fra bank- og forsikringsvirksomhet. (Jfr. dog bestemmelsen om adgang til frivillig registrering av næringsdrivende som ikke driver avgiftspliktig virksomhet.) Ellers kan departementet gi forskrifter som avgrenser og utfyller lovens bestemmelser. Alminnelige forskrifter er ikke utarbeidd, men Finansdepartementet og Skattedirektøren har gitt en rekke generelle uttalelser om avgiftsplikt/-fritak og om forståelsen av de enkelte bestemmelser. Det framgår av det som er sagt ovenfor, at svært mange tjenester er avgiftsbelagt. Under sisteleddssystemet var det bare avgiftsplikt for arbeidsytelser som mot vederlag ble utført på bygg og anlegg, løsørengjenstander, maskiner og annet driftsutstyr.

Ved uttak av varer/tjenester til privat bruk eller til andre formål som faller utenfor den avgiftspliktige virksomheten, skal det betales avgift. Varer/tjenester som tas ut til bruk innen den avgiftspliktige virksomheten, er derimot etter hoved-

regelen fritatt for avgiftsplikt. For en del varer/tjenester er det likevel avgiftsplikt ved uttak, selv om de brukes i eller er knyttet til den avgiftspliktige virksomheten. Dette gjelder eksempelvis når varen/tjenesten brukes:

- til kost og naturalavlønning til virksomhetens innehaver, ansatte m.v.,
- ved arbeid på og drift av fast eiendom som skal dekke boligbehov, fritids-, ferie-, eller andre velferdsbehov,
- til representasjon,
- til gave og personbefordring m.v.¹

Det er imidlertid en forutsetning for avgiftsplikt ved uttak av disse varer/tjenester at det er gitt fullt fradrag for inngående avgift på vedkommende vare/tjeneste (se seinere).

For jordbruk med binæringer, skogbruk og fiske gjelder den særregel at det ikke skal betales avgift ved uttak av produkter fra disse næringer til privat bruk for innehaveren og hans husstand, til de ansatte, eller til oppfyllelse av kår- eller forpaktningkontrakt.

Av det foregående framgår hvilke betingelser som må være oppfylt for at en vare/tjeneste skal være avgiftspliktig for *hele* sin verdi hos forbrukeren (den «endelige» konsument), nemlig:

- det må foreligge en transaksjon som utløser avgiftsplikt (omsetning, uttak, import),
- transaksjonen må utføres av en person/virksomhet/institusjon som i relasjon til vedkommende transaksjon er avgiftspliktig,
- transaksjonen må gjelde avgiftsbelagte varer/tjenester.

Dette gjennomføres, som nevnt innledningsvis, ved at det betales merverdiavgift av hele vare-/tjenesteverdien ved salg/uttak/import, mens det er fradragsrett for avgift ved anskaffelse av avgiftspliktige innsatsvarer og -tjenester.

Hvis minst en av de nevnte betingelser ikke er oppfylt, skal det ikke svares merverdiavgift ved salg/uttak/import, og det er da heller ikke fradragsrett for avgift ved anskaffelser av avgiftspliktige innsatsvarer og -tjenester. I så fall blir varen/tjenesten ved forbruk avgiftsbelagt for bare en del av sin totale verdi. (I enkelte tilfeller vil ingen del av verdien være avgiftsbelagt, eksempelvis når en forbruker kjøper ikke-avgiftspliktige varer direkte fra utlandet.)

Enkelte varer/tjenester er imidlertid fritatt for avgift ved salg/uttak, mens det er fradragsrett for avgift som er påløpt med anskaffelse av avgiftspliktige innsatsvarer og -tjenester. Varer/tjenester som kommer inn under denne bestemmelsen, blir dermed helt fritatt for merverdiavgift, men fradragsretten for inngående avgift er avhengig av at den som driver slik virksomhet, er registrert som avgiftspliktig. De varer og tjenester som ordningen omfatter, gjelder for det første varer

¹ Se lovens § 14.

og tjenester til utlandet, til Svalbard og Jan-Mayen samt til bruk i Nordsjøområdet i forbindelse med utforsking og utnyttning av undersjøiske naturforekomster. Av øvrige varer/tjenester som er fritatt, kan nevnes:

- aviser som utkommer årlig med minst ett nummer ukentlig,
- bøker samt tidsskrifter som hovedsakelig omsettes til faste abonnenter eller hovedsakelig deles ut til foreningsmedlemmer, og tidsskrifter med overveiende politisk, litterært eller religiøst innhold,
- elektrisk kraft til husholdningsbruk i fylkene Finnmark, Troms og Nordland,
- passasjerskip, lastebåter, fiskebåter m.v. på minst 25 bruttoregister tonn,
- skoleskip m.v., passasjerfly, oljeboringsplattformer og andre flyttbare plattformer til bruk i petroleumsvirksomhet¹.

Verdigrunnlaget for beregning av utgående avgift er vederlaget for varen eller tjenesten. Selve avgiften inngår ikke i grunnlaget, men derimot alle omkostninger i forbindelse med transaksjonen, herunder utgifter til emballasje, forsendelse, forsikring o.l. Også toll og særavgifter — eksempelvis på tobakk, drikkevarer m.v. — skal inngå i verdigrunnlaget. I tilfeller hvor vederlaget helt eller delvis består av en vare eller tjeneste, dvs. ved byttehandel, blir begge parter ansett som selgere av hver sine varer/tjenester, og hver av partene skal betale avgift på grunnlag av den pris de har betinget seg eller oppnådd for sin ytelse. Er denne pris lavere enn den alminnelige omsetningsverdi for tilsvarende vare/tjeneste, skal omsetningsverdien legges til grunn. Ifølge loven kan heller ikke partene i et interessefellesskap avtale vederlag for en vare/tjeneste som er lavere enn omsetningsverdien. Også ved avgiftspliktig uttak skal omsetningsverdien legges til grunn for avgiftsberegningen. Ved import av avgiftspliktige varer fastsettes verdigrunnlaget i samsvar med reglene for beregning av varens tollverdi ved verdifortolling. Tollen og andre avgifter som oppkreves av tollvesenet ved innførsel, skal regnes med i grunnlaget.

Ved omsetning av elektrisk kraft skal avgiften beregnes på grunnlag av en utjammingspris pr. kilowatt-time. Denne utjammingsprisen fastsettes av Finansdepartementet som også gir forskrifter om gjennomføringen av bestemmelsen. Den utjammingspris som fastsettes av departementet, danner grunnlaget for beregning av en særskilt merverdiavgiftssats som det enkelte elektrisitetsverk eller kraftverk skal benytte ved beregning av merverdiavgift ved omsetning av elektrisk kraft². Den særskilte satsen anvendes bare ved omsetning til forbrukere, mens den generelle merverdiavgiftssats skal brukes ved salg til andre el.verk/kraftverk

¹ For øvrig vises til Merverdiavgiftslovens §§ 16 og 17.

² Den særskilte merverdiavgiftssatsen (S) fastsettes etter formelen:

$$S = \frac{\text{Generell merverdiavgiftssats} \times \text{utjammingsprisen pr. kWh}}{\text{Vedkommende el. verks gjennomsnittspris}}$$

S skal avrundes til nærmeste hele prosent. Den må maksimalt utgjøre 25 prosent.

og samkjøringsorganisasjoner. Begrunnelsen for denne særordning for elektrisk kraft til husholdningsbruk, som under sisteleddsavgiften var fritatt for omsetningsavgift, er at strømprisen varierer sterkt mellom de forskjellige deler av landet. Innføring av merverdiavgift med en sats på 20 prosent ville ha forsterket disse ulikheter vesentlig. (Vi minner om at elektrisk kraft til husholdningsbruk i de tre nordligste fylker er fritatt for merverdiavgift.)

Registrerte næringsdrivende, staten, kommunene og offentlige institusjoner som driver avgiftspliktig virksomhet, har rett til å trekke inngående avgift på varer og tjenester til bruk i denne virksomheten fra den utgående avgiften. Fradragsretten omfatter ikke bare avgift på varer og tjenester — herunder importerte varer/tjenester — til videresalg og foredling, men også avgift på driftsmidler, hjelpestoffer m.v. Merverdiavgift på varer/tjenester som er anskaffet utelukkende til private formål eller til formål som ikke er knyttet til den avgiftspliktige virksomhet, er det ikke fradragsrett for. Dessuten er fradragsretten avskåret for avgift på spesielle varer og tjenester, selv om disse er anskaffet til bruk i den avgiftspliktige virksomheten. Det er således ikke fradragsrett for inngående avgift på omkostninger vedrørende servering og leie av selskapslokaler, kunst og antikviteter, samt på gaver, kost til ansatte m.v. som er anskaffet utelukkende til slike formål. Det er derimot fradragsrett for avgift på proviant som er anskaffet til bruk ved fangst og fiske i visse fjerne farvann.

Når inngående avgift overstiger utgående avgift, vil det overskytende bli refundert. En slik situasjon oppstår først og fremst for avgiftspliktig virksomhet som driver eksport eller med slike varer/tjenester som kommer inn under tilsvarende fritaksordning for utgående avgift. Også i typisk sesongbetonte virksomheter vil det periodisk forekomme at inngående avgift er høyere enn utgående avgift.

(iv) Avgiftssatsen fastsettes som nevnt i årlige stortingsvedtak. I alle år siden merverdiavgiftssystemets innføring har det bare vært anvendt *en* sats, og denne har utgjort 20 prosent (av avgiftsgrunnlaget eksklusive selve merverdiavgiften). Faktisk differensiering av avgiften har således ikke vært praktisert ved at det er blitt fastsatt flere avgiftssatser, men derimot fritaks- og unntaksordninger, jfr. ovenfor, og dessuten særskilte tilskotts- og kompensasjonsordninger¹.

Fast eiendom, herunder vanlige hus, regnes ikke som vare i lovens forstand. Omsetning av slik eiendom er derfor ikke avgiftsbelagt. Ved bygging av boliger m.v. vil det likevel bli anvendt en rekke varer og tjenester som er belagt med merverdiavgift, og denne avgift vil aldri være fradragsberettiget. Under sisteledds-

¹ For fiskeres omsetning til eller gjennom fiskesalgslag (som er opprettet i henhold til Råfiskloven) kan det imidlertid fastsettes en avgiftssats som er lavere enn den ordinære sats. Denne sats skal avpasses slik at den gjennomgående svarer til den avgift som fiskerne betaler ved innkjøp av varer og tjenester til bruk i fiskevirksomheten, og den har siden merverdiavgiftens innføring utgjort 11,11 prosent. Ordningen tar sikte på at fiskerne skal oppnå en løpende avregning av den inngående avgiften, men har ingen reell betydning for den totale avgiftsbelastning ved salg av fisk til den endelige forbruker.

avgiften ble det i 1955 innført en omfattende avgiftsplikt innen bygge- og anleggssektoren som et ledd i en serie tiltak for å begrense investeringene. Av sosiale grunner ble det samtidig fastsatt unntaksregler for vareleveringer til og arbeidsytelser på visse grupper bygg, bl.a. vanlige boligbygg, barnehjem, helseanstalter, skoler, kirker og driftsbygninger i jordbruket m.v. Fra og med 1968 ble denne unntaksordningen opphevet. Som kompensasjon for det tidligere avgiftsunntaket ble det samtidig innført en tilskottsordning som i prinsippet skulle gi dekning for meromkostningene ved omsetningsavgiften — med visse begrensninger i forhold til byggets art, størrelse og anvendelse. Ved innføring av merverdiavgiften ble tilskottsordningen opprettholdt, men tilskottssatsene ble justert opp både på grunn av økingen i avgiftssatsen og som følge av omkostningsøkningen siden tilskottsordningen ble innført. På grunn av merverdiavgiftssystemets fradragsrett for inngående avgift, som også omfatter avgift på omkostninger ved oppføring av driftsbygninger, ble tilskottsordningen for slike bygg i jordbruk m.v. avvirket.

Tilskott til bolighus gis ved oppføring av nye helårsboliger — dvs. ikke hytter og fritidshus — og tilbygg på minst 20 m². Reparasjoner, vedlikehold eller modernisering kommer ikke inn under tilskottsordningen. Tilskottssatsene som gjelder fra og med 1. januar 1976, utgjør:

For de første 25 kvadratmeter tilskottsareal ¹ :	kr. 330 pr. m ²
» » neste 25 —»— —»—	: » 250 » »
» » » 50 —»— —»—	: » 180 » »

For areal utover 100 m² gis ikke tilskott (tidligere ble det gitt tilskott for arealer opp til 140 m². Det gis heller ikke tilskott for den del av tilbyggets areal som fører til at boligens totalareal overstiger 100 m². Det høyeste tilskott som kan gis til en bolig, er m.a.o. kr. 23500. For en bolig på 100 m² eller mer vil derfor tilskottet dekke merverdiavgiften dersom de samlede anleggskostnader eksklusive avgiftsfrie kostnadselementer — eksempelvis selve tomteprisen — ikke overstiger kr. 141000 (inklusive merverdiavgift).

For sosiale bygg er tilskottsordningen lagt om fra og med 1976. Aldershjem og barnehjem skal fra denne tid betraktes som boligbygg. Reglene for tilskott tilsvare derfor i hovedsak de som gjelder for vanlige boliger, men tilskottssatsen utgjør kr. 265 pr. m² tilskottsareal. Fra samme tid gis det tilskott etter denne ordningen bare til private skoler og dissenterkirker. Tilskottssatsen for skoler er den som til enhver tid er fastsatt for statstilskott til offentlige skoleanlegg multiplisert med merverdiavgiftssatsen, mens tilskott til kirker ytes — med visse begrensninger — på grunnlag av faktiske byggekostnader.

Ordningen med kompensasjon for merverdiavgift på matvarer ble innført i 1974 som alternativ til en lavere avgiftssats (evt. en nullsats) på slike varer. Kom-

¹ Med tilskottsareal forstås leieareal slik dette er definert i særskilte forskrifter.

pensasjonsordningen ble valgt av avgiftstekniske og administrative årsaker. Av samme grunner ble ordningen begrenset til områder der produksjon og omsetning er slik organisert at forholdene praktisk og kontrollmessig ligger til rette for en særordning. For å tilfredsstille den sosiale målsettingen omfatter ordningen bare «sosialt viktige» matvarer, og den tar sikte på å frita forbrukerne for å betale merverdiavgift av disse varene ved kjøp fra detaljist, dvs. den tar sikte på å gi samme effekt som et avgiftsfritak. Ordningen er forankret i «Lov om kompensasjon for merverdiavgift på matvarer» av 14. desember 1974. Kompensasjonssettsene for de enkelte varer fastsettes i årlige stortingsvedtak, og siden ordningen ble innført, er omfanget av varer betydelig utvidet. Administrativt er ordningen lagt til Forbruker- og administrasjonsdepartementet og Prisdirektoratet, og den skal i prinsippet følge de regler og kontrollbestemmelser som gjelder for ordningen med forbrukersubsidier¹, som har vært praktisert i en årrekke. Kompensasjon for merverdiavgift og vanlige subsidier skal kunne ytes for samme vare. Importerte varer og varer for eksport faller utenom kompensasjonsordningene. Teknisk gjennomføres ordningen ved at tilskottene gis for leveranser til detaljister, vanlige forbrukere og storforbrukere som bevertningssteder m.m. mot at prisene blir satt ned i samsvar med tilskottsbeløpene.

For 1976 ytes det kompensasjon for merverdiavgift og forbrukersubsidier på følgende matvarer etter disse satser:

Tilskottssatser 1976²

	Kompensasjon for merverdiavgift	Forbruker- subsidier
Helmelk til konsum	31 øre pr. liter	127 øre pr. liter
Magermelk til konsum	25 » » »	125 » » »
Kondensert melk	—	71 » » »
Ost	265 » » kg	289 » » kg
Smør	222 » » »	8 » » »
Matmjøl	21 » » »	97 » » »
Margarin	87 » » »	106 » » »
Fersk fisk, sild og hvalkjøtt:		
Ubearbeidd fisk og sild	140 » » »	—
Bearbeidd fisk og sild	277 » » »	—
Hvalkjøtt	277 » » »	—

¹ Pristilskott til regulering av forbrukerprisene.

² Enkelte satser er gjennomsnittssatser. Utgiftene ved kompensasjonsordningen blir belastet statsbudsjettets inntektskapittel for merverdiavgiften (kap. 2521), mens forbrukersubsidiene blir ført på et eget utgiftskapittel (kap. 1580).

Frossenfisk og frosset hvalkjøtt:			
Ubearbeidd frossenfisk	140 øre pr. kg		—
Bearbeidd frossenfisk	277 » » »		—
Hvalkjøtt	277 » » »		—
Middagshermetikk av fisk			
og hvalkjøtt	190 » » »		—
Kjøtt av okse, ku, kvige,			
kalv og tamrein	313 » » »	203 øre pr. kg	
geit, kje, sau og lam	313 » » »	358 » » »	
Kjøtt av svin	198 » » »	33 » » »	

I tillegg til de forbrukersubsidier som framgår av oppstillingen ovenfor, ytes det statstilskott til visse varer i de tre nordligste fylker, vesentlig på grunn av høyere fraktskostnader enn ellers i landet.

* * *

Merverdiavgiftsloven har en bestemmelse som gir Finansdepartementet adgang til helt eller delvis å gi fritak for avgiftsplikt når det foreligger særlige forhold. Av de særordninger som er etablert i henhold til denne bestemmelsen, kan nevnes at det ytes refusjon av merverdiavgift på visse varer og tjenester til fremmede lands ambassader og konsulater, samt på en del varer til diplomatisk personell og konsulære fagtjenestemenn til deres personlige forbruk. De øvrige særordninger er i første rekke iverksatt ut fra praktiske og avgiftstekniske hensyn.

3. Innbetaling av avgiften.

De som er avgiftspliktige, skal selv oppgi skyldig avgift til avgiftsmyndighetene gjennom omsetningsoppgaver som skal sendes inn terminvis. Ordinært er denne terminen 2 kalendermåneder (januar/februar, mars/april osv.), og fristen for innlevering av oppgaven er 1 måned og 20 dager etter utløpet av hver termin. Innen samme frist forfaller den skyldige avgiften til betaling. Avgiftspliktige i jordbruk, skogbruk og fiske har årstermin, og oppgave- og betalingsfristen for disse næringsdrivende er 3 måneder og 10 dager etter utløpet av kalenderåret.

Omsetningsoppgaven skal inneholde opplysninger om bl.a. omsetning og uttak, utgående avgift og fradragsberettiget inngående avgift, og beløpene skal tas med i oppgaven for den termin de er bokført (fakturaprinsippet). Når særlige forhold foreligger, kan Finansdepartementet samtykke i at betalingstidspunktet legges til grunn (kontantprinsippet).

Dersom skyldig avgiftsbeløp (differensen mellom utgående avgift og fradragsberettiget inngående avgift for en termin) blir betalt etter forfallsfristen og det utgjør minst kr. 200, skal det betales renter. Renten beløper seg til 1 prosent pr.

måned eller del av måned. Ved renteberegningen avrundes avgiftsbeløpet nedover til nærmeste kr. 100. Avgiftsbeløp som er lavere enn kr. 40 i en termin, skal ikke betales.

Hvis inngående avgift overstiger utgående avgift (og investeringsavgift, se seinere) for en termin, blir det overskytende beløp tilbakebetalt. Denne tilbakebetaling skal skje innen 3 uker etter at avgiftsmyndighetene har mottatt omsetningsoppgaven. Overskrides 3-ukers-fristen, har den avgiftspliktige krav på rentegodtgjørelse med $\frac{1}{2}$ prosent pr. måned eller del av måned. Når inngående avgift regelmessig overstiger utgående avgift med minst 25 prosent, kan avgiftsmyndighetene samtykke i at kalenderåret deles i 12 terminer. Også kortere terminer kan godkjennes, men ikke mindre enn 1 uke, forutsatt at inngående avgift overstiger utgående avgift med minst 50 prosent. Oppnås en av disse ordningene, må det sendes *månedlige* omsetningsoppgaver i minst 2 år, selv om situasjonen skulle ha forandret seg. Bestemmelsene om adgang til kortere avgiftsterminer gjør det mulig for eksportbedrifter og andre som til stadighet utbetaler høyere avgiftsbeløp enn de innkasserer, å få differensen refundert vesentlig raskere enn når de ordinære terminene legges til grunn.

Kapittel 4. Investeringsavgiften¹.

1. Innledning.

Denne avgiften er hjemlet i lov om avgift på investeringer m.v. av 19. juni 1969. Loven er meget kort — den inneholder bare 7 små paragrafer —, men med hjemmel i loven, er det gitt et omfattende regelverk av forskrifter. Avgiftssatsen fastsettes ved årlige stortingsvedtak.

Den tidligere omsetningsavgiften forutsatte at all omsetning i siste ledd skulle være avgiftsbelagt. Salg i siste ledd omfattet også salg av driftsmidler og arbeidsinnsats som var knyttet til disse, dvs. utgifter til investeringsformål. Generelt fritatt for avgift var bare slike leveringer som direkte ble brukt til vareinnsats i produksjonen eller som ble omsatt videre uten foredling². Under sisteleddssystemet ble derfor ikke bare forbruket avgiftsbelagt, men også investeringene — selv når de ble foretatt av en produsent eller bedrift — og satsen var den samme uansett anvendelse. Ved overgang til merverdiavgiftssystemet, som forutsetter at de avgiftspliktige har full fradragrett for avgift på alle innsatsvarer og -tjenester, herunder driftsmidler (investeringer), ville det fått store provenymessige og samfunns-

1 Referanse: Refsland, Thor og Thesen, G. E.: Investeringsavgiften. Kommentarer til lov om avgift på investeringer m.v. av 19. juni 1969. Oslo 1975.

2 Fra denne hovedregel gjaldt en rekke unntak som dels var generelle, dels bare gjaldt visse anvendelser.

økonomiske konsekvenser om det ikke samtidig var blitt innført en ordning som motvirket avgiftsfritaket for investeringer.

Skattekomitéen av 1966, som foreslo en omlegging til merverdiavgiftssystemet, vurderte om avgift på investeringer kunne gjennomføres innenfor systemet ved at bedriftenes fradragrett for avgift på utgifter til investeringer ble helt nektet eller begrenset. I tilfelle 100 prosents begrensning, fører dette til at investeringene vil bli avgiftsbelagt med samme sats som forbruket. Ved delvis begrensning av fradragretten vil investeringene bli avgiftsbelagt etter en lavere sats. Ut fra administrative og kontrolltekniske vurderinger ble imidlertid denne ordningen ikke anbefalt. Komitéen foreslo i stedet en særskilt avgift på investeringer *utenfor* merverdiavgiftssystemet, men i så nær tilknytning til dette at samme administrasjon og deklarasjonssystem kunne anvendes. Loven av 1969 følger dette forslag fra komitéen.

I en melding til Stortinget i 1972¹ ble det framholdt at den gjeldende ordning med avgift på investeringsvarer er avgiftsteknisk komplisert og medfører betydelige problemer så vel for de næringsdrivende som for avgiftsmyndighetene. Det ble pekt på at det både ut fra avgiftstekniske og andre hensyn var sterkt ønskelig å re-vurdere investeringsavgiften, og visse spørsmål om omlegging — eventuelt avvikling — av avgiften ble drøftet. I september 1972 ble det oppnevnt et utvalg som fikk i oppdrag å utrede spørsmålet om hvordan investeringsavgiften mest hensiktsmessig kan omlegges, eventuelt avvikles. Utvalget ble bedt om å vurdere spesielt to hovedalternativer:

— En særskilt avgift på bedriftenes realkapital uten tilknytning til merverdiavgiftssystemet, enten slik at *anskaffelsen* blir avgjørende for avgiften eller slik at avgiften legges på den årlige *anvendelse* — bruk — av realkapital. Herunder ble utvalget bedt om å overveie om begrepet realkapital kan avgrenses i overensstemmelse med reglene for hvilke driftsmidler som kan aktiveres og avskrives ved skattelikningen.

— Opprettholde den nåværende avgiften i en overgangsperiode, men slik at avgiftsgrunnlaget blir positivt avgrenset til nærmere bestemte driftsmidler, for seinere å avvikle ordningen og erstatte den med en særskilt avgift på realkapital som nevnt under alternativet ovenfor.

Utvalgets innstilling foreligger ennå ikke (februar 1977).

¹ St.meld. nr. 17 (1971—72): Om gjennomføringen av merverdiavgiftsloven og investeringsavgiftsloven.

2. Gjeldende regler.

Som nevnt innledningsvis, har reglene om den særskilte avgiften på investeringer m.v. nær tilknytning til de regler som gjelder for merverdiavgiften. Dette gjelder så vel spørsmålet om hvem som er avgiftspliktig, avgrensningen av de varer og tjenester som skal belegges med særskilt avgift som innbetalings- og oppgavebestemmelsene.

Investeringsavgiften skal således svares av de samme personer og institusjoner som er avgiftspliktige etter lov om merverdiavgift. Plikt til å svare investeringsavgift har også næringsdrivende som er frivillig registrert i overensstemmelse med merverdiavgiftsloven. Dette innebærer at skatteobjektet for de to avgiftsformer er sammenfallende¹. Virksomheter som ikke er merverdiavgiftspliktige, eksempelvis næringsdrivende med omsetning under grensen for registrering (kr. 6000 pr. år), skal derfor ikke betale investeringsavgift. De vil imidlertid betale ordinær merverdiavgift på sine innkjøp av investeringsvarer m.v. uten fradragsrett.

Investeringsavgiften beregnes ikke — som navnet kanskje antyder — av verdien av faktisk utførte investeringer, men av *anskaffelser* til investeringsformål. Skatteobjektet er m.a.o. driftsmidler (bl.a. maskiner) som den avgiftspliktige kjøper eller anskaffer på annen måte (f.eks. framstiller selv) og arbeid knyttet til driftsmidler — både når det utføres av andre og av den avgiftspliktige selv for egen regning. Plikt til å svare investeringsavgift foreligger imidlertid bare i den utstrekning det er fradragsrett for inngående avgift etter merverdiavgiftsloven. Dette innebærer blant annet at det ikke skal svares investeringsavgift av driftsmidler som ikke er merverdiavgiftspliktige, f.eks. fast eiendom. Det samme gjelder driftsmidler og arbeid i forbindelse med disse som er særskilt fritatt for *utgående* merverdiavgift, men med fradragsrett for inngående avgift etter merverdiavgiftslovens §§ 16 og 17, eksempelvis til bruk i eksportvirksomheter og dessuten skip, oljeboringsplattformer m.v. Videre er varer og tjenester som det skal betales merverdiavgift av etter uttaksbestemmelsene i merverdiavgiftsloven (§§ 14 og 22), fritatt for investeringsavgift.

Verken i loven eller forskriftene er begrepet *driftsmiddel* direkte definert. Begrepet gis imidlertid en negativ avgrensning ved at «ikke varige driftsmidler» ifølge loven er unntatt fra avgiftsplikt, og disse driftsmidlene defineres i forskriftene som råstoff og halvfabrikata som blir brukt til å danne en ny vare eller inngår som element i ny vare. Dessuten skal varer som omsettes uten videreforedling (dvs. handelsvarer), heller ikke regnes som avgiftspliktig driftsmiddel. Når råvarer, halvfabrikata eller omsetningsvarer tas i bruk som driftsmiddel, skal de derimot avgiftsbelegges.

¹ Mens det under sisteleddsavgiften var *leverandøren* som var ansvarlig for innkreving og innbetaling til det offentlige også av avgift på investeringer m.v., er det ved den nåværende ordning den næringsdrivende *selv* som har ansvar for å utrede og betale inn avgift ved anskaffelse av driftsmidler m.v.

Det foreligger en rekke særskilte unntak fra avgiftsplikten både for driftsmidler og arbeidsytelser. Disse unntakene er dels generelle i den forstand at de gjelder driftsmidler og arbeidsytelser uansett hva slags virksomhet de nyttes i, dels er de begrenset til visse nærmere angitte virksomheter.

Generelt unntatt fra avgiftsplikt er blant annet:

- brensel, elektrisk kraft, gass, vann,
- drivstoff med unntak for bensin,
- smøreolje, smørefett,
- vaske- og rensemidler,
- arbeid for egen regning med reparasjon, vedlikehold og rengjøring av driftsmidler (materialene som nyttes, skal det derimot svares investeringsavgift av, og likeledes av arbeidsytelsene dersom arbeidet er satt bort til andre),
- gjenreising av bygg og anlegg etter krig, brann og naturkatastrofe,
- arbeid med blant annet grunnboring, snørydding, innvendig rengjøring av bygninger o.a.

Fra 1. november 1975 er det innført en midlertidig fritaksordning for investeringsavgift på miljøverninvesteringer som er pålagt eldre *industri*. Etter særskilt samtykke fra myndighetene kan avgiftsfritak også gis for miljøverninvesteringer i annen næringsvirksomhet dersom betingelsene for øvrig er oppfylt.

De unntak som har betydning bare for spesielle næringer, angår først og fremst virksomheter innen jordbruk, skogbruk og fiske. Dessuten foreligger det spesielle unntaksregler for visse andre driftsmidler og arbeidsytelser — særlig for slike som anvendes i skips- og luftfart samt til utvinning av petroleum m.v. Dette har sammenheng med sisteleddssystemets unntaksbestemmelser for varer og tjenester til virksomheter innen disse næringer.

For avgiftspliktige i jordbruk med binæringer og i skogbruk gjelder for det første den generelle særregel at de ikke skal svare investeringsavgift av arbeid på vare, grunn, bygning og anlegg som de utfører selv eller ved egne folk til formål innen næringen. For øvrig gjelder en rekke særskilte unntak for henholdsvis jordbruk med binæringer og for skogbruk, som i praksis fører til en sterkt begrenset avgiftsplikt. Disse særskilte unntak har en temmelig parallell utforming, og vi nevner dem derfor under ett. Men for jordbruk med binæringer stilles det en tilleggsbetingelse om at den næringsdrivende må produsere og omsette egne produkter for å kunne utnytte disse spesielle unntaksreglene.

Fritaksordningen omfatter varer (materialer m.v.) og/eller arbeid i forbindelse med oppføring av en rekke nærmere spesifiserte driftsbygninger og anlegg. Avgiftsfrihet gjelder også for påkostninger på slike driftsmidler dersom de skal aktiveres iflg. skattelovene. Videre er varer og arbeid i forbindelse med anlegg av jordbruks- og skogsvei fritatt for avgift. Det er dessuten avgiftsfritak for visse arbeidsytelser som utføres av andre, eksempelvis på dyrket jord og med nydyrking, med

pleie, drift og kulturarbeid i skog m.v., og for en rekke varer som f.eks. husdyr, gjødsel, jordforbedringsmidler, drepsrør og liknende. Som for andre næringsdrivende er drivstoff med unntak for bensin fritatt for investeringsavgift. For investeringsavgift på bensin som brukes i jordbruket, gjelder imidlertid en refusjonsordning. Jordstyrene beregner det kvantum bensin som det kan kreves avgiftsrefusjon for, og avgift av dette kvantum refunderes med et beløp pr. liter som fastsettes av Finansdepartementet (sist fastsatt den 1. jan. 1977 til 25 øre pr. liter)¹. For investeringsavgift på bensin i skogbruk gjelder ingen tilsvarende refusjonsordning.

For driftsmidler og arbeidsytelser i fiske- og fangstnæringen (bortsett fra pelagisk hvalfangst i Sydhavet) gjelder en rekke særregler og unntak, som fører til at avgiftsplikten også for denne næringsgruppen i praksis er sterkt begrenset. Noen av disse unntak har sin bakgrunn i den generelle bestemmelsen om at det ikke skal betales investeringsavgift av driftsmidler som er fritatt for merverdiavgift. Konsekvensen av denne bestemmelsen er at fartøy bestemt for yrkesmessig fiske eller fangstvirksomhet samt løst og fast utstyr til skipet som hovedregel er fritatt for investeringsavgift. For fartøyer under 20 fot skal det imidlertid betales investeringsavgift, men på visse betingelser blir denne etter søknad refundert. Avgiftsfritak etter særskilte regler foreligger for en rekke varer, løsøre m.v. som er spesielt nevnt i forskriftene. Særskilte unntak gjelder også for varer som forbrukes på den enkelte tur under fiske og fangst i fjerne farvann, der unntak blant annet omfatter proviant, medisiner, arbeidsklær, sprengstoff, olje og maling. Videre er det avgiftsfritak for arbeid som utføres av andre med reparasjon, vedlikehold og rengjøring av driftsmidler og viktige redskaper. For bensin til bruk under fiske skal det ikke betales investeringsavgift dersom bensinen er fritatt for bensinavgift².

De omfattende fritaksbestemmelsene for merverdiavgift som på visse vilkår gjelder for skip, luftfartøyer og oljeboringsplattformer med utstyr og for varer og arbeidsytelser i tilknytning til slike driftsmidler, fører til en tilsvarende utstrakt fritaksordning for investeringsavgift. I tillegg er en rekke varer og tjenester til bruk for skip m.v. særskilt unntatt fra investeringsavgift.

Investeringsavgiften beregnes på grunnlag av anskaffelsesprisen. Selve avgiften skal ikke regnes med, men derimot alle omkostninger i forbindelse med transaksjonen, eksempelvis toll og andre avgifter, forsikring o.l. For varer som innføres fra utlandet, skal grunnlaget fastsettes i samsvar med varens tollverdi ved verdifortolling. I alle andre tilfeller — f.eks. ved byttehandel, ved egen framstilling eller når det ikke er avtalt noen bestemt pris — skal den alminnelige omsetningsverdi legges til grunn.

¹ Refusjonsordningen er samordnet med den som gjelder for bensinavgift.

² Slik bensin selges mot kjøpeløyve (bensinmerker). Om de viktigste betingelsene for å få kjøpeløyve, se kap. 5, punkt 3 (i), Avgift på bensin.

Avgiftssatsen fastsettes, som nevnt tidligere, ved årlige stortingsvedtak og har i alle år fra og med innføringen i 1970 utgjort 13 prosent. For investeringsavgift på bensin som nyttes i jordbruk og fiske, gjelder imidlertid en særskilt refusjons- og fritaksordning, jfr. ovenfor. Loven av 19. juni 1969 om særlige skatteregler til fremme av distriktsutbygging hadde opprinnelig en bestemmelse om adgang til hel eller delvis refusjon av investeringsavgift som påløp ved investering i forbindelse med etablering eller utvidelse av næringsvirksomhet i et utbyggingsområde. Denne bestemmelsen ble opphevet i 1971 og avløst av en investeringstilskottsordning. Etter denne ordningen gis det tilskott for nærmere bestemte investeringer ved etablering eller utvidelse av næringsvirksomhet som regnes å ville styrke næringsgrunlaget i vedkommende utbyggingsdistrikt. Tilskottet gis bare etter søknad og med maksimalsatser som er geografisk differensiert (opp til 35 prosent av investeringsbeløpet i de tre nordligste fylker, i Sogn og Fjordane og 13 kommuner i Nord-Trøndelag, opp til 25 prosent i 105 navngitte kommuner ellers i landet, og opp til 15 prosent innenfor andre områder med særlig sysselsettingsvansker og svakt utbygd næringsgrunlag). Innen jordbruk, skogbruk og fiske gis det tilskott etter særregler.

For innbetaling av investeringsavgiften og oppgaveplikten gjelder de samme regler som for merverdiavgiften. Den avgiftspliktige skal derfor oppgi avgiftspliktige anskaffelser og skyldig avgift på samme oppgave som nyttes for merverdiavgiften, og bestemmelsene om terminer, forfall m.v. er sammenfallende for de to avgiftsformer.

Kapittel 5. Skattleggingen av motorkjøretøyer.

Det avgiftskompleks som til sammen utgjør skattleggingen av motorkjøretøyer, har vært endret en rekke ganger, og flere offentlige utvalg har i etterkrigstiden vurdert systemet med sikte på å finne fram til hensiktsmessige ordninger. Dette skjedde seinest i Bilavgiftsutvalget av 1972, som avgav innstilling 8. april 1975¹.

I hovedsak er det kostnadsansvarsprinsippet som har ligget til grunn for utformingen av de norske avgiftene på dette området, så vel når det gjelder nivået for motorvognavgiftene sett under ett som ved fordelingen av avgiftene på de enkelte typer av kjøretøyer. Dette prinsipp går — noe upresist formulert — ut på at motorkjøretøyene bør belastes med avgifter i forhold til de kostnader bruken påfører det offentlige med bygging og vedlikehold av veier, gater, broer m.v. Inntil 1964 kom dette til uttrykk ved at en del av motorvognavgiftene var øremerket til

¹ NOU 1975:42; Motorvognavgiftene. Se også NOU 1975:39; Personbil, miljø og samfunn.

veitgifter, og i noen av avgiftsordningene er avgiften gradert etter motorkjøretøyets vekt (vektavgiften på bensindrevne lastebiler og kilometeravgiften på ikke bensindrevne lastebiler). Historisk har bilavgiftene også til en viss grad vært utformet ut fra valutahensyn. Endelig har fordelings- og sosialpolitiske hensyn vært bestemmende for avgiftsutformingen. Dette er blant annet kommet til uttrykk ved at en i enkelte av ordningene dels har latt avgiften variere med kjøretøyets verdi (for personbiler), dels har differensiert satsene etter kjøretøyets anvendelse (lavere sats for drosjer) eller art (avgiftsfritak f.eks. for traktorer og busser).

I den seinere tid har motorvognavgiftenes utforming blitt tatt opp til vurdering på et bredere grunnlag enn tidligere, uten at dette ennå har resultert i vesentlige endringer i utformingen av avgiftene. Blant annet er det hevdet at innholdet i kostnadsansvarsprinsippet bør utvides til også å omfatte de samfunnsmessige ulemene ved bruk av bil (trafikkulykker, miljøhensyn). Som konsekvens av dette bør en ved utformingen av avgiftene også bidra til å ivareta det transportpolitiske hovedformål om i størst mulig grad å lede transporten til de trafikkmidler som har lavest samfunnsøkonomiske kostnader. Det er videre drøftet om distriktpolitiske hensyn skal være retningsgivende ved utformingne av de enkelte avgiftene, eller om disse hensyn bedre kan tilgodeses ved andre virkemidler, f.eks. direkte subsidier. Endelig har det vært diskutert om hensynet til avgiftsharmonisering med andre land bør tillegges vekt ved avgiftsutformingen.

De mange typer av avgifter som representerer skattlegging av motorkjøretøyer, faller i tre grupper. Noen er engangsgifter som betales når motorkjøretøyet anskaffes. Andre knytter seg til eie av kjøretøyene og betales en gang i året. Avgifter på bruk av kjøretøy utgjør den tredje gruppen. Ved vurdering av bilavgiftene som virkemiddel til å oppnå bestemte målsettinger, jfr. ovenfor, har avgifter på eie av bil kontra bruk av bil vært et sentralt diskusjonstema. Bilavgiftsutvalget av 1972 trakk den konklusjon at det burde gjennomføres en trinnvis overgang fra kjøps- og eieravgifter til bruksavgifter.

De fleste motorvognavgiftene har hjemmel i «Lov om avgifter vedrørende motorvogntrafikken» av 19. juni 1959. To av avgiftene — registreringsavgiften og bensinavgiften — er hjemlet i lov om omsetningsavgift av 19. mai 1933. Bestemmelsene om hvilke kjøretøyer som skal avgiftsbelegges; avgiftsgrunnlaget og -satsene fastsettes i årlige stortingsvedtak. Utformingen av de nærmere bestemmelser om beregning, oppkreving m.v. av avgiftene er overlatt til Finansdepartementet eller institusjoner som sorterer under dette departementet.

1. Avgifter ved anskaffelse av motorkjøretøyer.

(i) Importavgift på motorvogner skal betales ved innførsel og innenlands tilvirkning av alle slags motorkjøretøyer unntatt busser, traktorer og moped. Ved import beregnes avgiften på grunnlag av tollverdien med tillegg av toll og ved innenlands tilvirkning på grunnlag av prisen fra produsent. For spesialbiler

og lastebiler som innføres med påbygd førerhus, lasteplan m.v., omfatter avgiftsgrunnlaget bare den beregnede tollverdi av vedkommende vogns understell og motor med tillegg av toll.

For personbiler, motorsykler med slagvolum over 50 cm³ og varebiler med totalvekt til og med 2200 kg er avgiftssatsen 65 prosent av de første kr. 5000 og 110 prosent av den resterende del av avgiftsgrunnlaget, mens satsen er 43 prosent for drosjer. Avgiftssatsen for trekkbiler med semitrailere er 25 prosent og for andre motorvogner — herunder lastebiler — 45 prosent. For motorkjøretøyer som skattlegges etter de to sistnevnte satsene, skal verdien av dekk og slanger trekkes fra avgiftsgrunnlaget. På vilkår som fastsettes av departementet, er visse motorkjøretøyer spesielt fritatt for avgift. Dette gjelder blant annet kombinerte rutevogner, brannbiler, ambulanser og likvogner. For beltemotorsykler (snøscootere) i rein-driften gjelder en tilskottsordning som i realiteten skal innebære avgiftsfrihet. Dessuten er motorvogner som innføres tollfritt av utenlandske diplomater m.v., fritatt for avgift.

Omfanget av avgiftsplikten og avgiftssatsene er endret en rekke ganger siden denne avgiften ble innført i 1955. Således var traktorer avgiftsbelagt inntil 1962, mopeder inntil 1968, mens avgiften for busser ble opphevet fra og med 1975. Endring av satsene er i første rekke blitt gjennomført i forbindelse med nedsettelse av tollsatsene, og da stort sett slik at satsen for importavgiften har blitt hevet samtidig som tollsatsene har blitt redusert.

Ved import skal avgiften betales av importøren til tollvesenet etter de samme regler og vilkår som gjelder for toll. Ved innenlandsk tilvirkning skal produsenten betale avgiften månedlig til avgiftsmyndighetene på basis av omsetningsoppgaver. (For tiden er det ikke registrert omsetning fra innenlandske produsenter.)

(ii) Avgift ved registrering av motorvogner som er bygd opp her i landet er pålagt for å hindre omgåelse av avgiften ovenfor ved at utenlandske biler tas hjem i deler og settes sammen her i landet. Avgiften er utformet slik at den så vidt mulig skal svare til summen av toll og avgift som oppkreves ved innførsel av tilsvarende motorvogn i oppbygd stand. Også når motorvogn er ombygget og nytt registreringsdokument må opprettes som følge av det, skal det betales slik avgift. Oppbygging av busser er fritatt for avgift. Det samme gjelder oppbygging på grunn av skader. Toll og avgifter som er betalt ved innførsel av deler til vognene, går til fradrag i avgiftsbeløpet. Avgiften fastsettes av Direktoratet for toll og særavgifter som også innkrever avgiften. Motorvognen tillates ikke registrert og får ikke vognkort eller kjennemerker før avgiften er betalt.

(iii) Avgift ved registrering av motorvogner og tilhengere. Denne avgiften omfatter med få unntak alle overdragelser av motorvogner som tidligere har vært registrert her i landet. Avgiften utgjør et bestemt beløp pr. overdragelse, og beløpet varierer med motorkjøretøyet art og alder. Fritatt for avgift er for det første traktorer og dessuten på visse vilkår blant annet motorvogner som

er ervervet ved arv eller arveforskott, kjøretøyer av modellår 1931 og eldre og motorvogner som tilhører fremmede lands diplomatiske representanter eller utenlandsk NATO-personell på Kolsås. Avgiften skal betales ved registrering på ny eier. Registrering og utstedelse av vognkort blir ikke foretatt før avgiften er betalt, og både selger og kjøper er ansvarlig for betalingen.

(iv) Fra og med 26. november 1976 skal det betales avgift ved første gangs registrering av campingtilhengere. Ved denne bestemmelsen er det innført avgift ved anskaffelse også av slike kjøretøyer som er fritatt for de avgiftene som er behandlet ovenfor i dette avsnittet. Avgiften er pålagt campingtilhengere med egenvekt over 350 kg og utgjør kr. 2000.

2. Avgifter på eie av motorkjøretøyer.

Avgift på eie av motorkjøretøyer betales i form av en årlig avgift som dels varierer med kjøretøyets art, dels er avhengig av vognens vekt¹.

(i) Den avgiften som i avgiftsvedtaket kalles årsavgift, omfatter etter hovedregelen alle registrerte person-, belte- og varebiler, motorsykler samt campingtilhengere.

Fra hovedregelen gjelder visse unntak som vesentlig omfatter motorvogner nyttet av ervervsdrivende med offentlig bevilging til å drive personbefordring som næring (drosjer, rute- og turvogn etc.). Dessuten skal det ikke betales årsavgift av gamle motorvogner (modellår 1931 og eldre).

For person- og beltebiler som er innført før 1959 i ny stand eller er av modellår 1958 og eldre, er avgiften kr. 200 pr. år. For andre personbiler og beltebiler og for varevogner, lette og tunge motorsykler og campingtilhengere med egenvekt over 350 kg er avgiften kr. 300 årlig, mens den er kr. 100 for beltemotorsykler. Beltemotorsykler i reindriften er etter søknad fritatt for avgift. Campingtilhengere som det er betalt registreringsavgift for (se punkt 1 (iv) foran), er fritatt for årsavgift.

(ii) Vektavgift på bensindrevne lastebiler m.v. omfatter bensindrevne lastebiler, kombinerte biler med registrert lasteevne på minst 1500 kg utenom vekten av passasjerene, trekkbiler og registrert motorredskap. Fritatt for avgift er blant annet rutevogner, motorvogner i brannvesenets tjeneste som er registrert som motorredskap og — på vilkår som fastsettes av departementet — motorredskap i jord- og skogbruk. Avgiftssatsen varierer fra kr. 200 til kr. 600 årlig etter vognens tillatte totalvekt.

(iii) Vektavgift på ikke-bensindrevne kjøretøyer betales av kjøretøyer som er særskilt nevnt i Stortingets avgiftsvedtak og som til framdrift ikke bare bruker motorbrensel som er bensinavgiftspliktig. Avgiften varierer med vognens art og vekt og utgjør årlig eksempelvis kr. 55 pr. påbegynt 100 kg av vognens vekt for hjul- og beltetraktorer og for tilhengere med en vekt på mellom 800

¹ I nasjonalregnskapet blir årsavgift på motorvogner som nyttes i næringsvirksomhet, klassifisert som indirekte skatt, mens årsavgift på motorvogner ellers regnes som direkte skatt.

og 6000 kg. På vilkår som fastsettes av departementet, er traktorer og tilhengere i jordbruk, frilandsgartneri eller skogbruk fritatt for denne avgiften. Dessuten er det avgiftsfritak for campingtilhengere.

(iv) Avgift på prøvenummer blir skrevet ut på grunnlag av meldinger fra registreringsmyndighetene om tildeling av årsprøvenummer. Avgiftssatsen utgjør kr. 100 pr. år¹.

Avgiftene på eie av motorvogn betales til Direktoratet for toll og særavgifter ved særskilt postgiroinnbetalingskort som sendes hver enkelt vogneier. Dersom avgiften ikke betales i rett tid, kan kjøretøyet bli avskiltet — respektive prøvenummeret inndratt. For det år motorvognen blir registrert, skal årsavgiften og vektavgiftene reduseres etter bestemte regler. Ved første gangs registrering her i landet skal avgiften betales av bilforhandleren, som krever avgiften refundert av kjøperen i tillegg til kjøpesummen.

3. Avgifter på bruk av motorkjøretøyer.

(i) Avgift på bensin skal etter hovedregelen betales av all import og produksjon av bensin. Avgiftsplikten omfatter også annet flytende brennstoff — unntatt solarolje og flypetroleum —, så fremt det kan nyttes til drift av motorvogner. Avgiften utgjør (1976) 90 øre pr. liter (hevet til 95 øre pr. liter fra 1. januar 1977). På vilkår som fastsettes av Finansdepartementet, er bensin nyttet til bestemte formål enten fritatt for avgift eller det blir ytet tilskott av bensinavgiftsmidler. Fritaks-/tilskottsordningen omfatter (1976) følgende anvendelser:

- Til luftfartøyer og til kommunal og privat ferjetransport når forbruket er over 1500 liter pr. år.
- Til motorbåter i yrkesmessig fiske og fangst når fiskeren/fangstmannen har en årlig bruttoinntekt av denne virksomheten på over kr. 1000. For fiskere/fangstmenn med alders- eller uførepensjon fra folketrygden gjelder lempe- ligere regler².
- Til bensin- og petroleumstraktorer i landbruket, beltemotorsykler som brukes i ervervsmessig øyemed i reindriften og i hotell- og pensjonatdrift i vinter- sesongen, samt båter og snøscootere til fastboende i veiløse strøk.
- I enkelte tilfeller større mengder enn 1500 liter årlig til industriell virksomhet.
- Til motorvogn og -båt for utenlandske diplomater.
- Til visse tekniske og medisinske formål når bensinen ikke kan nyttes til drift av forbrenningsmotor.
- Ved eksport i mengder på minst 400 liter.

1 For korttidsprøvenummer betales et gebyr på kr. 10 pr. dag som inntektsføres på Samferdselsdepartementets budsjett under bilkontrollen.

2 Fra 19. juli 1976 ble det innført en ordning med avgiftsfrihet for motorbåt drivstoff, såkalt båtbensin. Fritaket gjelder bensin som er blandet med white spirit og/eller parafin, slik at blandingen har et oktantal ikke over 70 RON.

Avgiften betales av importørene og de innenlandske produsentene på grunnlag av oppgaver til avgiftsmyndighetene. For importert bensin skal avgiften betales enten innen 3 måneder etter innførselen eller innen 1 måned etter utløpet av den kalendermåned bensinen tas ut fra importørens lager. For bensin som er produsert her i landet, skal avgiften betales innen 3 måneder etter utløpet av den kalendermåned bensinen tas ut fra produsentens lager. For fritaks- og tilskottsordningene gjelder særskilte regler for hver enkelt anvendelse. Bensin levert på offentlige flyplasser til luftfartøyer blir eksempelvis fakturert eksklusive bensinavgift til flyselskapene mot at Direktoratet for toll og særavgifter refunderer oljeselskapene den avgiften de har betalt. I fiske og fangst er ordningen basert på et kjøpeløyvesystem hvoretter fiskeren etter søknad mottar kjøpeløyve med bensinmerker for et «nødvendig» kvantum bensin som utstedes av politi/lensmann. Verdien av hvert bensinmerke tilsvarende bensinavgiften — inklusive merverdiavgift herav — av det kvantum bensin som merket lyder på. Bensinmerkene som bensinforhandlerne mottar, sendes til bensinleverandøren (oljeselskapet) som oppgjør for avgiftsbeløpene. Disse igjen sender merkene til Direktoratet for toll og særavgifter for innløsning. For landbrukstraktorer gis det refusjon av bensinavgift (og investeringsavgift) etter spesielle regler for beregning av bensinforbrukets størrelse. Beregning av tilskuddsberettiget kvantum foretas av jordstyrene, mens utbetalingen skjer gjennom skattefogdene.

(ii) Kilometeravgift skal betales av motorvogner som til framdrift ikke bare bruker bensinavgiftspliktig motorbrensel, og dessuten av tilhengere med vekt over 6000 kg. Avgiftsplikten omfatter både kjøretøyer som er registrert her i landet og i utlandet. Avgiftssatsene utgjør et beløp i øre pr. km som varierer med vognens art og vekt. For distanser ut over 30000 km i året blir en del av avgiften refundert. Denne refusjonsordning omfatter imidlertid ikke personrutevogner, kombinerte rutevogner og lasterutevogner i lokaltrafikk.

Avgiftsfritak gjelder blant annet for kjøretøyer som er pålagt vektavgift som omtalt under punkt 2 (iii) ovenfor, for kjøring utenfor landets grenser og for tilhengere til traktorer og motorredskap i jordbruk, frilandsgartneri eller skogbruk (på vilkår som fastsettes av departementet). Kongen kan treffe avtale med andre land om fritakelse eller nedsettelse av avgiften. Betingelsen er at en slik ordning er gjensidig og at den nyttes der en finner det ønskelig av konkurransehensyn.

Kjøretøyer som er pålagt kilometeravgift, skal være forsynt med godkjent telleapparat. Apparatets kilometerstand skal kvartalsvis rapporteres av kjøretøyet eier til Direktoratet for toll og særavgifter, som beregner avgiftsbeløpet og sender kravet til eieren. For kjøring i utlandet blir det ved avgiftsberegningen gjort fradrag for den utkjørte distanse. For utenlandske vogner blir avgiften krevet opp forskottsvis av tollvesenet ved kjøring inn i landet på grunnlag av tabeller over avstanden til bestemmelsesstedet.

Kapittel 6. Avgifter på alkohol og tobakk.

Avgiftene på alkohol og tobakk er blant de viktigste særavgifter på statsbudsjettet. Alkoholavgiftene har ikke bare en finanspolitisk betydning, men spiller også en vesentlig rolle i den offentlige kontroll av forbruk og produksjon av alkohol. Et ønske fra myndighetenes side om å begrense alkoholforbruket har vært sterkt medvirkende for utformingen av avgiftssystemet. Også tobakksbeskatningen har delvis vært grunnlagt med tilsvarende argumenter, men her har det fiskale synspunkt vært mer avgjørende. Avgiftssatsene blir hovedsakelig fastsatt med tanke på hvilke inntekter avgiftene vil gi staten, mens en med sikte på å begrense tobakkforbruket ut fra helsemessige vurderinger har tatt i bruk andre virkemidler (reklameforbud m.v.).

1. Avgifter på alkohol.

De viktigste virkemidler myndighetene nytter til å regulere produksjon og forbruk av alkohol, kan oppsummeres i enkelte hovedpunkter:

- Offentlig monopol; alt detalj salg av vin og brennevin og leveringer til restauranter skal gå gjennom A/S Vinmonopolet.
- Offentlig kontroll med skjenkerettigheter.
- Forbud og offentlig kontroll med produksjon av alkoholholdige drikkevarer.
- Reklameforbud.
- Særavgifter på alkoholholdige drikkevarer.

Avgiftene er den viktigste prisbestemmende faktor på alkoholholdige produkter, og virker derved inn både på det totale forbruk av alkohol og på sammensetningen av alkoholforbruket. For å begrense det samlede alkoholkonsumet er avgiftene gjort avhengige av alkoholstyrken i drikkevarene. Brennevin blir eksempelvis skattlagt hardere enn vin, og avgiftssatsene både for brennevin, vin og øl er gradert etter alkoholstyrken. Verdiavgiftene reflekterer også at en ønsker å avgiftsbelegge varene etter deres karakter av luksusgode.

I tillegg til de avgifter som er omtalt særskilt under dette avsnitt, rammes alkoholforbruket av toll og merverdiavgift. Videre kan nevnes Vinmonopolets driftsoverskott (som i statsbudsjettet er gruppert under indirekte skatter), inntektsskatt til staten av Vinmonopolets overskott og Vinmonopolets avgift til «allmenntilgang» formål (som betales istedenfor inntekts- og formuesskatt til kommunene, men som tilsvarer disse skattene).

(i) Avgift på sprit, isopropanol, brennevin, vin, fruktvin og mjød betales i henhold til lov av 19. juni 1964 om tilvirkning og beskatning av sprit, brennevin m.v. ved salg fra A/S Vinmonopolet. Avgiften er en kombinert mengde- og verdiavgift, idet den blir beregnet både på grunnlag av omsatt mengde

og av utsalgsprisen (ekskl. merverdiavgift, men inkl. nevnte avgifter). Avgiftssatsene, som varierer med alkoholstyrken, er følgende for 1976:

	Kr. pr. liter volum ¹	Prosent av utsalgsprisen
Sprit og isopropanol	7,15	87
Brennevin med alkoholstyrke over 48,9 vol.pst.	11,40	72
Brennevin med alkoholstyrke 44—48,9 vol.pst.	9,90	72
Brennevin med alkoholstyrke 39—43,9 vol.pst.	8,90	72
Brennevin med alkoholstyrke 34—38,9 vol.pst.	8,15	72
Brennevin med alkoholstyrke under 34 vol.pst.	7,65	72
Vin, fruktvin og mjød med alkoholstyrke 14—21 vol.pst.	3,50	52
Vin, fruktvin og mjød med alkoholstyrke under 14 vol.pst.	1,45	29

¹ Satsene er hevet med kr. 2,00 pr. liter fra 1. januar 1977 for alle typer unntatt vin, fruktvin og mjød med laveste alkoholstyrke.

Disse satsene gjelder også for varer som innføres fra utlandet (ved kjøp eller gave) med samtykke av Vinmonopolet.

Varer som selges til eller innføres av utenlandske diplomater, er fritatt for avgift. På vilkår som fastsettes av departementet, er varer som utføres til utlandet og som leveres til bruk om bord i skip eller fly i utenriksfart, avgiftsfrie. Videre kan departementet helt eller delvis fritta for avgift sprit, brennevin, vin og isopropanol som leveres til teknisk, vitenskapelig eller medisinsk bruk og som er gjort uskikket til drikk, eller på annen måte er garantert mot å bli brukt til drikk.

(ii) Avgift på alkohol i essenser m.v. som innføres har hjemmel i samme lov som avgiften ovenfor. Avgiften skal betales av alkohol i essenser som innføres, og departementet kan bestemme at den også skal svares av alkohol i andre varer til fortæring som innføres. Avgiften beregnes etter samme satser som gjelder for sprit og isopropanol, se punkt (i) foran. Fritaksbestemmelsene er i hovedsak de samme som for sprit, brennevin m.v. Dessuten kan essenser som nyttes som råstoff eller hjelpemiddel ved framstilling av særavgiftsbelagte ferdigvarer, på visse vilkår helt eller delvis fritas for avgift. (Inntil 1975 var også sprit og isopropanol i kosmetikk som innføres, avgiftsbelagt.)

(iii) Avgift på øl. Tilvirkning og import av øl er regulert ved lov av 28. juni 1912. Loven inneholder retningslinjer for skattlegging av norsk-produsert øl og importert øl. Avgiften svares for innenlandsk produsert øl av produsenten og for innført øl av importøren. Avgiften er en volumavgift og satsene varierer med alkoholstyrken i ølet. I Stortingets avgiftsvedtak er øl inndelt i 4 klasser: Klasse 0 omfatter øl til og med 0,7 volumprosent alkohol, klasse 1 gjelder øl med over 0,7 til og med 2,5 prosent alkohol, klasse 2 øl som inneholder 2,5 til og med 4,75 prosent,

mens klasse 3 gjelder øl med volumprosent fra 4,75 og til og med 7 prosent. Det er forbudt å levere og importere øl som inneholder mer enn 7 volumprosent alkohol.

I 1976 er avgiftssatsene kr. 0,40 pr. liter i klasse 0, kr. 0,70 i klasse 1, kr. 2,60 i klasse 2 og kr. 3,70 pr. liter i klasse 3¹. For øl i engangsemballasje betales en tilleggsavgift på kr. 0,80 pr. emballasjeeinheit. Tilleggsavgiften er motivert ut fra ønsket om å unngå bruk av engangsemballasje og er å oppfatte som en miljøvern-avgift. På vilkår som fastsettes av departementet, er øl levert blant annet til eksport, til bruk om bord på skip eller fly i utenriksfart samt til utenlandske diplomater fritatt for avgift (eller avgiften blir refundert). Avgiften betales på grunnlag av månedlige omsetningsoppgaver fra de avgiftspliktige med betalingsfrist 21 dager etter månedens utløp.

Inntil 1975 ble det oppkrevet en skjenkeavgift av øl med over 2,5 volumprosent alkohol. Avgiften utgjorde kr. 0,86 pr. liter for klasse 2 og kr. 1,26 for sterkere øl og ble betalt av bevertningsstedene på grunnlag av omsatt mengde. Samtidig med at denne avgiften ble opphevet, ble satsene for avgift ved tilvirkning og import av øl hevet i klassene 2 og 3.

(iv) Avgifter på skjenkerettigheter har hjemmel i alkoholoven av 5. april 1927. Kommunestyret avgjør i de fleste tilfelle hvem som skal ha adgang til skjenking av øl og vin. Skjenkebevilling for brennevin (utvidet skjenkerett) gis også av kommunestyret, men på vilkår som er langt strengere enn de som gjelder for øl og vin. Det kan bl.a. være nødvendig med avstemning blant kommunens innbyggere. Avgiftene som skal betales for rettigheten, fastsettes innen bestemte grenser av kommunestyret. Omfatter rettigheten bare salg av øl, skal avgiften ikke være under kr. 100 og ikke over kr. 200 pr. år. Rettigheter utelukkende til salg av øl som ikke inneholder over 2,5 volumprosent alkohol, er avgiftsfrie. For utvidet skjenkerett skal avgiftene ikke være under kr. 300 pr. år på landet eller kr. 600 i byene og ikke over kr. 1500 på landet og kr. 3000 i byene. Med samtykke av Sosialdepartementet kan kommunestyret endre grensene.

For turist- og høyfjellshoteller, passasjerskip, Norges statsbaner og luftfartøyer avgjøres spørsmålet om skjenkerettighet av Sosialdepartementet. For disse bevil-linger skal det også betales en årlig avgift, og denne fastsettes av departementet.

Inntektene av skjenkerettighetsavgiftene skal nyttes til sosiale og samfunns-messige formål. Minst 20 prosent skal årlig tilfalle et fond til bekjempelse av alkoholmisbruk.

2. Avgifter på tobakk.

Stempelavgift på tobakksvarer har hjemmel i lov av 29. april 1915. Etter hovedregelen er alle tobakksfabrikater som er produsert her i landet eller som er importert, avgiftspliktige, bortsett fra blant annet tobakksvarer som

¹ Fra 1. januar 1977 er satsene for klassene 1, 2 og 3 hevet til henholdsvis kr. 0,80, kr. 2,80 og kr. 4,00 pr. liter.

eksporteres, som skal nyttes som prøver, eller som innføres av utenlandske diplomater.

I Stortingets avgiftsvedtak blir tobakksvarene inndelt i forskjellige typer som avgiftsbelegges etter ulike satser pr. mengdeenhet. Disse satsene er til dels gradert etter varenes luksussmessige karakter.

Avgiften av sigarer er ca. 8 øre pr. gram, av røyketobakk kr. 4,75 pr. påbegynt 50 gram av pakningens innhold, av skråtobakk 1,32 øre pr. gram og av snus kr. 0,61 pr. påbegynt 50 gram av pakningens innhold.

Sigaretter er inndelt i tre forskjellige avgiftsklasser avhengig av sigarettens størrelse, og avgiftssatsene utgjør henholdsvis kr. 21,10, kr. 21,90 og kr. 36,10 pr. 100 stk. Vedtaket fastsetter videre en avgift på sigarettpapir og sigarettthylser til kr. 0,25 pr. påbegynt 50 stk. av innholdet i pakken.

Tobakksvarer skal etter loven selges i lukkede pakninger. Teknisk foregår innfordringen av avgiften ved at produsenten eller importøren kjøper stempelmerker som klistres på pakningen. Opplysninger om pakningens innhold og avgiftens størrelse skal stå trykt på pakningen eller på stempelpapiret.

Systemet med kjøp av stempelpapir før varen er levert, innebærer at produsenten må forskottere avgiften inntil betaling for varen foreligger. For å bøte på denne vanskeligheten gir loven departementet adgang til å innrømme 4 måneders kreditt ved kjøp av stempelmerker.

Fra 1. november 1976 er det gjennomført endringer i bestemmelsene om avgift på tobakksvarer hvorav den viktigste gjelder betalingsordningen. Denne endringen går ut på at de avgiftspliktiges forskottering av avgiftsinnbetalingen ved kjøp av stempelmerker er falt bort og erstattet av en ordning med etterskottsvis avgiftsinnbetaling på basis av omsetnings- og beholdningsoppgaver fra de avgiftspliktige for hver avgiftstermin. Frist for å sende inn oppgaver og betale avgiften er 1 måned og 15 dager etter utløpet av avgiftsterminen som omfatter en kalendermåned.

Kapittel 7. Avgifter ved utforskning og utvinning av undersjøiske naturforekomster.

Norges statshøyhet over den norske kontinentalsokkelen angående utnyttelse og utforskning av naturforekomster ble proklamert ved kongelig resolusjon av 31. mai 1963. Proklamasjonen ble etterfulgt av lov av 21. juni 1963 om utforskning og utnyttelse av undersjøiske naturforekomster. Loven er en fullmaktslov som fastslår tre hovedprinsipper, nemlig:

- Retten til undersjøiske naturforekomster tilligger staten.
- Kongen kan gi norske eller utenlandske personer og selskaper o.l. adgang til å utforske og utnytte disse forekomstene.
- Kongen har fullmakt til å gi regler om denne virksomheten.

Ved kongelig resolusjon av 9. april 1965 ble det fastsatt regler for utforsking og utnyttelse av undersjøiske petroleumsforekomster, som trakk opp hovedretningslinjene for virksomheten. Denne resolusjonen er nå avløst av en ny av 8. desember 1972 om undersøkelse etter og utnyttelse av undersjøiske petroleumsforekomster. En vesentlig del av resolusjonenes bestemmelser gjelder avgifter til staten i forbindelse med denne virksomheten.

De første tillatelser til *undersøkelse* etter undersjøiske petroleumsforekomster i henhold til loven av 1963 ble gitt samme året, mens de første *utvinningstillatelser* ble meddelt i 1965 etter at resolusjonen av 9. april 1965 forelå og det 13. april samme år var utlyst blokker. Resolusjonen av 1965 gjelder i hovedsak fremdeles for virksomheter som var igangsatt i tiden inntil resolusjonen av 1972 ble iverksatt, mens den siste resolusjonen gjelder for virksomheter som er påbegynt etter denne tid. For øvrig er det på vesentlige felter ikke store ulikheter i det reelle innholdet i de to resolusjonene¹.

De avgifter som må betales i forbindelse med virksomheten på kontinental-sokkelen, er dels knyttet til utforskningen eller undersøkelsen av petroleumsforekomster på havbunnen, dels til utnyttelsen av forekomstene².

1. Undersøkelsesavgift.

For å kunne igangsette leting etter petroleumsforekomster på eller i havbunnen, kreves det tillatelse fra norske myndigheter. En slik tillatelse kan gis til norske og utenlandske selskaper, stiftelser eller andre sammenslutninger etter skriftlig søknad. Søknaden skal sendes til Industridepartementet, som også gir tillatelsen, og den skal inneholde nærmere bestemte opplysninger, blant annet om formålet med undersøkelsen og om hvilket område undersøkelsen skal omfatte.

1 Det foreligger også andre lover, resolusjoner m.v. som spesielt vedrører aktiviteten på kontinental-sokkelen — eksempelvis når det gjelder sikkerhet og vern mot oljeskader —, men disse bestemmelsene ligger utenfor rammen av denne publikasjonen. Etter at «Det norske skattesystemet, hefte I, direkte skatter 1974» utkom, er loven om skattlegging av undersjøiske petroleumsforekomster av 11. juni 1965 avløst av en ny lov av 13. juni 1975. Reglene i denne loven om skattlegging av inntekt og formue avviker fra de som generelt gjelder for næringsvirksomhet på følgende hovedpunkter:

— Av inntekten skal det betales en særskatt til staten. Særskatten beregnes av den inntekten som danner grunnlag for den ordinære statsskatten, men i hvert av de 15 første år etter at driftsmidlet er tatt i bruk, gjøres det dessuten fradrag for 10 prosent av driftsmidlets kostpris. Utdelt utbytte er ikke fradragsberettiget ved beregning av særskatten.

— Bruttoinntekten og verdien av lagerbeholdningen beregnes med utgangspunkt i en normpris for utvunnet petroleum som fastsettes av Kongen.

— Satsen for ordinære avskrivninger er fastsatt i loven og kan maksimalt utgjøre 16 2/3 prosent pr. år — dvs. at driftsmidlet kan avskrives over 6 år. Det gis ikke fradrag for tilleggs- eller åpningsavskrivninger.

— Det kan kreves fradrag for underskott i de 15 påfølgende år (med bestemte begrensninger).

2 Petroleumforekomster omfatter: Alle flytende og gassformige hydrokarboner som befinner seg i naturlig tilstand i undergrunnen, samt andre stoffer, herunder svovel, som utvinnes i forbindelse med slike hydrokarboner.

Samtidig med at søknaden blir levert, skal det betales en avgift på kr. 20000. (For undersøkelsestillatelser som ble gitt i henhold til resolusjonen av 1965, var denne avgiften kr. 15000.) Hvis søknaden blir avslått, skal beløpet betales tilbake til søkeren. Dersom søknaden blir innvilget, skal tillatelsen gjelde for 3 år, og avgiften skal betales forskottsvis også for de påfølgende 2 år med samme beløp pr. år. Undersøkelsestillatelsen faller bort hvis rettighetsinnehaveren ikke har betalt avgiften forskottsvis for kommende år. Ved undersøkelser utover treårsperioden, må det påny søkes om tillatelse, og avgiftsbetalingen foregår som ved førstegangs-tillatelsen. Inntektene av avgiften skal dekke myndighetenes utgifter ved behandling av søknadene og kontroll med undersøkelsesvirksomheten.

2. *Utvinningsavgifter.*

Undersøkelsestillatelse, som er behandlet ovenfor, gir rett til bestemte geofysiske og geokjemiske undersøkelser m.v. som er nevnt i resolusjonen, men omfatter ikke undersøkelser som krever boring i en dybde på mer enn 25 meter under havtunnen. For undersøkelser som krever dypere boring og for utnyttning av petroleumsforekomstene, er det nødvendig med særskilt tillatelse. Denne såkalte utvinningstillatelse kan som hovedregel bare gis til selskaper, stiftelser eller andre sammenslutninger som er stiftet i samsvar med norsk lovgivning og som har sete i Norge. Bare ved helt spesielle forhold kan utvinningstillatelse gis til en forretningsavdeling av et utenlandsk selskap, og da bare på nærmere vilkår med hensyn til filialens organisasjon for å sikre at virksomheten ledes fra Norge. I alminnelighet kreves det at utenlandske selskaper oppretter datterselskap i Norge. Etter hovedregelen kan myndighetene tildele utvinningstillatelser for et bestemt område først etter kunngjøring (utlysning av blokker). De enkelte tillatelser gis av Kongen i statsråd.

Avgiftene som er knyttet til utnyttelsen av petroleumsforekomstene, betales dels i form av engangsavgifter i forbindelse med utvinningstillatelsen, dels i form av løpende avgifter etter at virksomheten er kommet i gang. Den prinsipielle bakgrunnen for utformingen av avgiftene er at i undersøkelsesperioden bør rettighetsinnehaveren fortrinnsvis anvende sine midler til undersøkelser, og at staten bør få den vesentligste del av sine inntekter først når det er gjort funn.

Engangsavgiftene omfatter for det første et behandlingsgebyr på kr. 15000 som skal betales samtidig med at søknad om utvinningstillatelse blir inngitt (dette beløp utgjorde kr. 10000 for utvinningstillatelser i henhold til resolusjonen av 1965). Utvinningstillatelsen gis for et tidsrom på 6 år. Rettighetsinnehaveren skal dessuten betale en engangsavgift for tillatelsen. Denne avgiften avhenger av arealets størrelse og utgjør kr. 750 pr. km² for den første seksårsperioden. (I henhold til resolusjonen av 1965 var avgiftssatsen kr. 500 pr. km².) Avgiften forfaller til betaling ved tildeling av tillatelsen.

På bestemte betingelser kan rettighetsinnehaveren kreve at utvinningstillatelsen gis gyldighet utover seksårsperioden. Det geografiske området blir i så fall begrenset etter bestemte regler i forhold til det området konsesjonen opprinnelig gjaldt for. Etter 1972-resolusjonen vil tillatelsen i tilfelle gjelde for et tidsrom på 30 år etter seksårsperiodens utløp, mens resolusjonen av 1965 hadde en forlengelse av tillatelsen etter seksårsperioden på 40 år. Etter bestemte regler kan utvinningstillatelsen forlenges ytterligere, hvis petroleumforekomsten fortsatt kan utnyttes. For den forlengede utvinningstillatelsen skal det etter utløpet av seksårsperioden forskottsvis betales en årlig arealavgift. Ifølge resolusjonen av 1972 utgjør satsen for denne avgiften:

kr. 1 800 pr. km² for det første året etter utløpet av seksårsperioden

» 2000	»	»	»	2. år
» 2500	»	»	»	3. »
» 3000	»	»	»	4. »
» 5000	»	»	»	5. »
» 7000	»	»	»	6. »
» 9000	»	»	»	7. »
» 11000	»	»	»	8. »
» 13000	»	»	»	9. »
» 15000	»	»	»	10. »

Deretter skal den være kr. 30000 pr. km² pr. år for den resterende del av konsesjonsperioden. Avgiften kan justeres hvert femte år etter tildeling av utvinningstillatelsen. Utgangspunktet for justeringen skal være den offisielle konsumprisindeksen. Også vesentlige endringer i kronens verdi i forhold til andre lands valutaer, kan gi grunnlag for justering av arealavgiften¹.

Arealavgiftssatsene i 1972-resolusjonen avviker vesentlig fra dem som er fastsatt i henhold til den første resolusjonen, både ved satsnivået og når det gjelder de årlige økningene. I de første 4 år etter utløpet av seksårsperioden er økingen moderat. Deretter øker avgiften sterkt. Årsaken til at en slik økingstakt ble valgt, er at myndighetene regner med en normal undersøkelsesperiode på 10 år, at rettighetsinnehaveren deretter bør motiveres til å levere tilbake områder hvor det ikke er gjort funn, og at dette mest hensiktsmessige kan gjennomføres ved sterkt progressive avgifter.

¹ I henhold til resolusjonen av 1965 var satsen for arealavgiften kr. 500 pr. km² det første året etter utløpet av seksårsperioden, og steg med kr. 500 pr. km² hvert år inntil den nådde kr. 5000 pr. km². Resolusjonen inneholdt en bestemmelse om at disse satsene kunne justeres etter 10 år. Dette er nå gjort, og med virkning for innbetalinger i 1976 gjelder følgende arealavgiftssatser for konsesjoner som er gitt i henhold til 1965-resolusjonen:

kr. 900 pr. km ² for 7. år	kr. 5600 pr. km ² for 12. år
» 1800 » » » 8. »	» 6500 » » » 13. »
» 2800 » » » 9. »	» 7400 » » » 14. »
» 3700 » » » 10. »	» 8400 » » » 15. »
» 4600 » » » 11. »	» 9300 » » » 16. og følgende år.

Etter at selve utvinningen er kommet i gang, skal det betales en produksjonsavgift (royalty). Grunnlaget for beregning av denne avgiften er petroleumsverdien på produksjonsstedets avskjipningspunkt. Etter hovedregelen skal denne verdi fastsettes ved forhandlinger mellom myndighetene og rettighetshaveren. Dersom enighet ikke oppnås innen rimelig tid, skal verdien fastsettes av myndighetene, som i tilfelle må ta hensyn til bl.a. prisen for beregning av royalty i andre petroleumseksporterende land og/eller prisen ved salg til tredjemann av petroleum av liknende kvalitet og type som i Nordsjøen. Bakgrunnen for denne bestemmelsen er at markedsprisen for petroleum er et lite eksakt begrep, bl.a. fordi den vesentligste del av omsetningen foregår i integrerte selskaper. Petroleum som benyttes på produksjonsstedet i produksjonsøyemed, skal ikke regnes med i avgiftsgrunnlaget. Petroleum som unnslipper, skal derimot inngå, bortsett fra når rettighetshaveren kan påvise at dette ikke skyldes uaktsomhet.

For olje (hydrokarboner som er flytende ved produksjonsstedets avskjipningspunkt) er avgiftssatsene avhengig av produksjonens størrelse. Når produksjonen fra det enkelte felt er under 40 000 fat pr. dag, er avgiftssatsen 8 prosent. Fra det tidspunkt produksjonen over en 30 dagers periode gjennomsnittlig overstiger dette kvantum, utgjør satsene:

Gjennomsnittlig dagsproduksjon	Avgiftssats. Pst.
40 000—100 000 fat	10
100 000—225 000 »	12
225 000—350 000 »	14
350 000— »	16

Dersom produksjonen over en 30 dagers periode reduseres, skal satsen reduseres forholdsmessig etter tabellen, men ikke lavere enn til 12 prosent. Det kan fastsettes lavere satser for den enkelte utvinningstillatelse — eller seinere, hvis havdybden, kapasitet pr. produksjonshull eller andre forhold tilsier det.

For produksjon av naturgass (annen petroleum enn olje — herunder svovel) er avgiften proporsjonal med produksjonens størrelse, og satsen er fastsatt til 12,5 prosent.

Produksjonsavgiften for konsesjoner som er gitt i henhold til resolusjonen av 1965, betales med en fast sats på 10 prosent både av olje og naturgass. Ved overdragelse av tidligere utvinningstillatelser har rettighetshaverne måttet gå med på å betale en produksjonsavgift på 12,5 prosent for at overdragelsen skal godkjennes. Avgiftsendringen i 1972-resolusjonen innebærer at små oljeforekomster lettere vil være kommersielt utnyttbare, mens til gjengjeld store forekomster blir relativt sterkere avgiftsbelagt, enn om en hadde benyttet en fast sats på 10 eller 12,5 prosent.

Arealavgiften er fradragsberettiget i betalt royalty for vedkommende periode. Dersom arealavgiften i en periode overstiger royalty, kan det overskytende ikke trekkes fra i seinere perioder.

Produksjonsavgiften skal betales kvartalsvis innen 30 dager etter utløpet av vedkommende kvartal. Hvis verdigrunnlaget for avgiftsberegningen ikke er klarlagt innen betalingsfristen, kan det fastsettes en å konto innbetaling inntil verdien er fastsatt. Ved avregningen skal det beregnes en rente som tilsvarer 7 prosent p.a. av det for meget eller for lite innbetalte beløp.

Med 6 måneders varsel kan myndighetene bestemme at avgiften helt eller delvis skal betales i form av utvunnet petroleum. Ved fastsettelsen av avgiften skal en da imidlertid følge tilsvarende regler som når royalty betales i penger. Markedsføring av avgiftsoljen er overdratt Den norske stats oljeselskap a/s (Statoil).

Ifølge resolusjonen av 1972 kan myndighetene bestemme at det i tillegg til de øvrige avgifter skal betales *produksjonsbonus*. Forutsetningen for dette er at en slik betingelse blir tatt med i den kunngjøringen som er foretatt forut for tildeling av vedkommende utvinningstillatelse.

Som nevnt i kapitlet om merverdiavgiften, er leveranser av varer og tjenester til bruk i Nordsjø-området i forbindelse med utforskning og utnyttning av under-sjøiske petroleumforekomster fritatt for merverdiavgift. Slik bestemmelsene om investeringsavgiften er utformet, er anskaffelse av driftsmidler m.v. heller ikke belagt med investeringsavgift.

Kapittel 8. Andre avgifter over statsbudsjettet.

I dette kapitlet behandles en rekke avgifter som hver for seg gjennomgående betyr lite for statens skatteinntekter, men som til sammen innbringer forholdsvis store beløp. Enkelte av disse avgiftene er pålagt konsumvarer som tradisjonelt har vært ansett som hensiktsmessige skatteobjekter, og opprinnelig har begrunnelsen ofte vært varens luksusmessige karakter. Dette gjelder eksempelvis noen av de mest betydelige av disse avgiftsordningene, sjokoladeavgift, avgift på alkoholfrie drikkevarer og kosmetikkavgiften. Andre avgifter inngår som ledd i bevillingsvilkår, eksempelvis apotekeravgiften, mens dokumentavgiften delvis kan betraktes som et ledd i myndighetenes ønske om å registrere og kontrollere transaksjonene på kapitalmarkedet.

1. Avgifter på konsumvarer.

De særavgifter som vi behandler under dette punkt, omfatter i dag bare tre varegrupper, nemlig sjokolade- og sukkervarer, kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer og kosmetiske toalettmidler. Fra og med 1976 har de alle hjemmel i

«Lov om omsetningsavgift» av 19. mai 1933. Til og med 1968 var også platina-, gull- og sølvvarer og smykkevarer av annet materiale enn edelt metall særavgiftsbelagt, og inntil 1972 ble det oppkrevet en stempelavgift på spillkort. Begrunnelsen for å sløyfe gull- og sølvareavgiften var at den svekket disse varers konkurransemessige stilling i forhold til utenlandske varer og at gullsmiddefaget var det eneste håndverksfag som var særavgiftsbelagt. Spillkortavgiften ble avviklet hovedsakelig fordi den var arbeidskrevende både for de avgiftspliktige og for avgiftsmyndighetene og samtidig av liten fiskal betydning.

Felles for de avgifter som fortsatt gjelder, er bestemmelsene om avgiftsfritak for varer som innføres av utenlandske diplomatiske og konsulære tjenestemenn som nyter personlig tollfrihet, og for varer som produsenten utfører til utlandet, leverer til skip eller fly i utenriksfart eller varer som legges på tollopplag. For alle avgiftene er dessuten bestemmelsene om innbetalingsordningen i hovedsak sammenfallende. Ved innenlands produksjon betales avgiftene av produsenten på grunnlag av oppgaver til avgiftsmyndighetene over omsetningen i de enkelte terminer. For avgift på kullsyreholdige alkoholfrie drikkevarer skal oppgavene gis hver måned og leveres innen 21 dager etter utløpet av vedkommende måned (fra 10. juni 1977: innen utløpet av den følgende måned). For de to andre avgiftene er det to-månedlige oppgaveterminer, og fristen for oppgaveinnleveringen er 1 måned og 20 dager etter at vedkommende termin er utløpt (dvs. samme termin og innleveringsfrist som for merverdi- og investeringsavgiften). Avgiftene forfaller til betaling innen utløpet av oppgavefristen, og for avgift som ikke er betalt ved forfall, gjelder samme regler for renteberegning som for merverdiavgiften. Ved import betales avgiften av importøren på basis av oppgaver over de avgiftspliktige varer, og avgiften betales etter de samme regler som gjelder for toll. Etter tillatelse fra avgiftsmyndighetene kan de importerte varene overføres avgiftsfritt til importørens lager for seinere å bli avgiftsbelagt ved videreomsetning.

(i) Avgift på sjokolade- og sukkervarer skal betales av alle sjokolade- og sukkervarer som blir produsert her i landet eller importert fra utlandet. Foruten sjokolade- og sukkervarer i tradisjonell forstand er også bl.a. kakaosmør og kakaopreparater, kjeks med sjokolade- eller sukkerholdig overtrekk eller mellomlag, marsipanmasse og marsipanvarer samt overtrekks- og fyllmasse av sjokolade i spiseis som innføres, avgiftsbelagt. Kakaopulver og kakaoholdige husholdningspreparater er derimot på visse vilkår fritatt for avgift. Av andre unntak nevner vi varer som anses som legemidler.

Avgiften er en vektavgift og utgjør kr. 5 pr. kg av varens nettovekt uten emballasje av noen art.

(ii) Avgift på kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer skal betales av alle produsenter og importører av slike varer og utgjør 50 øre pr. liter. For varer som selges i engangsemballasje, betales en tilleggsavgift på 80 øre pr. emballasjeeenhet.

For varer som produseres ved bruk av fontener, dispensere o.l., skal avgiften beregnes av et mineralvannutbytte på minst 525 liter pr. anvendt 10 kg kullsyre. For hver fontene, dispenser o.l. skal minsteavgiften utgjøre kr. 1200 pr. år.

Da avgiftsplikten ikke omfatter mineralvann som gjøres kullsyreholdig til eget bruk, er det lagt en særskilt avgift på kullsyre som blir solgt eller innført til dette formål. Avgiften utgjør kr. 17,50 pr. kg kullsyre.

(iii) Avgift på kosmetiske toalettmidler. Avgiftsplikten omfatter både importerte varer og varer som blir produsert innenlands. Avgiften er en verdiavgift. Avgiftsgrunnlaget er engrosprisen på vedkommende vare ved salg til detaljist — eksklusive avgiften og merverdiavgiften, og avgiftssatsen utgjør 40 prosent. Produsenter av kosmetiske toalettmidler skal svare en minsteavgift på kr. 1200 pr. budsjettermin. Regelen om minsteavgift gjelder ikke for apoteker.

Av varer som er unntatt fra avgiftsplikt, kan nevnes munnvann, tannpasta, varer som anses som legemidler og — på visse vilkår — bl.a. varer til pleie og røkt av dyr i landbruksnæringen samt preparater mot mygg og andre insekter.

2. Avgifter på underholdning, lotterier m.v.

Tidligere har det vært krevd avgift av inngangspenger til en rekke forskjellige forestillinger og framvisninger. Etter hvert er denne avgiften avviklet. Således ble avgift på kinoforestillinger opphevet fra og med 1969, og den siste avgiften av denne art — avgift på inngangspenger til offentlig dans — falt bort fra og med 1975.

(i) Avgift på honorarer til utenlandske kunstnere m.v. har hjemmel i lov av 5. april 1963. Denne avgiften må ses i sammenheng med at slike kunstnere er fritatt for inntektsskatt av godtgjørelse for opptreden i Norge. Avgiftsplikten omfatter også honorarer til norske borgere som skattemessig sett regnes å være bosatt i utlandet.

Grunnlaget for avgiften er den samlede bruttoinntekt uten andre fradrag enn agentprovisjon som er belastet kunstneren i engasjementskontrakten, og den beregnes etter følgende satser:

- For utenlandske kunstnere m.v. som er engasjert av andre: 20 prosent.
- For utenlandske kunstnere m.v. som selv arrangerer tilstelningen: 10 prosent.

Hvis kunstneren blir skattepliktig her i landet etter bestemmelsene om inntektsskatt, blir innbetalt honoraravgift godskrevet som forskott på skatt.

Utbetalinger til utenlandske orkestre, teatre og andre ensembler og til kunstnere som medvirker ved disse, er fritatt for avgift dersom forestillingen er ledd i en kulturutveksling med vedkommende land. Det samme gjelder dersom konserten arrangeres av en institusjon som har til formål å fremme norsk musikkliv. Også utbetalinger til utenlandske kunstnere som medvirker i Den Norske Opera, Norsk

rikskringkasting eller i teatre som har støtte av stat eller kommune, er avgiftsfrie. Dessuten kan avgiftsplikten i noen tilfelle bli begrenset som følge av skatteavtaler inngått med fremmede land.

Avgiften skal betales av den som arrangerer forestillingen. Er det en utlending som er arrangør, skal avgiften betales før stedet for arrangementet forlates, men seinest innen 3 dager etter at forestillingen er holdt. For arrangementer ellers skal avgiften betales innen den betalingsfrist som er avtalt for vederlaget. Arrangøren er pliktig til å sende melding til avgiftsmyndighetene med opplysninger bl.a. om grunnlaget for avgiftsberegningen.

(ii) Med hjemmel i «Lov om kringkasting» av 24. juni 1933 betales det to avgifter som i nasjonalregnskapet blir klassifisert som indirekte skatt, nemlig avgift på radio- og fjernsynsmateriell og avgift av Norsk rikskringkasting.

Avgift på radio- og fjernsynsmateriell blir pålagt innenlands produksjon og import av:

- mottakere og avstemmingsapparat for lydkringkasting og fjernsyn,
- apparater for opptak og gjengivelse av lyd og/eller bilder,
- forsterkere,
- billedrør/skjerm,
- høyttalere og magnetsystem for høyttalere.

Dessuten omfatter avgiftsplikten byggesett til materiell som nevnt ovenfor.

Avgiften beregnes av engrosprisen ved salg til detaljist — eksklusive avgiften og merverdiavgift, og avgiftssatsen utgjør 17,5 prosent.

På vilkår som fastsettes av NRK, kan materiell som bare brukes til annet formål enn lyd- og billedkringkasting, fritas for avgift. Materiell som eksporteres, leveres til bruk om bord på skip og fly i utenriksfart eller legges på tollopplag, er fritatt for avgift. Det samme gjelder materiell som leveres til Svalbard, bortsett fra fjernsynsmottakere.

Avgiften betales til avgiftsmyndighetene av produsenten på grunnlag av månedlige omsetningsoppgaver, som skal sendes innen 1 måned og 20 dager etter utløpet av hver kalendermåned, og avgiften forfaller til betaling innen samme frist. Ved import betales avgiften av importøren etter tilsvarende bestemmelser som gjelder for andre særavgiftsbelagte varer¹.

Avgift av Norsk rikskringkasting. Av kringkastingens overskott betales en avgift som fastsettes årlig. For 1976 (og 1977) utgjør avgiften kr. 400 000. Dette beløpet har vært uendret siden 1967.

(iii) Totalisatoravgift. Pengespill ved hesteveddeløp er regulert ved lov av 1. juli 1927. Forretningsmessig organisert veddemål ved totalisator forutsetter offentlig bevilling. Bevillingen blir gitt for 5 år om gangen. 30 prosent av spillernes

¹ Avgiften blir i sin helhet inntektsført over regnskapet for Norsk rikskringkasting.

samlede innskott (omsetningen) skal etter loven tilfalle staten og det lag som har fått bevillingen. Statens andel beregnes av den samlede omsetning etter følgende satser:

- Ved travløp: 0 prosent av de første kr. 200 000 av omsetningen pr.
løpsdag og
10 —»— av det overskytende beløp.
- Ved galoppløp: 0 —»— av de første kr. 300 000 av omsetningen pr.
løpsdag og
10 —»— av det overskytende beløp.

Det lag som har fått bevillingen, skal betale avgiften på grunnlag av oppgaver til skattefogden i vedkommende fylke over omsetningen for hver enkelt spilledag, og avgiften forfaller til betaling første hverdag etter at løpet er arrangert.

(iv) Overskott ved Penge-lotteriet. Det Norske Penge-lotteri ble opprettet ved lov av 17. juli 1925. Lotteriets virksomhet er nå regulert ved lov av 4. juni 1976 og ved forskrifter som er gitt i henhold til denne loven. Den årlige spillsum fastsettes av lotteriets styre. Summen av gevinstene skal utgjøre minst 64 prosent av spillsummen, og høyeste gevinst må ikke overstige kr. 250 000. Overskottet ved lotteriet tilfaller staten og skal nyttes slik Stortinget til enhver tid bestemmer.

(v) Lotteriavgift. Lotterier er regulert ved lov av 12. mai 1939. Etter hovedregelen er det forbudt å opprette eller drive lotteri uten tillatelse av politiet, og tillatelse kan bare gis på nærmere bestemte vilkår. For hver tillatelse skal det betales en avgift til staten; størrelsen av avgiften fastsettes av Justisdepartementet. For lotterier ved lykkehjul gis tillatelsen for en bestemt periode, og avgiften utgjør kr. 10 pr. apparat pr. dag (eller pr. arrangement, hvis det er flere arrangementer på en dag). Tillatelse til lotteri ved loddsalg gis for det enkelte lotteri, og avgiften fastsettes i forhold til verdien av gevinsten (om lag 10 prosent). For lotterier ved loddsalg skal det dessuten for hver loddtrekning betales en avgift som varierer med antall gevinster. Den utgjør eksempelvis kr. 130 for en trekning med inntil 250 gevinster og kr. 500 dersom det er mer enn 2000 gevinster. Alle lotteriavgiftene skal betales før tillatelse blir gitt.

(vi) Overskott i Norsk Tipping A/S¹. Tipping i forbindelse med idrettskonkurranser er regulert i lov av 21. juni 1946. Ifølge loven skal slik tipping bare kunne formidles gjennom et godkjent aksjeselskap, og staten og dernest idrettsorganisasjoner som godkjennes av myndighetene, har fortrinnsrett ved tegning og overføring av aksjer i selskapet. Av hele innsatsbeløpet skal 50 prosent deles ut til gevinster. Myndighetene kan tillate at denne andel reduseres, men ikke til mindre enn 30 prosent. Av selskapets overskott — etter fradrag for utgifter til

¹ Dette overskottet blir ikke ført over statsbudsjettet, men vi har funnet det hensiktsmessig å behandle det i dette kapitlet.

drift m.v. og nærmere bestemte fondsavsetninger — skal 5 prosent av aksjekapitalen deles ut til aksjonærene. Restoverskottet blir i nasjonalregnskapet regnet som indirekte skatt, og det skal ifølge loven anvendes til idrettslige og vitenskapelige formål.

(vii) Passasjeravgifter for sivil luftfart har hjemmel i luftfartsloven av 16. desember 1960. Avgiftene blir krevd av luftfartsselskapene for å dekke terminalutgiftene. For innenlandstrafikk er avgiftssatsen for tiden kr. 26,50 pr. passasjer og for utenlandstrafikk kr. 40,— (hevet til kr. 45,— fra 1. november 1976).

3. Avgifter på apotekerverer.

(i) Apotekavgift. Drift av apotek er regulert ved lov av 21. juni 1963. Den som har bevilling til å drive apotek, er pliktig til å betale inn en årlig avgift til statskassen. Avgiftssatsen og avgiftsgrunnlaget vedtas årlig av Stortinget.

Avgiften beregnes av apotekets bruttoomsetning eksklusiv merverdiavgift og med fradrag av pakkeprovisjoner, porto og fraktutlegg som er medregnet i bruttoomsetningen. Avgiften beregnes særskilt for hvert apotek og filialapotek. Salg til andre apotek og leveranser til filialapotek skal derfor holdes utenfor avgiftsgrunnlaget. Departementet kan samtykke i at avgiften beregnes særskilt også for store medisinsalg med egne lokaler og egen betjening. I tilfelle skal også salg til slike utsalg trekkes fra apotekenes bruttoomsetning før avgiften beregnes. Videre skal salg fra faste vaktapotek utenfor vanlig ekspedisjonstid trekkes fra den avgiftspliktige bruttoomsetningen.

For året 1976 gjelder følgende avgiftssatser:¹

Av de første kr. 1 900 000	ingen avgift
» » neste » 500 000	3 prosent
» » » » 500 000	5 »
» resten	7 »

Apotekene skal innen 1. februar etter utløpet av avgiftsåret sende omsetningsoppgaver. Avgiften betales forskottsvis 4 ganger i løpet av året, og denne forskottsavgiften fastsettes på grunnlag av apotekenes oppgave over den avgiftspliktige omsetning i det foregående år og etter de avgiftssatsene som gjelder for inneværende avgiftsår. Etter årets utløp blir forskottsavgiften avregnet i den endelige avgift. Eventuell restavgift forfaller til betaling 1. april etter utløpet av avgiftsåret, og overskytende forskottsavgift skal betales tilbake innen samme frist.

¹ Satsene for 1977 er:

Av de første kr. 2 000 000	ingen avgift
» » neste » 1 000 000	3 prosent
» » » » 1 000 000	6 »
» resten	9 »

(ii) Avgift på farmasøytiske spesialpreparater har hjemmel i lov om legemidler og gifter m.v. av 20. juni 1964. Etter hovedregelen blir et legemiddel regnet som farmasøytisk spesialpreparat når det ikke er framstilt i apotek og preparatet leveres i en pakning som er bestemt for den enkelte forbruker (herunder lege, veterinær, sykehus m.v.). Slike preparater må godkjennes og registreres før de innføres eller selges her i landet. For hvert preparat som meldes til registrering, skal det betales en avgift på kr. 1000¹. Når det foretas endringer i sammensetningen av et preparat som allerede er registrert, skal dette meldes og ny avgift betales. For særskilt melding om ny pakningsstørrelse betales avgift på kr. 75. For alle registrerte preparater skal det dessuten betales en årlig avgift på kr. 300², men ikke for det første året preparatet er registrert. Avgiftsmidlene blir nyttet til å dekke utgiftene ved godkjenning, kontroll og undersøkelse av spesialpreparatene.

4. Avgifter på elektrisk kraft og mineralolje.

Disse avgiftene, som ble innført i 1971, utskrives med hjemmel i «Lov om omsetningsavgift» av 19. mai 1933. Inntil 1. januar 1971 ble det med hjemmel i en midlertidig lov av 29. juni 1951 betalt avgift på elektrisk energi som skulle nyttes som tilskott til elektrisitetsforsyningen i distrikter med liten eller ingen elektrisitetsforsyning og til utbygging av samkjøringslinjer. Elektrisk kraft til husholdninger var avgiftsbelagt, men loven åpnet adgang til å differensiere satsene etter forbrukets art. Da merverdiavgiften ble innført i 1970, fikk vanlige husholdninger en prisøkning på sitt forbruk av elektrisk kraft som følge av at slik levering — som under sisteleddssystemet hadde vært fritatt for omsetningsavgift — nå ble avgiftspliktig. Etter omleggingen av særavgiften på elektrisk kraft ble levering av kraft til husholdninger unntatt for avgiftsplikt. Fra samme tid ble det bestemt at avgiftsmidlene skal gå inn i statskassen uten øremerking.

(i) Avgift på elektrisk kraft. Avgiften skal betales av kraft som leveres eller tas ut til eget bruk her i landet, og av kraft som innføres fra utlandet. Forbruk som har direkte sammenheng med kraftproduksjon og fordeling, omfattes ikke av avgiftsplikten. Unntatt fra avgiftsplikt er også leveringer til husholdningsformål (alle typer boliger samt aldershjem, barnehjem og daginstitusjoner, men ikke kraft til pleiehjem) og fellesanlegg i eller for boliger etc. (fellesvaskerier, garasjer m.v.). Dessuten er levering av spillkraft unntatt fra avgiftsplikten. Avgiften utgjør 1 øre pr. kWh målt hos forbrukerne og betales kvartalsvis av den som leverer kraften på basis av oppgaver til avgiftsmyndighetene. Avgiften forfaller til betaling 1 måned og 20 dager etter kvartalets utløp.

1 Kr. 3000 fra 1. januar 1977.

2 Kr. 750 fra 1. januar 1977.

(ii) Avgift på mineralolje. Avgiftsplikten omfatter petroleum, gassolje, solarolje, autodiesel, dieselolje og fyringsoljer som leveres fra eller tas ut til eget forbruk hos innenlandske tilvirkere eller som importeres. Unntatt fra avgiftsplikt er flypetroleum (jet-fuel). Dessuten er visse leveringer fritatt for avgift, nemlig mineralolje som:

- utføres til utlandet i mengder på minst 4000 liter,
- leveres til bruk om bord i skip i utenriksfart og til fartøy som driver fiske eller fangst i fjerne farvann,
- nyttes som råstoff i industriell virksomhet eller som tilsetning i veidekke.

Avgiften består av en grunnavgift på 1 øre pr. liter olje og en tilleggsavgift som varierer med oljens svovelinnhold og som beregnes slik:

Vektandel svovel i oljen	Avgift i øre pr. liter
Inntil 0,5 prosent	0
over 0,5 » til og med 1,0 prosent	0,2
» 1,0 » » » » 1,5 »	0,4
» 1,5 » » » » 2,0 »	0,6
» 2,0 » » » » 2,5 »	0,8
» 2,5 » » » » 3,0 »	1,0
» 3,0 » » » » 3,5 »	1,2
» 3,5 » » » » 4,0 »	1,4

og deretter ytterligere 0,2 øre pr. liter for hver ny påbegynt 0,5 prosent vektandel svovel i oljen.

For mineralolje som nyttes ved produksjon av elektrisk kraft ved varmekraftverk, ytes det tilskott på 1 øre pr. liter olje, dvs. at mineralolje til slik anvendelse er fritatt for grunnavgiften.

Avgiften betales av tilvirkere og importør på grunnlag av oppgaver til avgiftsmyndighetene over avgiftspliktig omsetning i de enkelte oppgjørsperioder. Hver oppgjørsperiode utgjør 2 kalendermåneder, og innen 1 måned og 20 dager etter utløpet av hver periode forfaller avgiften til betaling. Ved import av mineralolje i fat eller i andre små kvanta betales avgiften til tollvesenet etter de samme regler som gjelder for toll. Det samme gjelder for ikke avgiftsbelagt mineralolje som bringes tilbake til landet av båter som har vært på fiske eller fangst i fjerne farvann.

5. Dokumentavgifter.

Avgifter på bruk av dokumenter er blant våre eldste avgifter og har et meget komplisert regelverk. Tidligere ble disse avgiftene oppkrevet med hjemmel i en rekke særlover om stempelavgift på dokumenter (i alt 12) og særregler i andre spesiallover. Fra og med 1976 er disse særlover og -regler opphevet og erstattet av en felleslov om dokumentavgift, «Lov om dokumentavgift» av 12. desember 1975. Omleggingen innebærer en innskrenkning i omfanget av avgiftsområdet, idet avgiftsplikten helt er sløyfet for forsikrings- og interessentskapskontrakter samt vekslers og vekselobligasjoner og innsnevret for dokumenter om fast eiendom hvor den nå i hovedsak bare gjelder tinglyste skjøter og leiekontrakter med varighet på mer enn 20 år. Samtidig er det gjennomført en rekke forenklinger i reglene om beregning og oppkreving av avgiften, slik at bruken av stempelmerker og stempelavtrykk har kunnet sløyfes. Etter omleggingen er følgende transaksjoner avgiftsbelagt:

- a) Salg av fast eiendom.
- b) Etablering eller overføring av bruksrett til fast eiendom eller leierett til husrom, men bare dersom retten varer i mer enn 20 år eller for en persons levetid.
- c) Overføring av aksjer.
- d) Stiftelse av aksjeselskaper og kommandittaksjeselskaper og forhøyelse av aksjekapitalen i slike selskaper.

Avgiftsplikten er knyttet til de dokumenter som skal utstedes i forbindelse med transaksjonene.

Ved transaksjoner som gjelder faste eiendommer (punktene a og b ovenfor), inntreffer avgiftsplikten ved tinglysning av dokument som overfører eiendomsrett eller som stifter/overfører bruks- eller leierett. Avgiftsgrunnlaget ved salg av fast eiendom er som hovedregel salgsverdien inklusive verdien av bygninger og faste anlegg, men uten verdien av løsøre. Ved stifting/overføring av bruksrett eller leierett er avgiftsgrunnlaget de årlige ytelsene for de første 20 år og det som skal ytes en gang for alle for retten. Når nyoppført bygning som ikke er tatt i bruk, overføres for første gang, skal det betales avgift bare av salgsverdien eller leie-/festeretten til tomten. Både ved overføring av eiendomsrett og bruks-/leierett skal avgiftsgrunnlaget avrundes nedover til nærmeste kr. 1000. Avgiftssatsen er 1,25 prosent av avgiftsgrunnlaget, men skal minst utgjøre kr. 100¹.

Enkelte transaksjoner vedrørende fast eiendom er fritatt for avgiftsplikt, i første rekke visse overføringer ved arv og ved skifte av ektefellers felleseie ved separasjon og skilsmisse. Videre er overføring av gaver til bl.a. det offentlige og til offentlig godkjente stiftelser og legater fritatt for avgift. Det samme gjelder doku-

¹ Fra 1. januar 1977 er avgiftssatsen for transaksjoner som er nevnt under punkt b ovenfor, satt ned til 0,5 prosent.

ment som overfører rettigheter til fast eiendom til utenlandske diplomatiske og konsulære misjoner.

Ved overføring av eiendomsrett til aksjer skal det utstedes sluttsedler, en for selger og en for kjøper, og det skal betales avgift av begge sluttsedlene. Avgiftsgrunnlaget er den verdi som er oppgitt i sluttseddelen. Denne verdi kan endres dersom den åpenbart er lavere enn omsetningsverdien. Avgiften utgjør kr. 1,— av hvert påbegynt 100 kroner av avgiftsgrunnlaget.

Det skal ikke betales avgift av sluttsedler ved overføring av aksjer mellom fonds- og aksjemeglere pr. kommisjon, mellom norske og utenlandske fonds- og aksjemeglere for omsetning i utlandet, i boligselskaper hvor aksjene gir rett til leie av bolig, ved arveandel etter loven og til ektefelle ved den annen ektefelles død eller ved skifte av felleseie ved separasjon eller skilsmisse.

Overdrager og erverver av aksjene er solidarisk ansvarlig for at avgiften blir betalt. Fonds- og aksjemeglere skal på grunnlag av månedlige omsetningsoppgaver betale avgiften innen 20 dager etter utløpet av hver måned. Ved overføring av aksjer utenom fonds- og aksjemeglere betales avgiften av overdrager/erverver direkte til avgiftsmyndighetene samme dag aksjene blir betalt, og seinest når aksjene er mottatt av den nye eier.

Når aksje- og kommandittaksjeselskap blir stiftet eller forhøyer aksjekapitalen, skal det gis melding til handelsregisteret, og av denne melding (firmamelding) skal det betales dokumentavgift. Grunnlaget for avgiftsberegningen er den aksjekapital eller forhøyelse av aksjekapital som meldes til handelsregisteret. Ved kombinert nedskrivning av aksjekapitalen og nyttegning av aksjer skal avgift beregnes av hele det nyttegnede beløp. Avgiftsgrunnlaget skal avrundes nedover til nærmeste kr. 1000, og avgiften utgjør 1 prosent av avgiftsgrunnlaget. Meldingen blir ikke registrert før avgiften er betalt til handelsregisteret.

Kapittel 9. Avgifter til offentlige fond m.v.

Med hjemmel i lov krever staten inn en rekke avgifter som ikke alltid blir inntektsført over statsbudsjettet. Avgiftene går direkte inn til offentlige fond med bestemte vedtekter om hvilke formål midlene skal brukes til. Avgiftsgrunnlag og satser er ofte fastsatt direkte i loven, eller loven er utformet slik at den gir Kongen fullmakt til å fastsette de nærmere regler. Fondene administreres av det departement som har ansvaret for fondets formål. Nedenfor er avgiftene delt i tre hovedgrupper:

- (i) Avgifter som innkreves i forbindelse med den offentlige etableringskontroll.
- (ii) Produksjons- og omsetningsavgifter med sikte på næringsfremmende tiltak.
- (iii) Prisreguleringsavgifter.

Mange av disse avgiftene har karakter av gebyr, fordi de til en viss grad er direkte betalinger for tjenester som det offentlige yter. Men ofte er det en forutsetning at avgiftene skal gi inntekter ut over dette. I omtalen har vi stort sett holdt oss til den avgrensning av skattebegrepet som følges i nasjonalregnskapet.

1. Konesesjonsavgifter.

Adgang til å starte og/eller utøve en virksomhet er ofte avhengig av offentlig konsesjon eller bevilling. Det kan være flere motiver til slik offentlig regulering:

- Begrense adgangen til utenlandsk innflytelse på norsk næringsliv eller redusere innflytelsen til store norske selskaper (vannfall og bergverkskonsesjoner).
- Åpne adgang for offentlige myndigheter til å sette betingelser for pris- og produksjonspolitikken.
- Opprettholde et faglig nivå i næringen.
- Begrense tilgangen på utøvere i virksomheten.

I de fleste tilfelle er bevilningene gjort avhengig av at det innbetales en avgift. Begrunnelsen er oftest at avgiftsinntektene skal dekke utgiftene i forbindelse med behandling av bevilningen og kontroll av virksomheten. En del av disse avgiftene føres over statens bevilgningsregnskap og er behandlet i tidligere kapitler.

(i) Konesesjonsavgifter på vannfall, vassdragsregulering og bruk av elektrisk energi har hjemmel i konsesjonslovgivningen av 1917. Avgiftene blir dels innbetalt til staten, dels til fylkes-, herreds- eller bykommunene. Statens del blir avsatt til Konesesjonsavgiftsfondet, mens kommunenes del blir avsatt til et fond som fortrinnsvis skal anvendes til utbygging av næringslivet i distriktet.

For å erverve eiendoms- eller bruksretten til vannfall over en viss størrelse, må alle, bortsett fra stat og kommune, ha offentlig konsesjon. Fra denne generelle regel finnes en del unntak i forbindelse med overføringer ved arv, ekteskap o.l. Konesesjonæren må årlig betale avgifter til staten (fondet) og til kommunen. Grunnlaget for avgiftene er den gjennomsnittlige kraftmengde en kan regne med at vannfallet kan produsere etter utbyggingen. Satsene fastsettes av Kongen innen grenser som loven trekker opp. Avgiftene til staten skal ikke være under kr. 0,10 og i regelen ikke over kr. 3 pr. naturhestekraft. De tilsvarende grenser for avgiften til kommunene er kr. 0,10 og kr. 10.

Ved gjennomføring av vassdragsreguleringer er det nødvendig med konsesjon. Grunnlaget for avgiftene er her den øking i vannkraften som reguleringen fører til. Grensene for avgiftssatsene er de samme som for avgiftene på vannfall.

Også bruken av elektrisk energi er til dels regulert ved konsesjon. Private selskaper eller personer kan etter hovedregelen ikke erverve større mengder

elektrisk energi enn 1000 kW uten offentlig godkjenning. I denne sammenheng kan det fastsettes en særlig avgift til staten på inntil kr. 4 pr. kW og en kommunal avgift på kr. 6 pr. kW.

(ii) Konesesjonsavgift på bergverksdrift har hjemmel i «Lov om bergverk» av 30. juni 1972. Den som vil sikre seg rett i et område til å undersøke forekomster av mutbart mineral (visse metaller og malmer av slike metaller samt magnetkis og svovelkis) og rett framfor andre til utmål i området og til å utnytte forekomstene, må søke om såkalt muting. Innvilges søknaden, blir det utstedt et mutingsbrev som — med visse begrensninger — gir rett til å foreta de undersøkelser som er nødvendig for å bedømme om det finnes drivverdige forekomster av mutbart mineral. Når muteren kan sannsynliggjøre at det finnes drivverdige forekomster, kan han kreve utmål. Først når utmål er gitt og utmålsbrev er utstedt, foreligger det rett til å utnytte forekomstene. For å beholde sin rett etter mutings- eller utmålsbrevet må innehaveren betale en årlig avgift som for muting utgjør kr. 10 og for utmål kr. 15 for hver påbegynt 10000 m² av mutingsområdet eller utmålet. Staten er fritatt for denne avgiften.

Bestemmelsene ovenfor omfatter ikke myr- og sjøalm og alluvialt gull (gull i sand og grus som er skyllet opp av vann eller is). Undersøkelses- og utvinnings-tillatelse for slike mineraler kan gis av Industridepartementet som også fastsetter vilkårene for slike tillatelser. For søkingstillatelse etter alluvialt gull på statsgrunn har departementet fastsatt et gebyr som skal utgjøre minst kr. 100. For tillatelse til utvinning av gullet skal det betales en årlig avgift på kr. 25 pr. dekar, men minst kr. 500, og dessuten en avgift på 2 prosent av det utvunne gulls verdi.

(iii) Konesesjonsavgift på hvalfangst. Virksomheten i hvalfangstnæringen er regulert ved lov av 16. juni 1939. Med få unntak må en ha offentlig tillatelse for å kunne drive fangst av hval. For hver enkelt tillatelse skal det betales en avgift på kr. 300 til Hvalkonesesjonsfondet. Samme lov gir hjemmel for å oppkreve en produksjonsavgift til Hvalfangstbedriftenes sikringsfond. Denne avgiften har bare vært anvendt for fangst i Sydishavet. Ettersom denne fangst er opphørt, innbringer produksjonsavgiften ikke lenger inntekter.

(iv) Avgifter til Viltfondet. Jaktloven av 14. desember 1951 har til formål å bedre vilkårene for et effektivt viltstell i landet. Utgiftene skal for en stor del finansieres ved avgifter på jakten. Avgiftene skal innbetales til Viltfondet. For retten til å drive årlig jakt betales en årlig avgift på kr. 10 for hver enkelt kommune jakten drives i eller kr. 50 når det ikke er områdebegrensning (vilttrygdavgift). I tillegg er det en geværavgift på kr. 10 og en fellingsavgift pr. dyr som tillates felt, på kr. 30 for elg og kr. 15 for hjort og villrein.

(v) Avgifter til Statens fiskefond. Med hjemmel i lov av 6. mars 1964 kan det utskrives en rekke avgifter, vesentlig på innenlandsfiske. Midlene som blir innbetalt til fondet, skal nyttes til å fremme laksefisket og innlandsfisket.

2. Produksjons- og omsetningsavgifter.

Innenfor en del næringer eller grupper av næringer innkreves det avgifter på produksjon og omsetning for å skaffe midler til tiltak som kan fremme utviklingen i næringen. De formål en oftest tar sikte på å støtte, er forskning, reklame og sosiale tiltak for de ansatte i næringen. Det er et karakteristisk trekk at avgiftene anvendes til formål i den samme næring som betaler avgiften. Når avgiftene likevel har en skattemessig karakter, skyldes det for det første at ordningene ikke er frivillige og for det annet at nytten av fellestilltakene for den enkelte bedrift ikke nødvendigvis står i forhold til det avgiftsbeløp vedkommende bedrift innbetaler.

I den siste tiden er flere av disse avgiftsordningene avviklet, enten fordi fondets virksomhet er opphørt eller fordi ordningen er lagt om, slik at avgiftsinntektene ikke lenger inntektsføres over spesielle fond, men går direkte inn i statsregnskapet.

(i) Avgift til Norges Eksportfond ble innført ved lov av 23. mars 1956. Avgiften skal betales ved vareeksport når verdien av varepartiet overstiger kr. 13000 (hevet til kr. 30000 fra 1. juli 1977). Den beregnes på grunnlag av utførselsverdien, og satsen er $\frac{3}{4}$ promille. Midlene som kommer inn, skal nyttes til fremme av norske eksportinteresser. Fondet skal forvaltes og disponeres av Norges Eksportråd.

(ii) Avgift av fiskehermetikk. Lov av 28. juni 1952 om avgift på hermetikk til fordel for reklame og laboratorium for hermetikkindustrien avløste loven av 22. juni 1928 om utførselsavgift på fiskehermetikk. Mens avgiften tidligere var begrenset til å gjelde utførsel av fiskehermetikk, skal avgiften etter den nye loven også betales av omsetning til innenlandsk forbruk.

Ved utførsel og ved innenlandsk omsetning av hermetisk brisling og sild skal det til et fond til dekning av utgiftene ved reklame for norsk hermetikk svares en avgift på 1 prosent av verdien. Ved utførsel og ved innenlandsk omsetning av alle sorter hermetiske fiskevarer, skalldyr og skjell, og dessuten av halvkonserver av ansjos og sildedelikatesser, skal det svares en avgift på 0,5 prosent til et fond til dekning av utgiftene ved driften av Hermetikkindustriens laboratorium i Stavanger til praktiskvitenskapelige undersøkelser og forsøk.

(iii) Avgifter av margarin, kjøttvarer og spiseis. Omsetning av disse produkter er belagt med avgift som innbetales til fond — ett for hver av de tre produktene. Fondenes midler brukes til å kontrollere produktenes kvalitet.

(iv) Avgifter til Isfondet for Oslofjorden og Skagerakkysten er opprettet i henhold til lov om havnevesenet av 24. juni 1933. Avgiften til fondet oppkreves av fartøyer som anløpet steder i Oslofjorden og på Skagerakkysten. Midlene skal brukes til foranstaltninger mot ishindring langs kysten Halden—Kristiansand S.

(v) Avgifter til Det spesielle garantifond for lån i Norges Kommunalbank. Garantifondet er opprettet ved lov av 25. mars 1949. Avgiftene til fondet er pålagt kraftverk som produserer over 100 kW. De skal årlig betale

5 øre pr. 1000 kWh produsert energimengde. Når fondet garanterer for et lån, skal et prosentvis fradrag av hvert enkelt lån tilfalle fondet.

(vi) Selavgift til Selfondet. Fangst av sel er regulert ved lov av 14. desember 1951. Etter loven kan Kongen med samtykke av Stortinget bestemme at det skal betales en nærmere fastsatt avgift pr. fanget sel. Denne avgiften skal gå til et fond som skal nyttes til vitenskapelige og praktiske undersøkelser av interesse for selfangsten. For fangsts sesongen 1976 (og 1977) utgjør avgiften kr. 1 pr. fanget sel uansett selart.

(vii) Utførselsavgift på fisk og fiskevarer er innført ved lov av 30. juni 1955. Avgiften skal gå til Garantifondet for fiskere. Fondets formål er å sikre lottfiskere en bestemt minstelott.

(viii) Produktavgift i fiskeri, småhval- og selfangst. I henhold til lov om folketrygd kan Stortinget bestemme at medlemsavgift (pensjonsdelen) og arbeidsgiveravgift i enkelte næringer helt eller delvis blir erstattet av en produktavgift. For tiden blir den del av medlemsavgiften av pensjongivende inntekt for personlige næringsdrivende i fiske, småhval- og selfangst som overskrider medlemsavgiften for lønnsinntekt, dekket av produktavgifter på omsetningen av råfisk, småhval, sel og produkter derav. Produktavgiftene skal også dekke arbeidsgiveravgift for mannskap på fiske-, småhvalfangst- og selfangstfartøy som blir lønnet med hyre. Dessuten skal avgiftene dekke en del av folketrygdens stønadsutgifter til arbeidsløse og yrkesskadde fiskere, småhval- og selfangere. Avgiftene pålegges så vel produkter som omsettes innenlands som produkter for eksport. Avgiftssatsene for innenlandsomsetningen fastsettes årlig av Stortinget, mens satsene for produkter som eksporteres, fastsettes av Kongen (i henhold til lov av 30. juni 1955, jfr. punkt (vii) ovenfor). Avgiftene inntektsføres over regnskapet for folketrygden.

(ix) Kraftfôravgift. I henhold til lov av 23. februar 1951 har staten enerett til å importere kraftfôr og omsette kraftfôr som er produsert innenlands. Med sikte på å avpasse husdyrproduksjonen etter behovet eller regulere kraftfôrforbruket etter andre samfunnsmessige hensyn, kan det kreves avgift ved salg av kraftfôr. Dette gjennomføres ved at salgsprisen på kraftfôr settes høyere enn kostprisen og ikke ved at det formelt fastsettes en avgiftssats. Ifølge loven skal avgiftsmidlene tilfalle et særskilt fond, Kraftfôrfondet, og nyttes til fremme av produksjon og omsetning av jordbruksvarer. For tiden føres midlene direkte over statsbudsjettet.

(x) Ved lov av 13. desember 1946 ble Statens velferdsfond for handelsflåten opprettet. Fondets midler har vært nyttet til sosiale velferdstiltak for sjøfolk og ble skaffet til veie ved inntekter blant annet av ordinær forretningsvirksomhet (klubbdrift, utleie av film m.v., leieinntekter o.a.), ved en viss andel av utenlandske sjøfolks skatt og ved en såkalt v e l f e r d s a v g i f t som utgjorde et bestemt beløp pr. måned for hver sjømann og som ble fordelt på sjømannen, rederen og staten. Fra

og med 1976 er dette fondet opphørt som selvstendig institusjon og erstattet med Velferdstjenesten for handelsflåten, en ren statsinstitusjon, som er regulert ved lov av 19. desember 1975. De samlede utgiftene og inntektene skal heretter bevilges over statsbudsjettet på ordinær måte. Også etter omorganiseringen blir det imidlertid oppkrevet en velferdsavgift fra næringen til delvis dekning av utgiftene til velferdstjenesten. Denne avgiften skal betales av sjøfolk som arbeider om bord i norske skip, og som helt eller delvis er trygdet gjennom folketrygden. Videre skal rederiene betale velferdsavgift for de av sine arbeidstakere som svarer avgift. Avgiften skal utgjøre et likt beløp for sjøfolkene og rederiene, og satsen fastsettes årlig av Stortinget. For 1976 (og 1977) utgjør den kr. 8 pr. sjømann pr. måned (fordelt med kr. 4 på sjømannen og kr. 4 på rederiet).

3. Prisreguleringsavgifter.

I de første etterkrigsårene ble det innkrevd til dels store beløp i prisreguleringsavgifter. Avgiftene ble pålagt med hjemmel i «Mellombels lov om prisregulering og anna regulering av næringsverksemd» av 30. juni 1947, som seinere er avløst av den permanente prisloven av 26. juni 1953. Alle avgiftene innkreves til selvstendige fond som har vedtekter med nærmere regler om fondets formål.

De fleste prisreguleringsavgiftene er etter hvert blitt avviklet, og år om annet kommer det nå inn bare ubetydelige beløp. Et par avgifter innen fiskerisektoren har fortsatt en forholdsvis stor betydning. Det pålegges eksempelvis en avgift på eksport og innenlandsk salg av sildemjøl og sildeolje. Avgiften inngår i Prisreguleringsfondet for sild og har vesentlig til hensikt å minske de uheldige virkninger for sildenæringen av konjunkturmessige prissvingninger for sildeolje og sildemjøl. («Lov om prisutjevning i sildenæringen» av 19. juni 1970.)

Kapittel 10. Avgifter til kommunene.

Kommunenes skattleggingsrett er regulert ved lovbestemmelser. Inntil 1976 fantes de viktigste av disse i skattelovene for landet og byene av 1911. Fra og med 1976 er disse to skattelovene erstattet av en lov om skatt av formue og inntekt og en egen lov om eiendomsskatt som begge gjelder både for by- og landkommunene. I tillegg til disse lover finnes det enkelte særlover som tillater kommunene å kreve inn gebyrer eller avgifter for visse tjenesteytelser, eksempelvis vann- og kloakkavgifter. Kommunene har imidlertid ikke fått noen alminnelig adgang til å kreve inn avgifter. Indirekte skatter spiller derfor en beskjeden rolle på kommunenes budsjetter. Noen av de avgiftsordninger som vedrører kommunene, blant annet avgift på A/S Vinmonopolets overskott, avgift på skjenkerettigheter og visse konsesjonsavgifter, er omtalt i de foregående kapitler. I dette kapitlet behandles eiendomsskatten, som er langt den mest betydningsfulle av de indirekte skattene til kommunene, og hundeavgiften.

I. Eiendomsskatt.

Skatt på faste eiendommer er en av de eldste skatteformer. Her i landet er eiendomsskatter blitt utskrevet i flere hundre år. Fra et historisk synspunkt kunne det ha vært naturlig å behandle denne skatten under avsnittet om inntekts- og formuesskatter. Så lenge naturalhusholdet dominerte, ble nemlig eiendomsverdien betraktet som et bedre skattegrunnlag enn et mer eller mindre tvilsomt inntektsanslag. Før inntektsskatten slo igjennom i slutten av forrige århundre, var da også eiendomsskatten den viktigste inntektskilden for kommunene. Den relative betydningen av denne skatteformen er seinere blitt sterkt redusert. I dag er det trolig mest naturlig å oppfatte eiendomsskatten som en avgift på bruk av visse typer av driftsmidler og konsumgoder. Likevel finnes det en rekke land hvor eiendomsskatten fremdeles har en ganske stor fiskal betydning. Dette gjelder særlig land som ikke har formuesskatt. I slike land er ofte skatt på faste eiendommer den eneste eller viktigste skatteformen for lokalforvaltningen.

Fra og med 1976 blir eiendomsskatten utskrevet med hjemmel i «Lov om eiendomsskatt til kommunane» av 6. juni 1975. Denne loven trådte istedenfor de bestemmelser om eiendomsskatt som tidligere inngikk i skattelovene for landet og byene av 1911 og i tilleggslov av 4. mars 1960. Enkelte bestemmelser i de tidligere lover gjelder imidlertid inntil videre, nemlig de som angår fastsettelsen av verdi grunnlaget for eiendomsskatten.

Reelt sett innebar omleggingen i 1976 ikke store endringer i forhold til de reglene som tidligere gjaldt for skattleggingen av faste eiendommer, idet siktepunktet med den nye loven først og fremst har vært å gjennomføre en forenkling av regelverket. Under arbeidet med loven ble imidlertid denne skatteformen tatt opp til ny vurdering på et mer prinsipielt grunnlag, og vi nevner noen av de momenter som ble diskutert.

Eiendomsskatt har vært begrunnet blant annet med at offentlige utgifter til vei, vann, kloakk o.l. fører til verdiøkning på faste eiendommer, som det er rimelig helt eller delvis blir dekket gjennom eiendomsskatt. Dette argumentet er noe svekket etter at kommunene ved lov av 31. mai 1974 fikk adgang til å dekke alle omkostninger med vannforsyning og kloakkanlegg gjennom avgifter som skal betales av eiendomsbrukerne. Videre er det blitt hevdet at eiendomsskatten — et stykke på vei — kan oppfattes som et alternativ til en skatt på urealisert gevinst på faste eiendommer. Det er også blitt framholdt at denne skatteform kan nyttes som et middel til å påvirke utnyttelsen av grunnarealer. For øvrig vises til omtalen av formuesbegrepet i «Det norske skattesystemet», hefte I, kapittel 4, punkt 3.

Ifølge gjeldende regler er det overlatt til den enkelte kommune å avgjøre om det skal skrives ut eiendomsskatt, mens det tidligere var påbudt med eiendomsskatt i bykommunene. Eiendomsskatt kan bare pålegges i klart avgrensede områder som helt eller delvis er bymessig bebygget eller der slik utbygging er i gang. I områder med klart landlig preg kan det ikke utskrives eiendomsskatt.

Verk og bruk kan imidlertid pålegges eiendomsskatt, selv om de ligger utenfor tettbygd strøk.

Skatten skal skrives ut på faste eiendommer som omfatter bygninger og tilhørende tomt. Også ubebygget grunn, bl.a. hager, vannfall, brygger, blir regnet som fast eiendom. Det samme gjelder verk og bruk. Til verk og bruk regnes fabrikker, gruver, fiskevær, utbygde vannfall, losse- og lasteplasser m.v. Bygninger, maskiner m.v. som er fast forbundet med anlegget, skal regnes sammen med verket eller bruket. Arbeidsmaskiner og liknende utstyr skal bare regnes med dersom de utgjør en integrerende del av anlegget. Offentlig eiendom er fritatt for skatt, bortsett fra statens skoger, vannfall og annet foretak som drives med fortjeneste og som ikke tjener allmenntilgode formål. Dessuten er andre lands legasjons- og konsulateiendommer fritatt for skatt når tilsvarende fritaksordning gjelder for norsk eiendom i vedkommende land.

Etter vedtak av kommunestyret kan enkelte eiendommer helt eller delvis fritas for eiendomsskatt. Dette gjelder eksempelvis bygninger som har historisk verdi, bygninger og grunn i visse deler av kommunen og hus som helt eller delvis nyttes som bolig. Fritaket for boliger kan bare gjelde for et tidsrom opp til 20 år etter at boligen var ferdig. (Husbanken kan sette som betingelse for å yte lån at vedkommende eiendom blir fritatt for eiendomsskatt.) Dessuten kan kommunestyret vedta at eiendommer som blir drevet som gårds- eller skogbruk, men ligger i «bymessig strøk», fritas for skatt eller at skatten skal beregnes bare av en del av eiendommen, og da fortrinnsvis av våningshuset med en passelig tomt og/eller av område som går inn under en vedtatt reguleringsplan.

Det radikalt nye ved lovendringen er bestemmelsen om grunnlaget for beregning av eiendomsskatten. Etter den nye loven skal eiendomsskatten utliknes på basis av den taksten som ligger til grunn for beregning av formuesskatten, og som eiendommen er verdsatt til ved likningen året før eiendomsskatten skal betales. Takseringen skal foretas av likningsmyndighetene, dvs. av en statlig institusjon, mens det etter de tidligere reglene var kommunene som takserte eiendommene. Disse bestemmelsene tar først og fremst sikte på at eiendomsskatten skal bygge på et mer aktuelt prisnivå enn den gjorde ved de tidligere reglene, der basis for taksten var eiendommens gjennomsnittsverdi over et lengre tidsrom, men også på å oppnå et mest mulig jamt takstnivå i de ulike deler av landet. Dette forutsetter at det utarbeides retningslinjer for det nye takseringssystemet for faste eiendommer, noe som ennå ikke er gjennomført. Først når disse foreligger, vil bestemmelsene om skattegrunnlaget kunne tre i kraft. I mellomtiden skal eiendomsskatten i hovedsak beregnes på grunnlag av gjeldende skattetakster, som skal heves bare dersom taksten ligger vesentlig lavere enn landsgjennomsnittet.

Skattesatsene fastsettes årlig av kommunestyret og skal utgjøre minst 2 og normalt ikke mer enn 7 promille av takstverdien. For gårds- og skogbruk kan satsen ikke settes høyere enn 4 promille.

Det kan fastsettes forskjellig skattøre for:

- bebygd og ubebygd grunn,
- grunn og bygninger,
- avgrensede områder,
- verk og bruk i områder som ikke er bymessig bebygd.

De to siste punktene tar sikte på å gi adgang til å differensiere satsene etter graden av utbygging i de ulike områder.

Maksimumssatsen for grunn og ubebygde arealer kan settes høyere enn 7 promille, dersom forhøyelsen ikke resulterer i at den samlede eiendomsskatt overstiger 7 promille av takstverdien for samtlige eiendommer i kommunen. Dette betyr at skattøren for andre faste eiendommer må settes så lavt at gjennomsnittssatsen for alle de eiendommer i kommunen som skattlegges, ikke blir høyere enn 7 promille.

Loven inneholder også bestemmelser om øking/reduksjon av skattesatsene fra et år til et annet. Som hovedregel kan skattøren ikke i noe år heves med mer enn 2 promille av takstverdien. For gårds- eller skogbruk er tilsvarende øking 1 promille. Reduksjon av skattesatsen behøver derimot ikke skje trinnvis, idet skattøren kan settes ned til minstegrensen fra et år til det neste uten hensyn til hvor høy satsen er fra før. Denne siste regel er laget for å gjøre det lettere å samordne eiendomsskatten med vann- og kloakkavgifter, som kommunene fra 1975 har fått anledning til å skrive ut, slik at skatt og avgifter på faste eiendommer totalt sett ikke kommer til å virke urimelig tyngende.

Følge loven skal eiendomsskatten skrives ut av eiendomsskattekontoret i den enkelte kommune¹. Imidlertid pålegger lover likningskontoret å gi eiendomsskattekontoret alle de opplysninger som det sitter inne med og som trengs til utskrivningen. Denne bestemmelsen har sammenheng med at etter den nye loven skal beregningsgrunnlaget for eiendomsskatten tilsvare den likningstakst som danner grunnlag for beregning av formuesskatt på faste eiendommer, jfr. ovenfor. Så langt råd er, skal eiendomsskatten utskrives innen 1. mars i skatteåret. Skattyteren — dvs. den som er eier av de faste eiendommene — skal betale skatten til skatteoppkreveren (kommunekassereren på landet og kemneren i byene) i den kommune der skatten er skrevet ut, og skatten forfaller til betaling i en eller flere terminer som fastsettes av kommunestyret. Dersom skatten ikke er betalt seinest 8 dager etter forfallstid, skal det betales renter i samsvar med regler som fastsettes av Kongen. Ved kongelig resolusjon av 5. september 1975 er rentesatsen fastsatt til $\frac{3}{4}$ prosent pr. måned eller del av måned fra den tid skatten har forfalt til betaling og inntil betaling har skjedd. Rente skal bare beregnes dersom skyldig skatt utgjør kr. 200 eller mer.

¹ Utskrivningen kan også skje gjennom et kommunalt kontor som har andre oppgaver. I praksis vil dette være kommunekassen på landet og kemneren i byene.

2. *Hundeavgift.*

Denne avgiften har hjemmel i lov av 26. juni 1925. Ifølge loven er det kommunestyret som avgjør om det skal betales hundeavgift, og som fastsetter avgiftsatsen. Satsen skal ikke være høyere enn kr. 100 årlig for hver hund. Det er imidlertid adgang til å forhøye avgiften til det dobbelte for hver hund som holdes utover to. Valper inntil 3 måneder er avgiftsfrie. Det samme gjelder hunder som bare befinner seg i kommunen inntil 2 måneder i sammenheng. Loven fritar dessuten hunder som nyttes til spesielle formål, f.eks. politihunder, hunder i forsvaret, førerhunder for blinde, til dels hunder som brukes ved fedrift osv. Kommune-styrene har en viss adgang til å fritta for avgift i særlige tilfelle, f.eks. hunder som noen har særlig behov for.

Avgiften skal betales av den som holder hund, uten hensyn til om han eier den eller ikke, men eieren og den som holder hunden, er solidarisk ansvarlig for betalingen. De nærmere regler om innkreving av avgiften fastsettes av kommunestyret.

Del II. Offentlige trygdeordninger

Kapittel 11. Oppbyggingen av trygdesystemet.

1. Tekniske og prinsipielle spørsmål ved trygdefinansieringen.

I denne delen skal vi behandle de offentlige trygdeordningene med særlig vekt på de avgifter (trygdepremier) som oppkreves i forbindelse med ordningene. I nasjonalregnskapet blir ordningenes ytelser klassifisert under «offentlige stønader til private konsumenter», mens avgiftene og premiene grupperes sammen med den offentlige forvaltnings skatteinntekter. For den private sektor representerer de direkte stønadene fra det offentlige henimot 20 prosent av de totale inntekter, og ca. 90 prosent av disse stønadene er ytelser fra trygdeordningene. Om lag en tredel av de samlede private inntekter betales i direkte skatter og trygdepremier/-avgifter. Trygdeavgiftenes andel alene er vel 15 prosent. Størrelsen og omfanget av ytelsene og avgiftene blir fastsatt av Stortinget enten i lovs form eller i samband med de ordinære skatte- og avgiftsvedtak.

De offentlige trygdeordningene spiller en betydelig rolle i samfunnsøkonomien. Utformingen av trygdesystemet er sentralt som virkemiddel i den økonomiske politikken, med nær tilknytning til utformingen av de direkte og indirekte skattene og disse skattenes fritaks- og tilskottsordninger. Denne oversikten over det norske skattesystemet ville derfor bli ufullstendig om den ikke også omfattet de offentlige trygdeordningene. Det er ikke meningen å gi en fullstendig oversikt over trygdesystemet. Hovedvekten vil bli lagt på en omtale av innbetalingene, mens ytelsene vil få en mer kortfattet behandling. Når vi også redegjør for ytelsene, er det bl.a. for å klargjøre sammenhengen mellom avgifter og motytelser for den enkelte trygdede i den hensikt å illustrere trygdeavgiftenes skattemessige karakter.

Formålet med de offentlige trygdeordningene er dels å sikre eksistensgrunnlaget for personer som på grunn av alder, uførhet o.l. midlertidig eller permanent er ervervsudyktige, dels å begrense den nedgang i levestandard som normalt inntreffer når den ordinære arbeidsinntekten går sterkt ned som følge av forhold det enkelte individ ikke er herre over. Et annet formål — og dette gjelder særlig folketrygden — er å dekke særskilte utgifter som den enkelte påføres ved sykdom, invaliditet o.l. Disse formål kan alternativt oppnås ved «negative skatter», dvs. uten ved å etablere særskilte trygdeordninger.

Trygdeordningenes utgifter kan enten dekkes av det offentliges vanlige skatteinntekter gjennom bevilgninger over de ordinære offentlige budsjetter, eller ved at det utliknes særskilte avgifter som er øremerket til trygdefinansiering. Begge disse

finansieringsmåter — eller en kombinasjon av dem — blir nyttet i det norske trygdesystem. De lover som regulerer de offentlige trygdeordningene, inneholder således i alminnelighet bestemmelser om at staten og kommunene enten skal dekke eventuelle underskott, dekke spesielle pensjonsutgifter eller yte tilskott etter faste satser.

Den vesentligste delen av trygdefinansieringen skjer imidlertid ved øremerkede innbetalinger som direkte er pålagt de trygdede og arbeidsgiverne. Ett hovedspørsmål ved finansieringen av trygdesystemet er hvor stor del av disse innbetalingene som skal kreves inn i form av egenavgift, respektive avgift fra arbeidsgiverne. Et annet spørsmål er hvilket utlikningsgrunnlag som skal nyttes.

For å kunne vurdere hvordan forskjellige valg av finansieringsordninger påvirker samfunnsøkonomien, er det nødvendig å ha en oppfatning av i hvilken grad arbeidsgiveravgiftene overveltes i prisene på bedriftenes produkter eller i prisene på produksjonsfaktorene.

I norsk økonomisk planlegging har det vært vanlig å anta at arbeidsgiveravgiften, som utliknes på grunnlag av arbeidslønn, på kort sikt blir overveltet enten i prisene på de varer og tjenester som bedriftene produserer, eller i bedriftenes overskott — dvs. i eierinntektene. Forutsetningen om overveltning i prisene anvendes for næringer som antas å være skjermet fra konkurranse fra utlandet, mens overveltning i eierinntektene forutsettes i eksportnæringene og i næringer som hovedsakelig produserer for det innenlandske marked i konkurranse med utenlandske leverandører¹. Dette betyr at en antar at endringer i satsene for arbeidsgiveravgiften dels påvirker størrelsen av disponibel eierinntekt, dels prisenivået og derved disponibel realinntekt for alle konsumenter. Egenavgiftene forutsettes fullt ut å bli båret av de avgiftspliktige ved at de i sin helhet påvirker deres disponible inntekt.

Mange økonomer er av den oppfatning at arbeidsgiveravgiften på lang sikt vil bli overveltet «bakover» i lønningene, ved at eierinntektene i konkurranseutsatte næringer vil ha en tendens til å gjenopprettes. På lang sikt er det vel et spørsmål om ikke også prisoverveltningen vil kunne bli begrenset, i hvert fall i enkelte næringer, idet en total overveltning i prisene ville føre til så stor endring i de relative priser at etterspørselen etter slike varer og tjenester synker. Hvis antakelsen om at arbeidsgiveravgiften på lang sikt hovedsakelig overveltes i lønningene er holdbar, vil det langt på vei bare være et hensiktsmessighetsspørsmål — og kanskje også et spørsmål av psykologisk art — hvorvidt avgiftsplikten formelt skal fordeles på arbeidstaker og arbeidsgiver eller bare legges på ett av disse skattesubjekter².

1 Disse forutsetninger inngår således i de økonomiske planleggingsmodellene MODIS IV og PRIM.

2 Egenavgift av ervervsinntekt i næringsvirksomhet for selvstendig næringsdrivende er vanligvis høyere enn egenavgift av lønnsinntekt. Bakgrunnen er at egenavgift av den første type arbeidsinntekt også inneholder en «arbeidsgiverandel» i den hensikt å skape balanse i total avgift for begge typer arbeidsinntekt.

Mange hevder at arbeidsgiveravgiften fører til en vridning i de relative priser på arbeidskraft og kapital. For å unngå en slik vridning kan en legge en del av avgiften på bruken av kapital. Dette kan gjøres ved eksempelvis å utvide grunnlaget for trygdeavgiften til også å omfatte eierinntekter. Grunnlaget vil da i hovedsak tilsvare det som gjelder for de ordinære inntektsskatter for personer, men uten fradrag for personlige utgifter. Arbeidsgiveravgift på et slikt utvidet inntektsgrunnlag, som omfatter foretakenes lønnsutbetalinger og godtgjørelse for deres kapitalinnsats (nasjonalregnskapets faktorinntektsbegrep), vil antakelig være teknisk vanskelig å håndtere. Hvis dette inntektsbegrep korrigeres for kapitalslit og import/eksport, motsvarer det utlikningsgrunnlaget for den norske merverdiavgiften. Av tekniske grunner kunne det derfor være nærliggende at en som alternativ til å legge avgift på lønnsutbetalinger og kapitalinntekt, hevet satsen for merverdiavgiften. Et slikt grunnlag for trygdeavgiften vil ha som konsekvens at eksportbedriftene helt fritas for avgiftsplikt, mens importvarer avgiftsbelegges på linje med tilsvarende varer som blir produsert innenlands, dvs. en finansieringsform som virker konkurransemessig mer nøytral overfor utlandet enn avgift på lønnsutbetalinger.

For å motvirke vridninger i de relative prisene på arbeidskraft og kapital kan en som alternativ endre de reglene som gjelder for skattemessige avskrivninger på varige driftsmidler eller ved å avgiftsbelegge investeringer, eventuelt endre en allerede etablert investeringsavgift. Dersom hensikten er å skape en rimelig fordeling av den totale skattlegging mellom arbeidsintensive og kapitalintensive næringer vil slike tiltak teknisk sett være enklere enn næringsmessig differensiering av satsene for arbeidsgiveravgiften.

I denne sammenheng kan vi nevne at det her i landet fra 1975 blir praktisert en regional differensiering av satsene for arbeidsgiveravgiften i den hensikt å redusere omkostningene ved bruk av arbeidskraft i utbyggingsdistrikter. Ettersom differensieringen er knyttet til investeringstilskottsordningen, kan nedsettingen av arbeidsgiveravgiften i disse distrikter også oppfattes som et middel til å motvirke den særskilte vridning i forholdet mellom prisene på arbeidskraft og kapital som investeringstilskottsordningen har skapt for virksomheter i utbyggingsdistriktene.

I hvilken grad trygdeavgiftene har karakter av skatt, vil være avhengig bl.a. av hvilken sammenheng det er mellom størrelsen av avgiftene og motytelsene. I det norske trygdesystem består egenavgiften til folketrygden av en pensjonsdel og en sykedel. Pensjonsdelen beregnes på grunnlag av arbeidsinntekten, og pensjonsytelsene er avhengig av tidligere ervervsinntekt. Det er imidlertid ikke fullt samsvarende mellom beregningsgrunnlaget for avgiften og ytelsen, idet øvre inntektsgrense for beregning av avgiften er høyere enn øvre inntektsgrense for beregning av pensjonene. Dessuten er arbeidsinntekt som årlig ikke overstiger visse beløp, fritatt for avgiftsplikt, mens alle er sikret en minstepensjon ved alder, uførhet m.v. Grunnlaget for sykedelen av medlemsavgiften til folketrygden er nettoinntekten

ved statsskattelikningen, dvs. at denne avgiften blir beregnet både av arbeids- og kapitalinntekt og i prinsippet også av trygdeinntekt. Ytelsene under sykdom består dels av sykepenger som fastsettes bare på grunnlag av ervervsinntekten, dels av naturalytelser (medisinsk pleie o.l.) som gis til alle og som er uavhengig av inntektens størrelse og art. Ellers er både pensjonsytelsene fra folketrygden (og de andre trygdeordningene) og folketrygdens øvrige ytelser høyere for trygdede som forsørger ektefelle og/eller barn, enn for dem som ikke gjør det. Men det samme gjelder ikke for avgiftene; ved beregning av folketrygdens sykedel blir det tvert om innrømmet et ekstra inntektsfradrag for trygdet med ektefelle uten inntekt.

For egenavgiftene i det norske trygdesystemet er det m.a.o. elementer med sammenheng mellom avgift og motytelser og elementer der en slik sammenheng er svak eller overhodet ikke eksisterer. Dette betyr at systemet ikke først og fremst er bygget opp etter et forsikringsteknisk mønster, der premien har karakter av pris på en framtidig sannsynlig rettighet, men er tilpasset finanspolitikken for øvrig. Dette aksentueres ved at en meget stor del av trygdefinansieringen skjer ved arbeidsgiveravgift utliknet på total lønnssum, dvs. uten noen nedre eller øvre grense for den enkelte arbeidstakers årslønn, mens det — som nevnt — for beregning av en rekke ytelser gjelder en øvre inntektsgrense.

2. Oversikt over de offentlige trygdeordningene.

Av de totale medlems- og arbeidsgiveravgiftene til offentlige pensjons- og trygdeordninger dominerer folketrygdavgiftene med en andel på over 90 prosent.

Fordelingen av avgiftene/premiene på medlems- og arbeidsgiverandel i de enkelte trygdeordningene så slik ut for 1974¹:

	Medlems- premie. Pst.	Arbeidsgiver- andel. Pst.
Folketrygden	37,1	62,9
Statens pensjonskasse m.v.	25,3	74,7
Pensjonstrygdene for sjømenn, skogsarbeidere og fiskere	38,2	61,8
Alle trygder	36,4	63,6

Foruten ved avgifter og premier fra medlemmer og arbeidsgivere blir ordningene finansiert fra andre kilder, som riktignok for de fleste ordningene utgjør en liten del av totalfinansieringen. Det finnes også enkelte trygdeordninger som fullt ut dekkes av staten, eksempelvis krigspensjoneringen for militærpersoner, mens

¹ Beregnet på grunnlag av avgifter som påløp dette året.

det i andre ordninger overhodet ikke forekommer offentlige tilskott. I folketrygden utgjør stats- og kommunetilskottet om lag 16 prosent av trygdens totale inntekter. Innen fiske- og fangstnæringen oppkreves det produktavgifter til delvis dekning av folketrygdavgiftene. For næringsdrivende i jord- og skogbruk blir en viss andel av folketrygdavgiften dekket med tilskott knyttet til jordbruksavtalen.

Også på ytelsesiden er folketrygden langt den betydeligste ordningen med om lag 90 prosent av totalen. Den største delen av trygdeordningenes ytelser består av pensjoner ved alderdom og uførhet og til etterlatt ektefelle og barn. I folketrygden utgjør utgiftene til slike pensjoner om lag halvparten av de totale ytelsene (dvs. av totalutgiftene eksklusive administrasjonsomkostninger og overføringer til folketrygdfondet). I de andre ordningene blir det praktisk talt bare ytet pensjoner, hvorav det alt vesentlige er alderspensjoner.

Blant folketrygdens øvrige ytelsesutgifter dominerer sykestønadene, som utgjør henimot 40 prosent av de totale ytelsene. I disse stønadene inngår dekning av behandlingsutgifter og direkte kontantutbetalinger, først og fremst sykepenger. De resterende ytelser fra folketrygden omfatter blant annet stønader ved arbeidsløshet og attføring, stønader til ugifte mødre og engangsstønad ved dødsfall.

Alle trygdeordningene, unntatt pensjonsordningen for reindriftssamer, er hjemlet i egne lover. De fleste avgifts- og stønadsatser blir fastsatt av Stortinget, enten i årlige vedtak eller gjennom lovvedtak.

Rikstrygdeverket er den sentrale administrative institusjon for trygdeordningene. Først og fremst er folketrygden administrert av denne institusjonen, men også en rekke av de mindre trygdeordningene, eksempelvis pensjonsordningene for skogsarbeidere og fiskere. Andre pensjonsordninger, f.eks. Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjøfolk, har egen administrasjon.

Betalingen av de fleste medlemsavgifter/premier gjennomføres ved at arbeidsgiveren foretar trekk i medlemmenes lønn. Arbeidsgiveren er i alminnelighet også ansvarlig for at de trukne avgiftene — sammen med arbeidsgiveravgiften — blir betalt inn. Innbetalingene skjer enten til de ordinære skatteoppkrevere (folketrygdavgiftene) som deretter overfører avgiftsmidlene til den institusjon som administrerer vedkommende trygdeordning, eller direkte til den enkelte pensjonsordning. Hovedmassen av trygdeytelsene utbetales gjennom de lokale trygdekontorene, mens Statens pensjonskasse og Pensjonsordningen for apoteketaten har egne utbetalingsordninger.

Kapittel 12. Folketrygden.

1. Innledning og oversikt.

Folketrygden har hjemmel i lov av 17. juni 1966. Den omfatter med få unntak alle som er bosatt i Norge, uansett statsborgerskap. I tillegg kommer lønnsmotakere som er ansatt i annens tjeneste her i riket, selv om de ikke er bosatt her, og norske statsborgere som:

- er ansatt på norsk skip,
- deltar i norsk fangstekspedisjon eller arbeider på norsk fangststasjon,
- arbeider som flyvende personell eller stasjonsbetjening i norsk sivilt luftfartsselskap,
- er statens lønte tjenestemann i utlandet eller er lønnet arbeidstaker hos slik tjenestemann.

Dessuten kan utenlandske statsborgere som ikke er bosatt i Norge, være trygdet med rett til gravferdshjelp, engangsstønad ved dødsfall og ytelser ved yrkesskade. Betingelsen er at de er ansatt på norsk skip i utenriksfart eller arbeider på norsk fiskefartøy, i norsk fangstekspedisjon, på norsk fangststasjon eller som flyvende personell eller stasjonsbetjening i norsk sivilt luftfartsselskap. Arbeidstakere på permanente eller midlertidige innretninger i petroleumsvirksomhet på den norske kontinentsokkel har rett til stønad ved yrkesskade.

Utenlandske statsborgere som er lønnet arbeidstaker hos fremmed stat eller mellomfolkelige organisasjoner her i landet, eller som er lønnet arbeidstaker hos slike personer, omfattes ikke av folketrygden. Heller ikke vedkommendes ektefelle og barn er trygdet, bortsett fra hvis de er norske statsborgere eller forsørger seg selv ved eget arbeid. Dessuten kan personer som er trygdet etter utenlandsk lov, etter særlige regler unntas fra trygden.

Under midlertidig opphold i utlandet opphører trygderettighetene vanligvis etter 6 måneder, men tidligere dersom vedkommende får inntektsgivende arbeid i utlandet eller tar hyre på utenlandsk skip. Norske statsborgere som bosetter seg i utlandet, og som ikke er pliktig trygdet etter bestemmelsene ovenfor, kan på visse vilkår oppnå medlemskap i trygden. Det samme gjelder personer som oppholder seg her i landet, men som ikke er pliktig trygdet.

Folketrygdens formål er å gi stønad ved:

- alderdom,
- uførhet,
- dødsfall,
- tap av forsørger,
- sykdom,
- legemsfeil,
- svangerskap og nedkomst,
- arbeidsløse.

Dessuten yter trygden stønad til ugifte mødre.

Utgiftene til trygdens ytelser dekkes ved¹:

- a. medlemsavgift beregnet på grunnlag av pensjonsgivende inntekt (den såkalte pensjonsdelen av medlemsavgiften),
- b. medlemsavgift beregnet på grunnlag av nettoinntekten ved statsskattelikningen (den såkalte sykedelen av medlemsavgiften),
- c. arbeidsgiveravgift,
- d. tilskott fra kommunene,
- e. tilskott fra staten,
- f. premie for frivillig trygd (selvstendig næringsdrivende for yrkesskade).

For enkelte næringer kan Stortinget bestemme at en produktavgift helt eller delvis skal erstatte de avgifter som er nevnt under a og c.

Avgiftssatsene og stats- og kommunetilskottet fastsettes årlig av Stortinget. For visse grupper trygdede kan det gis særregler om fastsettelse av avgifter og tilskott. Disse skal gis av Stortinget, eller Stortinget kan overlate til Kongen å gi dem.

2. Medlemsavgiftene.

(i) Pensjonsdelen

Pensjonsdelen av medlemsavgiften til folketrygden — punkt a ovenfor — fastsettes i prosent av *pensjonsgivende* inntekt. Bare inntekter opptjent av personer som er fylt 17, men ikke 70 år regnes som pensjonsgivende. Denne del av medlemsavgiften skal derfor bare betales av personer mellom 17 og 70 år.

Pensjonsgivende inntekt skal i prinsippet bare omfatte inntekt av arbeid og ikke ren kapitalinntekt. Det opereres med to hovedgrupper av pensjonsgivende inntekt, nemlig lønnsinntekt og annen ervervsinntekt.

Som pensjonsgivende lønnsinntekt regnes lønn og annen godtgjørelse for arbeid i og utenfor tjenesteforhold — når arbeidet ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet — herunder honorar, provisjon, drikkepenger og liknende ytelser. Også verdien av fritt hus og andre naturalytelser blir regnet med. Videre inngår sykepenger og barselpenger, dersom disse er skattepliktig inntekt i henhold til skattelovens regler. Dessuten blir godtgjørelse som medlem av styre, representantskap, utvalg o.l. regnet til denne hovedgruppe av pensjonsgivende inntekt, selv i de tilfeller hvor slik aktivitet utføres som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. Inntektsbegrepet er et bruttobegrep i den forstand at det ikke gis noe fradrag for reiseutgifter til og fra arbeidsstedet, gjeldsrenter m.v., men det gis fradrag for

¹ Også utgiftene til krigspensjoneringen for sivilpersoner og til bidragsforskott etter lov av 26. april 1957 om forskottering av oppfostringsbidrag dekkes av disse avgiftene.

utgifter som har spesiell tilknytning til arbeidet/oppdraget — eksempelvis til verk-tøy og materialer.

Annens ervervsinntekt omfatter enhver inntekt av selvstendig næringsvirksomhet som tilfaller ansvarlig innehaver av enmannsforetak eller ansvarlig medlem av selskap med personlig solidarisk ansvar, kommandittselskap eller stille selskap. Forutsetningen er at innehaveren eller medlemmet personlig deltar i driften. Det er her netto næringsinntekt etter skattelovens regler, men uten fradrag for faktiske gjeldsrenter, som skal regnes med. Fradrag for faktiske gjeldsrenter er erstattet med et fradrag på 10 prosent av næringsinntekten uten hensyn til de faktiske gjeldsrenter. Fra og med 1974 skal det gis et ytterligere fradrag på den del av gjeldsrentene som overstiger 20 prosent av nettoinntekten uten fradrag av gjeldsrenter. Dette fradraget er begrenset til 75 prosent av nevnte nettoinntekt.

For hvert år blir pensjonsgivende inntekt for den enkelte inntektstaker fastsatt av likningsmyndighetene på grunnlag av selvangivelsen. Det vil framgå av det som er sagt ovenfor, at denne inntekten ikke tilsvare den som danner grunnlag for beregning av andre skatter. For det første inngår ikke inntekt av kapital som gir avkastning uavhengig av den trygdedes virksomhet for øvrig, pensjonsinntekter, livrenter etc. Heller ikke ervervsinntekt for personer under 17 og over 70 år blir regnet med. På den annen side blir det ved beregning av pensjonsgivende inntekt ikke tatt hensyn til slike «personlige» fradrag som innrømmes ved fastsettelse av den inntekten som de ordinære inntektsskattene er basert på.

Pensjonsgivende inntekt, og dermed avgiftsgrunnlaget, er dessuten begrenset til et maksimumsbeløp, som i årene 1967—1970 utgjorde åtte ganger folketrygdens grunnbeløp og fra og med 1971 tolv ganger grunnbeløpet. Dette innebærer at det ikke blir beregnet avgift av den delen av årsinntekten som overstiger disse grenser.

Pensjonsdelen av medlemsavgiften blir beregnet etter en fast prosent, som er høyere for annen ervervsinntekt enn for lønnsinntekt m.v. Det skal ikke betales avgift dersom årlig pensjonsgivende inntekt er lavere enn et bestemt beløp. Hvis pensjonsgivende inntekt overstiger denne grensen, blir avgiften beregnet av hele inntektsbeløpet. For å hindre for stort sprang i marginals-katten for inntekter like over minstegrensen, er det innført den tilleggsbestemmelse at avgiften ikke må utgjøre mer enn 25 prosent av den inntekten som overstiger nevnte grense. Oppstillingen på neste side viser avgiftssatsene med tilhørende minste- og maksimumsgrenser for den pensjonsgivende inntekt i årene fra og med folketrygdens innføring i 1967.

Pensjonsdelen av medlemsavgiftene til folketrygden

År	Avgift av		Minste- grense ² . Årsinntekt	Maksimums- grense. Årsinntekt
	Lønns- inntekt	Annen er- vervsinntekt ¹		
	Pst.	Pst.	Kr.	Kr.
1967	4,0	5,4	4000	43 200
1968	4,0	5,8	4000	47 200
1969	4,0	7,2	4000	51 200
1970	4,0	7,8	4000	54 400
1971	4,7	9,75	4000	88 800
1972	4,9	11,5	4000	94 800
1973	5,4	13,9	4000	102 000
1974	4,5	13,0	4000	114 300
1975	4,3	12,8	6 500	129 600
1976	3,8	8,7	6 500 ³	144 000

1 I årene til og med 1975 var det fradrag ved inntektsskattelikningen for avgift utover avgiftssatsen for lønnsinntekt. Fradraget i det enkelte år gjaldt den meravgiften som ble fastsatt ved likningen i det foregående inntektsåret.

2 Avgiften må ikke utgjøre mer enn 25 prosent av den del av inntekten som overstiger minstegrensen.

3 Hevet til kr. 8000 fra og med 1. jan. 1977. Avgiftssatser iflg. forskottsvedtaket for 1977: som i 1976. Maksimumsgrensen vil avhenge av det gjennomsnittlige grunnbeløpet for 1977.

I enkelte næringer er avgiftssatsen for annen ervervsinntekt den samme som for lønnsinntekt. Siden 1968 har dette vært gjeldende for inntekt av fiske, fra og med 1973 også for inntekt av selfangst og fra og med 1975 dessuten for inntekt av småhvalfangst. Til gjengjeld er det lagt avgift på omsetningen av råfisk, råfiskprodukter, småhval, sel og på produkter av småhval og sel, se kapittel 9, punkt 2 (viii)¹. Fra og med 1976 skal avgiftssatsen for annen ervervsinntekt også innen jord- og skogbruk tilsvare den som gjelder for pensjonsgivende lønnsinntekt. Differansen mellom medlemsavgiften for selvstendige og for lønnstakere skal dekkes med tilskott knyttet til jordbruksoppjøret.

¹ Produktavgiftene skal også dekke arbeidsgiveravgiften for den del av mannskapet på fiske-, småhval- og selfangstfartøyer som lønnes med hyre.

(ii) Sykedelen

Bestemmelsene om denne delen av medlemsavgiften kom inn i folketrygdloven da syke-, yrkesskade- og arbeidsløysetrygden ble inkorporert i folketrygden (i 1971). Ved inkorporeringen ble de tidligere trygders premiesystem opphevet. Etter dette system ble trygdens medlemmer delt inn i grupper, og for hver gruppe gjaldt særskilte premietariffer. De trygdede innen hver gruppe var delt inn i ulike inntektsklasser, alt etter årsinntekten. Premien utgjorde et bestemt beløp innen hver inntektsklasse med trinnvis øking etter hvert som inntekten passerte grensen for en inntektsklasse¹.

Fra og med 1971 ble medlemspremiene til den tidligere syketrygden erstattet av en medlemsavgift til folketrygden med samme sats for alle grupper trygdede. Avgiften beregnes på grunnlag av *nettoinntekt* ved statsskattelikningen. I og med at avgiften er basert på dette inntektsbegrepet, er det for denne del av folketrygdens medlemsavgift — i motsetning til hva som gjelder for pensjonsdelen — ingen begrensning i forhold til den trygdedes *alder* og heller ingen begrensning når det gjelder *inntektsart*. Reglene innebærer dessuten at alle «personlige» inntektsfradrag som innrømmes ved beregning av de ordinære inntektsskatter, også blir tatt hensyn til ved beregning av avgiften.

Fra og med 1974 blir avgiften beregnet som en fast prosent av avgiftsgrunnlaget etter at dette er redusert med de klassefradrag som til enhver tid gjelder for inntektsskatt til kommunene. I årene 1971—1973 ble slike klassefradrag ikke innrømmet, men inntekter som ikke oversteg visse grenser, var fritatt for avgift. De første fire årene etter inkorporeringen i 1971 ble det ikke beregnet avgift av den delen av årlig nettoinntekt som oversteg 12 ganger grunnbeløpet.

Følgende oppstilling viser satser, minstegrenser m.v. for medlemsavgiftens sykedel i årene fra og med 1971.

¹ Det vises til SØS 20, Det norske skattesystemet 1967, s. 134 ff for en nærmere redegjørelse.

Sykedelen av medlemsavgiften til folketrygden

År	Beregningsgrunnlag	Avgifts- sats	Minste- grense ¹ , Årsinntekt, skatteklasser		Maksimums- grense. Årsinntekt
			1	2	
		Pst.	Kr.	Kr.	Kr.
1971	Nettoinnt. ved statsskatte- likningen	3,2	4000	8000	88800
1972	Nettoinnt. ved statsskatte- likningen	3,5	4000	8000	94800
1973	Nettoinnt. ved statsskatte- likningen	3,8	4000	8000	102000
1974	Nettoinnt. ved statsskatte- likningen redusert med kr. 4000 i sk.kl. 1 og kr. 8000 i sk.kl. 2	4,4	—	—	110400
1975	Nettoinnt. ved statsskatte- likningen redusert med kr. 5000 i sk.kl. 1 og kr. 10000 i sk.kl. 2	4,4	—	—	Ingen
1976	Som i 1975 ²				

1 Avgiften må ikke utgjøre mer enn 25 prosent av den del av inntekten som overstiger minstegrensen.

2 1977: Nettoinntekt ved statsskattelikningen redusert med kr. 6000 i kl. 1 og kr. 1200 i kl. 2. Avgifts-
sats iflg. forskottsvedtaket for 1977: 4,4 prosent.

3. Arbeidsgiveravgiften.

Beregningsgrunnlaget for arbeidsgiveravgiften er det beløp som arbeidsgiveren plikter å innberette til likningsmyndighetene som lønn og annen godtgjørelse for arbeid i og utenfor tjenesteforhold — når arbeidet eller oppdraget ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet — herunder honorar, provisjon, drikkepenger og liknende ytelser og dessuten bl.a. naturalytelser og skattepliktige syke- og barselpenger. Videre inngår godtgjørelse som medlem av styre, representantskap, utvalg o.l. Dette innebærer at avgiften skal beregnes av bruttolønn og -godtgjørelser uten fradrag av noen art, bortsett fra fradrag for utgifter som har spesiell tilknytning til arbeidet/oppdraget. Det betyr også at inntektsbegrepet for arbeidsgiveravgiften tilsvarer det som gjelder for beregning av pensjonsdelen av medlemsavgiften for lønnsinntekt. Det er imidlertid en vesentlig forskjell: lønn og

annen godtgjørelse for arbeid til personer under 17 år og over 70 år skal også innberettes til likningsmyndighetene og inngår derfor i beregningsgrunnlaget for arbeidsgiveravgiften.

Avgiften beregnes i prosent av avgiftsgrunnlaget. Etter hovedregelen er det ingen nedre grense for beregning av avgiften. Private personer og organisasjoner som ikke driver næringsvirksomhet eller utleie av hus, er imidlertid bare forpliktet til å betale avgift for den del av utbetalingene til den enkelte arbeidstaker som overstiger kr. 1500 i året¹. I årene til og med 1971 skulle det ikke betales arbeidsgiveravgift av den del av lønnen/godtgjørelsen til den enkelte arbeidstaker som oversteg et visst beløp (8 ganger folketrygdens grunnbeløp til og med 1970 og 12 ganger grunnbeløpet i 1971). Fra og med 1972 ble denne begrensningen sløffet. Inntil 1975 var avgiftssatsen den samme for alle innberetningspliktige utbetalinger. Med virkning fra og med 1975 anvendes det tre forskjellige satser. Størrelsen av disse er avhengig av arbeidstakerens bosted (skattekommune). Etter ordningen er landet delt inn i 3 soner i overensstemmelse med den inndeling som gjelder for investeringstilskott til distriktsutbyggingsformål. Sone 3 omfatter samtlige kommuner i de tre nordligste fylker og i Sogn og Fjordane og dessuten en del kommuner i Nord-Trøndelag. Sone 2 omfatter en del andre kommuner i Nord-Trøndelag og nærmere bestemte kommuner i andre fylker, mens resten av landets kommuner inngår i sone 1. (Jfr. også omtalen av investeringstilskottsordningen i kapittel 4.) Hovedregelen er at det skal betales arbeidsgiveravgift etter høyeste sats. Bare hvis arbeidstakerens bosted er i sone 2 eller 3, skal det betales avgift etter redusert sats. Den laveste skal anvendes i sone 3 (den sone som har høyest investeringstilskott), mens den nest laveste skal brukes i sone 2 (den sone som har nest høyest investeringstilskott).

Den følgende oppstilling viser satser og maksimumsgrenser for arbeidsgiveravgiften i årene fra og med folketrygdens innføring i 1967.

¹ Fra 1. juli 1977 er denne særbestemmelsen opphevet.

Arbeidsgiveravgiften til folketrygden

År	Avgiftssats	Maksimumsgrense.
		Årsinntekt pr. arbeidstaker
	Pst.	Kr.
1967	7,0	43 200
1968	7,6	47 200
1969	8,2	51 200
1970	8,8	54 400
1971	13,8	88 800
1972	14,8	Ingen øvre grense
1973	16,7	»
1974	16,7	»
1975 ¹	17,0—16,0—14,0	»
1976 ¹ 1. januar—30. april	17,0—16,0—14,0	»
1. mai—31. desember ...	15,8—14,8—12,8	»
1977 ¹ 1. januar—30. april	15,8—14,8—12,8	»
1. mai—31. desember ...	16,5—14,3—12,3	»

1 Regionalt differensiert etter arbeidstakerens bosted (skattekommune).

I fiske-, selfangst- og småhvalfangstnæringene er arbeidsgiveravgiften erstattet av særskilte avgifter på omsetningen av disse næringers produkter, se punkt 2 (i) foran i dette kapitlet.

4. Avgifter for visse grupper trygdede.

For pliktig trygdet som faller inn under lov om skattlegging av sjøfolk, er satsen for sykedelen av medlemsavgiften av inntekt om bord lavere enn den som gjelder generelt. Den utgjør for tiden 2,8 prosent for sjøfolk i utenriksfart og 3,8 prosent i innenriksfart. Samme sats gjelder for sjøfolk fra de andre nordiske land, mens utlendinger for øvrig ikke betaler avgift. Arbeidsgiveravgiften for norske og andre nordiske sjøfolk beregnes etter den høyeste sats som anvendes for lønnsutbetalinger m.v. i land, for tiden (fra 1. mai 1977) 16,5 prosent. For utlendinger som skal være dekket av visse ytelser fra folketrygden (gravferdshjelp, engangsstønad ved dødsfall og ytelser ved yrkesskade) skal arbeidsgiveren betale en fast sats pr. arbeidstaker som for tiden utgjør kr. 55 pr. måned¹.

For arbeidstakere på Svalbard og Jan Mayen gjelder også særregler. Arbeidstakere som går inn under Bergverksordningen, er fritatt for sykedelen av medlemsavgiften for inntekt oppjent ved Store Norske Spitsbergen Kullkom-

¹ Hevet til kr. 61 fra 1. januar 1977.

pani A/S, og arbeidsgiveravgiftssatsen for lønn utbetalt av dette selskapet er 11,6 prosent (fra 1. mai 1977). For lønn og annen arbeidsgodtgjørelse fra andre arbeidsgivere og for annen ervervsinntekt er avgiftssatsen for medlemsavgiftens sykedel 3,2 prosent. Arbeidsgiveravgift av lønn og annen arbeidsgodtgjørelse fra andre arbeidsgivere beregnes etter den høyeste sats som gjelder generelt, dvs. for tiden 16,5 prosent.

Også for visse andre grupper trygdede gjelder særregler om avgiftsgrunnlag og avgiftssatser. Disse grupper omfatter først og fremst personer som er frivillig trygdet, eksempelvis norske statsborgere i utlandet og utlendinger i Norge.

5. Stats- og kommunetilskott.

Beregningsgrunnlaget for disse tilskott er identisk med det som gjelder for pensjonsdelen av medlemsavgiftene til folketrygden, og som det er redegjort for under punkt 2 (i) ovenfor. I årene fra folketrygdens innføring har satsene for tilskottene fra staten og kommunene vært:

1967	0,80 prosent fra hver
1968	0,82 » » »
1969—1970	0,75 » » »
1971—1975	2,25 » » »
1976	Staten: 1,90 prosent. Kommunene: 2,25 prosent
1977	Staten: 2,60 prosent. Kommunene: —

Satsreduksjonen i 1976 for statstilskottet har sammenheng med at enkelte overføringer fra trygde- til statsbudsjettet ble sløyfet dette året. Årsaken til at kommunetilskottet faller bort fra 1977 er en endring i fordelingen av helseinstitusjonenes utgifter, slik at folketrygden dekker en mindre andel og helseinstitusjonenes eiere — herunder kommunene — dekker en større andel.

6. Innbetaling av avgiftene.

Medlemsavgiftene til folketrygden er innpasset i skattebetalingsordningen for personlige skattytere. De blir derfor regnet med i det forskottstrekket som arbeidsgiverne er pliktig til å foreta i lønn og annen godtgjørelse for arbeid i og utenfor tjenesteforhold m.v. Dessuten inngår medlemsavgiftene i det trekket som blir foretatt i skatte- og avgiftspliktige pensjoner o.l. For skattytere med annen inntekt og som derfor betaler forskottsskatt, skal også medlemsavgiftene regnes med (i de forskottsinnbetalingene som etter hovedregelen forfaller til betaling 4 ganger i året). Den endelige størrelsen av avgiftene fastsettes av likningsmyndighetene etter utgangen av inntektsåret sammen med de øvrige skattene.

Arbeidsgiveravgiften skal beregnes av arbeidsgiveren. Avgiftsbeløpet skal betales etterskottsvis til avgiftsmyndighetene sammen med skatte- og avgiftstrekket for de ansatte for to måneder av gangen med forfallsdatoer 15. januar,

15. mars, 15. mai, 15. juli, 15. september og 15. november. Hvis avgiften (og trekket) ikke er betalt seinest 8 dager etter forfallsdato, skal det beregnes renter av beløpet. Renten utgjør 1 prosent for hver måned eller del av måned fra forfallsdagen og inntil betaling skjer. Det skal ikke beregnes renter hvis arbeidsgiveravgift for terminen er lavere enn kr. 400.

Innen utgangen av januar måned skal arbeidsgiveren gi oppgave over grunnlaget for beregning av arbeidsgiveravgiften for det foregående kalenderår. Hvis den avgiften som er innbetalt i løpet av året, er for lav, skal restbeløpet betales innen bestemte frister, og tilleggsavgift kan bli ilagt. For meget betalt avgift blir refundert. Dersom refusjonen skjer seinere enn 6 uker etter innbetalingen, har arbeidsgiveren krav på rentegodtgjørelse av det tilbakebetalte beløp med ½ prosent pr. måned eller del av måned som løper fra innbetalingen inntil tilbakebetaling skjer.

Stats- og kommunetilskottene skal betales forskottsvis til Rikstrygdeverket annen hver måned. Forskottsinbetalingene er avpasset etter foregående års tilskott. De endelige tilskott beregnes av Rikstrygdeverket etter at likningsresultatene foreligger.

7. Ytelser.

Sentralt i folketrygden står det såkalte *grunnbeløpet*. Det vil framgå av avsnittene om folketrygdavgiftene at inntekten, som disse avgiftene beregnes av, er eller har vært begrenset i forhold til dette beløpet. Et stort antall av folketrygdens kontantytelser fastsettes også i forhold til grunnbeløpet og blir således justert hver gang beløpet endres. Ved regulering av grunnbeløpet, som Stortinget foretar minst en gang i året, skal det tas hensyn til endring i levekostnadene og i det alminnelige inntektsnivået. Siktemålet med disse bestemmelsene er å sikre at de ulike stønadssatser blir regulert når prisnivået øker og at stønadsmottakerne får sin andel av samfunnets velstandsøking.

(i) Oversikt over de ulike ytelsestyper.

Pensjonsytelsene har en *varig* karakter. De tar dels sikte på å sikre en viss minstestandard, dels at ytelsene i noen grad skal reflektere den standard som den enkelte har bygd opp i sitt yrkesaktive liv. Målsettingen om minstestandard er ivaretatt gjennom bestemmelsene om grunnpensjon og sært tillegg som er uavhengig av tidligere (og forventet) ervervsinntekt. Målsettingen om å opprettholde levestandarden og den tilvante levemåten ved overgang fra arbeidsinntekt til pensjon blir det tatt hensyn til ved at alderspensjonen fastsettes i forhold til tidligere ervervsinntekt og den tid vedkommende har vært i arbeid, mens uførepensjonene dessuten fastsettes i forhold til forventet ervervsinntekt. Også etterlattepensjonenes størrelse fastsettes etter disse retningslinjer, bortsett fra at det for etterlatte ektefeller foreligger bestemmelser om reduksjon av pensjonen i forhold til den etterlattes faktiske eller forventede ervervsinntekt.

Videre yter folketrygden kontantstønad til erstatning for tapt ervervsinntekt under sykdom eller ved arbeidsløshet. Disse ytelsene, som har en *midlertidig* karakter, fastsettes i forhold til ervervsinntekten i tiden umiddelbart før sykdommen/arbeidsløsheten inntraff. Trygden yter også andre mer kortvarige kontantstønader til dekning av livsopphold, eksempelvis overgangsstønad til gjenlevende ektefelle og ugift mor og attføringspenger.

En hovedpost blant folketrygdens ytelser er det man kan kalle «naturalytelser». Disse omfatter først og fremst medisinsk stønad ved sykdom, legemsfeil m.v. i form av godtgjørelse for utgifter til legehjelp, behandling og pleie i helseinstitusjon osv. Dessuten inngår tilskott som ledd i å skaffe arbeidsløse personer nytt arbeid (til flytting, opplæring m.v.) og til ulike attføringstiltak for yrkesvalghemmede personer.

En type ytelser som er nær beslektet med naturalytelsens, er kontantstønader til dekning av særlige utgifter. Til denne gruppe hører bl.a. grunnstønad til uføre med ekstra utgifter som følge av uførheten, og hjelpestønad til uføre som må ha ekstra tilsyn og pleie i hjemmet, og til etterlatt ektefelle og ugift mor som under opplæring eller arbeid må overlate tilsynet med barna til andre.

Endelig kan nevnes visse kontante engangsytelser fra folketrygden — først og fremst ved dødsfall.

(ii) Alderspensjon

Fra 1. januar 1971 er *aldersgrensen* for pensjonering 67 år, men trygdet mellom 67 og 70 år har adgang til å vente med å ta ut pensjon eller ta ut bare $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}$ av pensjonen. Denne adgangen er imidlertid begrenset ved at det ikke kan tas ut så stor pensjon at beløpet — inklusive forsørgertillegg for ektefelle — og framtidig ervervsinntekt til sammen overstiger 80 prosent av tidligere ervervsinntekt.

Alderspensjonen består av grunnpensjon, tilleggs pensjon, eventuelt særtillegg, kompensasjonstillegg, forsørgertillegg for ektefelle og barn og eventuelt ventetillegg.

For å få grunnpensjon kreves en samlet trygdetid på minst 3 år. Full grunnpensjon gis dersom trygdetiden er 40 år. Er trygdetiden kortere, reduseres grunnpensjonen tilsvarende.

For enslig alderspensjonist og alderspensjonist med ektefelle som ikke har folketrygdpensjon, er full årlig grunnpensjon lik folketrygdens grunnbeløp. En alderspensjonist som forsørger ektefelle som selv ikke er pensjonist i folketrygden, får et tillegg på 50 prosent av den pensjon vedkommende har rett til. Hvis begge ektefellene er pensjonsberettiget, er full grunnpensjon pr. år 75 prosent av grunnbeløpet for hver av dem. For hvert forsørget barn under 18 år ytes et tillegg på 25 prosent av grunnbeløpet.

Tilleggs pensjon gis dersom den trygdede har hatt ervervsinntekt som er

større enn folketrygdens grunnbeløp i minst 3 år etter 1966. Størrelsen av tilleggspensjonen er avhengig av tidligere ervervsinntekt (pensjonsgivende inntekt) og antall år den trygdede har hatt slik inntekt. På grunnlag av inntektsopplysningene på selvangivelsene fastsetter likningsmyndighetene for hvert år et *pensjonspoengtall*. Dette tallet beregnes etter bestemte regler med utgangspunkt i inntektstakerens pensjonsgivende inntekt, jfr. avsnitt 2 (i) foran i dette kapitlet¹. Poengtallet skal meddeles inntektstakeren og trygdemyndighetene, som registrerer pensjonspoengene for den enkelte. Full tilleggspensjon utgjør 45 prosent av det beløp som framkommer når grunnbeløpet (på utbetalingstidspunktet) multipliseres med gjennomsnittet av de 20 høyeste poengtall som er godskrevet den trygdede — det såkalte sluttpoengtallet. For å få full tilleggspensjon må den trygdede etter hovedregelen ha hatt pensjonsgivende inntekt i minst 40 år etter 1966. Er opptjenings-tiden kortere, blir tilleggspensjonen redusert tilsvarende. Hvis kravet om 40 års opptjenings-tid etter 1966 for rett til full tilleggspensjon skulle gjelde ubetinget, ville personer som var eldre enn 30 år i 1967, ikke ha mulighet for å oppnå dette. For å gi disse personer bedre muligheter for full tilleggspensjon, og for at det ikke skal gå for lang tid før pensjonsordningen får full effekt, er det for en overgangsperiode gitt særregler. Disse går ut på at kravet til opptjenings-tid reduseres for dem som var over 30 år ved folketrygdens innføring. Likevel vil ingen som var eldre enn 50 år i 1967, kunne oppnå full tilleggspensjon.

Gjennom bestemmelsen om særtillegg er folketrygdens alderspensjonister (og andre folketrygdpensjonister) som ikke har rett til tilleggspensjon eller bare en sterkt redusert tilleggspensjon på grunn av for kort opptjenings-tid, sikret en viss minimumspensjon². Særtillegget fastsettes som en prosentandel av folketrygdens grunnbeløp og er det samme for enslige og for ektefeller hvorav bare den ene er folketrygdpensjonist (for tiden 31 prosent av grunnbeløpet), mens det er høyere for ektefeller som begge er folketrygdpensjonister (for tiden 30 prosent av grunnbeløpet til hver av ektefellene). Særtillegget settes ned forholdsmessig hvis alders-

1 Pensjonspoengtallet beregnes ved å ta differansen mellom pensjonsgivende inntekt og folketrygdens grunnbeløp og dividere resultatet med folketrygdens grunnbeløp. Ved beregning av pensjonspoengtallet gjelder fra og med 1971 den særregel at for den delen av pensjonsgivende inntekt som overstiger 8 ganger grunnbeløpet, skal bare en tredel regnes med.

Regneeksempel for pensjonsgivende inntekt kr. 150 000 i 1976

Grunnbeløp i 1976: kr. 12 000 (veid gjennomsnitt av grunnbeløpet for 1. januar—31. april 1976 og det for 1. mai—31. desember 1976).

Maksimumsgrense; 12 ganger grunnbeløpet = kr. 144 000,

8 ganger grunnbeløpet = kr. 96 000.

Grunnlaget for beregning av pensjonspoeng blir dermed:

$$\text{kr. } 96\,000 + \text{kr. } \frac{144\,000 - 96\,000}{3} = \text{kr. } 112\,000,$$

$$\text{og antall pensjonspoeng blir } \frac{112\,000 - 12\,000}{12\,000} = 8,33$$

(Dette er også det høyest oppnåelige poengtall. Før 1971 var høyeste poengtall 7,00.)

2 Særtillegget ble innført ved lov av 19. juni 1969 og fikk virkning fra 1. juli s.å.

pensjonen er redusert som følge av manglende trygdetid, eller dersom alderspensjonen er tatt ut med $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}$ av hel pensjon før fylte 70 år. Folketrygdens tilleggspensjon og ventetillegg til tilleggspensjonen går til fullt fradrag i særtillegget.

Kompensasjonstillegget ble innført i forbindelse med overgangen til sterkere indirekte skattlegging 1. januar 1970. Det utgjør årlig kr. 500 for ugift pensjonist og for pensjonist med ektefelle som ikke er folketrygdpensjonist. Har pensjonisten forsørgertillegg for ektefellen, forhøyes tillegget med kr. 250. Ektefeller som begge er folketrygdpensjonister, får kr. 375 hver. Kompensasjonstillegget reduseres forholdsmessig dersom grunnpensjonen er satt ned på grunn av for kort trygdetid. Pensjonist som tar ut $\frac{1}{4}$ pensjon før fylte 70 år, får halvt kompensasjonstillegg, mens fullt kompensasjonstillegg ytes når en større del av pensjonen tas ut.

Den som ikke tar ut full pensjon fra fylte 67 år, har rett til ventetillegg. Dette tillegget utgjør $\frac{3}{4}$ prosent pr. måned (9 prosent pr. år) av den delen av pensjonen som ikke tas ut. Det kommer som et varig tillegg i pensjonen fra og med det tidspunkt full pensjon tas ut (seinest ved fylte 70 år).

(iii) Uførepensjon

For å få slik pensjon må den trygdede være bosatt her i landet og — etter hovedregelen — ha en trygdetid på minst tre år. Pensjonen kan bare gis personer over 16 og yngre enn 67 år. Endelig kreves det at ervervsevnen — etter at den trygdede har gjennomgått slik behandling og attføring som anses hensiktsmessig — er varig nedsatt med minst 50 prosent som følge av sykdom, skade eller lyte.

Full uførepensjon skal i prinsippet tilsvare den alderspensjon som den trygdede kunne ha fått hvis uførheten ikke hadde inntrådt. Dette betyr at det ved beregning av tilleggspensjonen — i tillegg til registrerte pensjonspoeng fra før uførheten inntraff — også skal regnes med framtidige pensjonspoeng fram til pensjonsalderen. For øvrig blir de ulike «komponenter» i uførepensjonen — grunnpensjon, tilleggspensjon, eventuelt særtillegg, kompensasjonstillegg og forsørgertillegg for ektefelle og barn — i hovedsak beregnet etter de samme regler som gjelder for folketrygdens alderspensjon.

Full uførepensjon ytes ved 100 prosents ervervsuførhet. Ved delvis uførhet (minst 50 prosent) skal pensjonen — og dermed også forsørgertilleggene for ektefelle og barn — reduseres forholdsmessig. Er ervervsevnen nedsatt med mer enn 75 prosent, kan det likevel ytes full uførepensjon, dersom en ut fra en samlet vurdering av den trygdedes situasjon, finner det rimelig.

Den følgende oppstillingen viser folketrygdens minstepensjoner til alders- og uførepensjonister siden folketrygdens innføring i 1967. Minstepensjonenes størrelse gjelder for alderspensjonister som tilfredsstiller kravet om 40 års trygdetid og uførepensjonister med full uførepensjon.

Folketrygdens alders- og uførepensjon
 Minsteytelser pr. år (for alderspensjonister med full trygdetid og uførepensjonister med full uførepensjon)

	Grunnpensjon (= folketrygdens grunnbeløp)		Sært tillegg ¹		Kompensa- sjons- tillegg ²		Sum minste- ytelser	
	Ens- lige	Ekte- par	Ens- lige	Ekte- par ³	Ens- lige	Ekte- par	Ens- lige	Ekte- par ³
	K r o n e r							
1. jan. 1967	5400	8100	—	—	—	—	5400	8100
1. jan. 1968	5900	8850	—	—	—	—	5900	8850
1. jan. 1969	6400	9600	—	—	—	—	6400	9600
1. juli 1969	6400	9600	480	960	—	—	6880	10560
Sum 1969							6640	10080
1. jan. 1970	6800	10200	510	1020	500	750	7810	11970
1. jan. 1971	7200	10800	900	1800	500	750	8600	13350
1. mai 1971	7500	11250	1050	2100	500	750	9050	14100
Sum 1971							8900	13850
1. jan. 1972	7900	11850	1106	2212	500	750	9506	14812
1. mai 1972	7900	11850	1343	2528	500	750	9743	15128
Sum 1972							9664	15023
1. jan. 1973	8500	12750	1445	2720	500	750	10445	16220
1. jan. 1974	9200	13800	1564	2944	500	750	11264	17494
1. mai 1974	9700	14550	1649	3104	500	750	11849	18404
Sum 1974							11654	18100
1. jan. 1975	10400	15600	1872	3484	500	750	12772	19834
1. mai 1975	11000	16500	1980	3685	500	750	13480	20935
1. nov. 1975	11000	16500	2365	4455	500	750	13865	21705
Sum 1975							13308	20696
1. jan. 1976	11800	17700	2537	4779	500	750	14837	23229
1. mai 1976	12100	18150	3025	5808	500	750	15625	24708
Sum 1976							15362	24215
1. jan. 1977	13100	19650	3275	6288	500	750	16875	26688
1. mai 1977	13400	20100	4154	8040	500	750	18054	28890
Sum 1977							17661	28156

Fotnoter, se nederst neste side.

I denne sammenheng kan det opplyses at ifølge oppgaver fra Rikstrygdeverket var det pr. 31. desember 1975 464 134 alderspensjonister, hvorav 143 228 eller vel 30 prosent hadde tilleggspensjon fra folketrygden, mens de øvrige alderspensjonistene — dvs. snaut 70 prosent — bare hadde særtillegg. På samme tidspunkt var det 117 783 uførepensjonister med full uførepensjon (82,5 prosent av samtlige uførepensjonister). Av disse hadde vel 44 prosent tilleggspensjon og altså nærmere 56 prosent bare særtillegg¹.

Uføre personer har på nærmere angitte vilkår også rett til grunnstønad og/eller hjelpestønad. Disse særtelser kan gis så vel til uførepensjonister som til uføre uten folketrygdpensjon. Grunnstønad gis til dekning av ekstrautgifter av betydning som følge av den sykdom, skade eller lyte den trygdede lider av, mens hjelpestønad ytes dersom den trygdede på grunn av uførheten må ha særskilt tilsyn og pleie eller hjelp i huset. Grunnstønaden utgjør årlig 15 prosent av grunnbeløpet (kr. 2010 på årsbasis fra 1. mai 1977). Stønaden kan heves til 23 eller 30 prosent av grunnbeløpet når ekstrautgiftenes størrelse og forholdene for øvrig tilsier at det er rimelig, og ytterligere til 40 eller 50 prosent av grunnbeløpet hvis ekstrautgiftene omfatter betydelige ekstrautgifter til nødvendig transport. Hjelpestønaden skal normalt utgjøre 25 prosent av grunnbeløpet pr. år (kr. 3 350 årlig fra 1. mai 1977). I særlige tilfelle kan den forhøyes, men bare dersom det gjelder tilsyn og pleie av trygdet under 18 år.

1 Pensjonister med tilleggspensjon vil også kunne ha særtillegg, men tilleggspensjonen blir i sin helhet trukket fra særtillegget. Så lenge tilleggspensjonen er lavere enn særtillegget, vil derfor summen av tilleggspensjon og særtillegg ikke overstige fullt særtillegg. Det vil m.a.o. også blant pensjonister med tilleggspensjon kunne forekomme tilfelle der samlet årlig folketrygdpensjon tilsvarer den som gjelder for pensjonister med minstepensjon. Ifølge oppgaver fra Rikstrygdeverket var den gjennomsnittlige tilleggspensjon på årsbasis i 1975 kr. 3627 for alderspensjonister og kr. 10583 for uførepensjonister med full uførepensjon. Dette betyr at det særlig blant alderspensjonister med tilleggspensjon er et stort antall (ca. 55 000) med samlet folketrygdpensjon tilsvarende den som gjelder for folketrygdpensjonister med minstepensjoner.

Fotnoter til tabell på forrige side.

1 Innført ved lov av 19. juni 1969, nr. 61. Tilleggspensjon fra folketrygden går til fullt fradrag i særtillegget. Særtilletget er det samme for enslige og for ektepar hvorav bare den ene er pensjonist, mens det er høyere for ektepar som begge er pensjonister. Det beregnes slik i prosent av folketrygdens grunnbeløp:

Fra:	Enslige og ektepar hvorav en er pensjonist	Ektepar der begge er pensjonister
1. juli 1969	7,5 pst.	7,5 pst. til hver
1. jan. 1971	12,5 »	12,5 » » »
1. mai 1971	14,0 »	14,0 » » »
1. mai 1972	17,0 »	16,0 » » »
1. jan. 1975	18,0 »	16,75 » » »
1. nov. 1975	21,5 »	20,25 » » »
1. mai 1976	25,0 »	24,0 » » »
1. mai 1977	31,0 »	30,0 » » »

2 Fra 1. januar 1970. Kompensasjon for prisstigningen som følge av overgang til sterkere indirekte skattlegging.

3 Ektepar som begge er pensjonister.

For disse ytelsene er det ingen nedre aldersgrense, men de kan bare gis til personer som blir stønadsberettiget før de fyller 70 år. Er stønaden først innvilget, kan imidlertid ytelsen fortsatt gis etter fylte 70 år.

(iv) Ytelser til etterlatte.

Reglene om ytelser til enker og enkemenn bygger i prinsippet på at de i første rekke skal hjelpes til å klare seg selv ved eget arbeid. Elementer i disse stønadene er derfor hjelpestønad til dekning av utgifter vedrørende tilsyn av barna dersom vedkommende har arbeid eller er under opplæring, direkte utdanningsstønad og overgangsstønad i opplæringstiden. Overgangsstønaden gis også dersom den etterlatte midlertidig er ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid på grunn av omsorg for barn. Denne beregnes etter samme regler som enke-/enkemannspensjonen. Pensjonen består av grunnpensjon, tilleggspensjon eller særtillegg og kompensasjonstillegg. Tilleggspensjonen utgjør 55 prosent av den tilleggspensjon avdøde hadde eller ville ha fått som alderspensjonist dersom dødsfallet ikke hadde funnet sted. Hvis enkens/enkemannens faktiske eller forventede ervervsinntekt ikke overstiger halvparten av grunnbeløpet, ytes full pensjon. Er den faktiske/forventede ervervsinntekt høyere, reduseres pensjonen med 40 prosent av det overskytende beløp.

Barnepensjon ytes til barn under 18 år dersom en av foreldrene eller begge er døde. Hvis en av dem er død, beregnes pensjonen som en andel av grunnbeløpet (høyere for første barn enn for hvert av de øvrige). Er begge foreldre døde, er pensjonen til første barn den samme som enke-/enkemannspensjonen for den av foreldrene som ville ha fått størst pensjon av denne type. For de øvrige barn beregnes pensjonen som en andel av grunnbeløpet (høyere for annet barn enn for hvert av de følgende).

Til ugift person under 67 år som i minst 5 år har hatt nødvendig tilsyn og pleie av foreldre eller annen nærstående — såkalt familieenke eller familieenkekemann —, kan det på visse vilkår ytes stønad som til gjenlevende ektefelle. Ytelsene kan imidlertid ikke omfatte tilleggspensjon.

(v) Ugifte mødre som ikke lever sammen med barnets far, har rett til hjelpestønad, utdanningsstønad og overgangsstønad. Stønadene ytes i hovedsak etter de samme regler som gjelder for enker/enkemenn. De har dessuten rett til fødselsstønad som utgjør 37 prosent av grunnbeløpet.

(vi) Sykestønad ytes i form av medisinsk stønad og sykepenger. Sykepengene utgjør pr. dag kr. 4 pluss 1 promille av den årlige ervervsinntekt. Den del av inntekten som overstiger 12 ganger grunnbeløpet blir ikke regnet med, og av den del av inntekten som er mellom 8 og 12 ganger grunnbeløpet, regnes bare en tredel. For forsørget ektefelle og barn under 18 år økes sykepengene med kr. 4 pr. dag for hver. Sykepenger ytes for alle dager unntatt søndager. For de tre første

dagene av sykefraværet betales det ikke sykepenge og de ytes i inntil 312 dager for samme sykdom. Sykepengene må ikke overstige 90 prosent av ervervsinntekten minus skattetrekket. Sykepenge i forbindelse med fødsel (barselpenger) ytes i 72 dager. (Fra og med 1. juli 1978 skal det ytes full lønn under sykdom.)

(vii) Under arbeidsløshet gis det stønad dels i form av ulike tiltak for å skaffe den arbeidsløse passende arbeid, dels ytes det dagpenger. Dagpengene utgjør kr. 15 pr. dag tillagt 1,1 promille av årlig arbeidsinntekt. For den som forsørger ektefelle og barn under 18 år, heves dagpengene med kr. 6 pr. dag for hver. Det ytes ikke dagpenger for den del av inntekten som overstiger 12 ganger grunnbeløpet. Den del av inntekten som ligger mellom 8 og 12 ganger grunnbeløpet, medregnes bare med en tredel. Dagpenger gis for alle dager unntatt søndager, men i alminnelighet ikke for de tre første dagene etter at den arbeidsløse meldte seg til arbeidsformidlingen som arbeidssøker. I løpet av et kalenderår ytes dagpenger etter hovedregelen i inntil 40 uker. Dagpengene kan ikke utgjøre mer enn 90 prosent av dagpengegrunnlaget etter reduksjon av skattetrekk.

(viii) Attføringshjelp gis i form av dekning av utgifter i forbindelse med attføringstiltak — eksempelvis til opphold, trening og opplæring —, stønad til transportutgifter og drift av spesielle tekniske hjelpemidler og gjennom attføringspenger. Attføringspenger fastsettes i hovedsak etter reglene for uførepensjon. Det kan dessuten gis tilskott og/eller lån til tekniske hjelpemidler, spesielle boligmessige ominnredninger m.v.

(ix) Stønad ved yrkesskade ytes personer som er skadet ved arbeidsulykke. Den skadde har krav på sykebehandling, grunn- og hjelpestønad som ved annen uførhet, attføringspenger og pensjon etter de regler som gjelder generelt, men med visse tillem্পninger. Tillem্পningene går ut på at stønadene tilstås på lempeligere vilkår og med romsligere satser. Selvstendig næringsdrivende omfattes ikke av ordningen, men de kan tegne frivillig trygd for yrkesskadedekning.

(x) Ved dødsfall ytes gravferdshjelp med 20 prosent av folketrygdens grunnbeløp. I tillegg har eventuell etterlatt ektefelle eller barn rett til engangsstønad på 25 prosent av grunnbeløpet.

Kapittel 13. Andre trygdeordninger.

En del yrkesgrupper var allerede før folketrygden ble innført tilsluttet en offentlig pensjonsordning. Noen av disse ordningene sikret medlemmene bedre pensjonsvilkår enn det folketrygden ville gi eller tok sikte på å gi i den nærmeste framtid. Eksempelvis yter Statens pensjonskasse høyere pensjoner, og pensjonsordningene for sjøfolk, fiskere og skogsarbeidere har lavere pensjonsalder enn folketrygden. For å hindre at disse gruppene skulle tape på overgangen til folke-

trygdpensjon, er de supplerende ordningene opprettholdt. Både ytelser og premier ved ordningene er imidlertid blitt samordnet med folketrygdens ytelser og avgifter. Samordningen er i hovedsak gjennomført ved at ytelsene og premien til de øvrige ordningene er redusert — helt eller delvis — med de tilsvarende ytelser/avgifter i folketrygden.

1. Pensjonsordningen for statens tjenestemenn og arbeidere.

Denne ordningen har hjemmel i lov om Statens pensjonskasse av 28. juli 1949. Fra og med 1974 omfatter loven også Norges Statsbaners personale og overenskomstlønnte personale (statens arbeidere m.v.) som inntil den tid hadde pensjonsordninger med hjemmel i egne lover.

Pensjonsordningen omfatter de stillinger som blir opprettet av Stortinget eller etter fullmakt av Stortinget, og som er innført på statens alminnelige lønnsregulativ eller særregulativene. Med Stortingets samtykke kan Kongen beslutte at også en del andre stillinger innlemmes i ordningen. Dette er gjort for en rekke stillinger av blandet statlig/kommunal art og andre stillinger hvor staten yter tilskott til lønningene, eksempelvis lærere, sykepleiere, stillinger ved muséer, orkestre, humanitære organisasjoner m.v. og dessuten stillinger ved noen av statens forretningsdrivende virksomheter, bl. a. Vinmonopolet, Norsk rikskringkasting o. a.

Alle som er ansatt i slike stillinger, er pliktige til å betale innskott til pensjonskassen så lenge de hever lønn. Ettersom maksimal pensjon oppnås når tjenestetiden ved aldersgrensen er minst 30 år, må det i enkelte tilfelle betales innskott utover den tiden som danner grunnlag for pensjonsberegningen.

Medlemsinnskottet utgjør 2 prosent av pensjonsgrunnlaget. Pensjonsgrunnlaget er brutto regulativlønn med eventuelle godkjente tillegg, men for den del av regulativlønnen som overstiger lønnen på lønnstrinn 26 (i hovedlønnstabellen for statsansatte), skal bare en tredel regnes med. Dessuten tas det ikke hensyn til lønn utover den som til enhver tid gjelder for stillinger som er plassert på lønnstrinn 35 (i samme lønnstabell).

For en rekke etater som er innlemmet i Pensjonskassen, herunder statens forretningsdrivende virksomheter, betales det et arbeidsgivertilskott som fastsettes i prosent av bruttolønnen til de ansatte. For 1976 (og 1977) er denne satsen 8 prosent.

Pensjonsutgifter som ikke dekkes av løpende medlemsinnskott, arbeidsgivertilskott og avkastning av Pensjonskassens formue, blir dekket ved bevilgninger over statsbudsjettet.

Ytelsene fra pensjonsordningen omfatter alderspensjon, invalidepensjon og pensjon til etterlatt ektefelle og barn.

Ved full tjenestetid utgjør alderspensjonen 66 prosent av pensjonsgrunnlaget. Pensjonsgrunnlaget tilsvarer det som danner grunnlag for beregning av medlemsinnskottet, se ovenfor, og full tjenestetid er fastsatt til minst 30 år ved nådd alders-

grense. Aldersgrensen for de enkelte stillinger bestemmes av Stortinget. Fratrer et medlem tidligst 3 år før aldersgrensen, oppnås likevel full pensjon dersom summen av tjenestetid og alder er minst 85 år eller dersom medlemmet ved fratreden har fylt 67 år. Er tjenestetiden mindre enn 30 år, blir pensjonen avkortet tilsvarende. Det ytes barnetillegg på 10 prosent av alderspensjonen for hvert barn under 18 år.

Invalidepensjonen svarer til den alderspensjonen medlemmet ville ha fått ved aldersgrensen.

Etterlatt ektefelle har rett til pensjon som utgjør 60 prosent av den alderspensjon den avdøde ville ha fått om vedkommende hadde stått i stillingen til aldersgrensen. Denne pensjonen gis uavkortet dersom den etterlatte ut fra alder, ervervsevne m.v. ikke kan ventes å få en årlig ervervsinntekt som overstiger halvparten av folketrygdens grunnbeløp. Overstiger den forventede ervervsinntekt denne grensen, skal pensjonen utgjøre forskjellen mellom full pensjon og 40 prosent av den overskytende inntekt. Pensjonen reduseres også hvis den etterlatte samtidig har uføre- eller alderspensjon fra Statens pensjonskasse eller annen tjenestepensjonsordning. Bestemmelsen om ervervsprøving ble tatt inn i loven i 1976 med virkning fra og med 1. oktober dette år. Etter de tidligere reglene hadde etterlatt *enke* rett til ikke-ervervsprøvet pensjon. Til *enkemenn* ble det bare ytet pensjon dersom Pensjonskassens styre fant det godtgjort at mannen var forsørget av avdøde. Når det gjelder enkepensjonen, er den nye ordningen med ervervsprøving gjort gjeldende bare for enke etter arbeidstaker som er blitt medlem av Pensjonskassen etter 1. oktober 1976. Enke etter arbeidstaker som var medlem av Pensjonskassen på det tidspunkt ervervsprøvingen kom inn i loven, beholder derfor retten til pensjon etter de tidligere regler. For pensjon til enkemann skal derimot de nye bestemmelser gjelde også for enkemenn etter arbeidstakere som var medlem den 1. oktober 1976.

Barnepensjon ytes til etterlatte barn inntil 18 år. Ytelsene fastsettes i prosent av alderspensjonen. I tilfelle det ikke ytes pensjon til etterlatt ektefelle, utbetales forhøyet barnepensjon.

For medlemmer med minst tre års tjenestetid som slutter uten rett til straks å få pensjon, og for medlemmer hvis stilling inndras eller som slutter uten egen skyld, gjelder særregler.

2. Pensjonsordningen for apoteketaten.

Ordningen ble innført ved lov av 26. juni 1953. Den omfatter med få unntak apotekere og personer som er fast tilsatt ved et apotek. Etter vedtak fra departementet kan arbeidstakere i andre stillinger knyttet til farmasien, bli innlemmet i ordningen.

Pensjonsordningens utgifter til administrasjon og til pensjoner opptjent ved tjenestetid etter 1. juli 1953 skal dekkes av pensjonspremie. Denne utgjør for tiden

12,4 prosent av pensjonsgrunnlaget, fordelt med 2 prosent på arbeidstakerne og 10,4 prosent på arbeidsgiverne. Pensjonsgrunnlaget er etter hovedregelen den faste bruttolønn, begrenset årlig til $9\frac{1}{3}$ ganger folketrygdens grunnbeløp for den enkelte arbeidstaker. Pensjoner opptjent ved tjenestetid før 1. juli 1953 blir dekket av staten.

Ytelsene omfatter alders- og invalidepensjon, pensjon til etterlatt ektefelle og barn samt gravferdshjelp. Bestemmelsene om fastsettelse av de enkelte ytelser avviker ikke i særlig grad fra de som gjelder for Statens pensjonskasse.

3. Pensjonstrygden for sjømenn, skogsarbeidere og fiskere og reindriftssamenes pensjonsordning.

(i) Pensjonstrygden for sjømenn har hjemmel i lov av 3. desember 1948. Etter hovedregelen omfatter ordningen norske statsborgere eller personer med fast bopel i Norge som er tilsatt som arbeidstakere på norske skip på 100 brutto registertonn eller mer, på redningsskøyter, hvalfangststasjoner utenfor riket eller på norsk borefartøy.

Slike arbeidstakere har plikt til å betale avgift til trygden for den tid tjenesten består. Avgiftssatsen varierer etter den stillingen arbeidstakeren har om bord. Loven inndeler arbeidstakerne i fire stillingsgrupper som grovt reflekterer inntektens høyde. Avgiften beregnes pr. måned og skal for gruppe 2, som omfatter maskinister o.l., utgjøre 1,2 ganger den årspensjon pr. farts måned som til enhver tid gjelder for pensjonist under 67 år. Avgiften for de øvrige grupper utgjør en bestemt andel av avgiften i gruppe 2. For tiden (fra 1. mai 1976) gjelder følgende månedssatser:

Gruppe 1 (offiserer):	Kr. 141,— (150 prosent av avgiften i gruppe 2)
» 2 (matroser o.l.):	» 94,—
» 3 (arbeidstakere som ikke hører inn under de øvrige gruppene):	» 70,— (75 prosent av avgiften i gruppe 2)
» 4 (byssegutter, messegutter o.l.):	» 47,— (50 prosent av avgiften i gruppe 2)

(Hevet til henholdsvis kr. 157,—, kr. 104,—, kr. 78,— og kr. 52,— fra 1. mai 1977.)

For hvalfangere er satsene 50 prosent høyere, noe som henger sammen med at de får godskrevet fartstid etter spesielle regler.

Arbeidsgiveravgiften utgjør 2,75 prosent av arbeidstakerens pensjongivende inntekt etter lov om folketrygd. For arbeidstakere på fiske- og fangstfartøyer utgjør arbeidsgiveravgiften 150 prosent av arbeidstakerens avgift. Arbeidsgiveravgift skal også betales for ikke-trygdepliktige utenlandske statsborgere uten fast bopel i Norge.

Trygdens utgifter dekkes dessuten ved tilskott fra laste- og fyravgiftene (jfr. kapittel 2, siste avsnitt) og fra trygdens fond. Visse spesielle pensjonsutgifter blir dekket av staten.

Trygdens ytelser omfatter alders- og etterlattepensjon.

For rett til alderspensjon kreves en fartstid på minst 150 måneder, og aldersgrensen er etter hovedregelen 60 år. Det kan ytes redusert pensjon 5 år tidligere dersom summen av alder og fartstid er minst 80 år. Den som under siste krig hadde minst 18 farts måneder, har også rett til alderspensjon. Årlig pensjon utgjør et bestemt beløp pr. farts måned. Dette beløpet er høyere for alderspensjonister under 67 år enn for dem som er eldre (jfr. at rett til alderspensjon fra folketrygden inntreer ved fylte 67 år). For pensjonister over 67 år er dessuten beløpet 40 prosent høyere for fartstid i overordnet stilling enn i underordnet. Det gis tillegg for fartstid under siste krig. Fartstid etter 31. desember 1966 regnes bare med ved fastsettelse av alderspensjonen inntil pensjonisten fyller 67 år. Pensjonen kan maksimalt beregnes av en fartstid på 360 måneder. Pensjonen heves med 10 prosent for hvert forsørget barn under 18 år.

Etterlattepensjon ytes hvis avdøde hadde lang nok fartstid til å være berettiget til alderspensjon. Pensjonen ytes uavhengig av fartstid hvis dødsfallet skyldes ulykke i tjenesten eller ved død i tjenesten. Enkepensjon ytes dersom enken er over 55 år. Er hun yngre, kreves det at hun ved dødsfallet har omsorg for barn under 18 år. Hun kan likevel få pensjon i 2 år (overgangsstonad). Ved uførhet kan hun bevilges pensjon inntil pensjonsretten inntreer ved fylte 55 år. Barnepensjon gis til barn under 18 år som var forsørget av avdøde. Ved beregning av etterlattepensjonene regnes det bare med fartstid som ligger forut for 1967.

Uførestonad blir i prinsippet ikke ytet for arbeidstaker som er blitt ufør etter at folketrygden ble innført. Pensjonsordningens styre kan imidlertid bevilge slik stonad.

(ii) Pensjonstrygden for skogsarbeidere er regulert ved lov av 3. desember 1951. Trygden omfatter norske statsborgere og utlendinger som bor fast i Norge og som driver skogsarbeid i annens tjeneste. Den som et visst tidsrom har vært pliktig trygdet, har rett til å fortsette som frivillig trygdet for en begrenset tid.

Trygden finansieres ved medlemspremier og arbeidsgivertilskott. Satsene for disse fastsettes av Stortinget og utgjør for tiden kr. 3,75 pr. uke for pliktig medlem og kr. 9 pr. uke for frivillig medlem, mens arbeidsgivertilskottet er 2,7 prosent av utbetalt lønn.

Trygden yter alderspensjon. For å få pensjon kreves at den trygdede har minst 750 pensjongivende uker ved nådd pensjonsalder eller seinere. Pensjonsalderen er 63 år. Den årlige pensjonen utgjør et bestemt beløp — for tiden kr. 6,— pr. pensjongivende uke, men kan maksimalt beregnes av 1500 uker. Det ytes et tillegg på en tredel av alderspensjonen for forsørget ektefelle og på 10 prosent av alders-

pensjonen pr. forsørgede barn under 18 år inntil fem barn. Alderspensjonen opphører når pensjonisten fyller 67 år.

I visse tilfelle har enker etter skogsarbeidere som døde før 1. januar 1967, rett til enkepensjon.

(iii) Pensjonstrygden for fiskere har hjemmel i lov av 28. juni 1957. Etter hovedregelen er alle personer mellom 15 og 62 år med fiske eller fangst som hovednæring pliktig trygdet. I en viss utstrekning er det også adgang til å være frivillig trygdet.

Trygden finansieres ved premie fra de trygdede, tilskott av utførselsavgiften på fisk og fiskevarer, avgift på omsetning av fisk og tilskott fra Sosialfondet for fiske- og fangstnæringen. Trygden er garantert av staten. For tiden (1977) er medlemspremien for pliktig trygdede kr. 325,— pr. år.

Trygden yter alderspensjon til den som ved pensjonsalderen — 62 år — eller seinere, har minst 750 pensjongivende uker. Årlig pensjon utgjør et bestemt beløp pr. pensjongivende uke — for tiden kr. 8 —, men regnes ikke av mer enn 1500 uker i alt. For alderspensjonist med ektefelle som har fylt 60 år, økes pensjonen med 50 prosent. For hvert forsørget barn under 18 år økes pensjonen med 30 prosent. Alderspensjonen opphører når pensjonisten fyller 67 år eller får full uførepensjon fra folketrygden.

Enke etter fisker som døde før 1. januar 1967 har i visse tilfelle rett til enkepensjon.

(iv) Ved Stortingsvedtak av 3. juli 1970 ble det avsatt midler til en pensjonsordning for reindriftssamer. Vedtekter for ordningen er fastsatt i kongelig resolusjon av 11. desember 1970. Pensjonsordningen yter alderspensjon til samer som har hatt reindrift som hovednæring i hele sin yrkesaktive alder, eller i minst 15 av de siste 20 år. Pensjonsalderen er 62 år, men utbetaling av pensjon kan først finne sted når reindriften er avviklet som hovednæring. Pensjonen utgjør samme beløp som folketrygdens grunnbeløp. For forsørget ektefelle ytes et tillegg på 50 prosent og for hvert forsørget barn under 18 år et tillegg på 25 prosent av grunnbeløpet. Alderspensjonen opphører når pensjonisten fyller 67 år eller får full uførepensjon fra folketrygden.

4. Krigspensjonsordningene.

Disse ordningene har hjemmel i lov om krigspensjonering for militærpersoner og lov om krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell m.v. av 13. desember 1946 nr. 21 og 22 samt i tilleggslov av 22. mars 1968. Lovene gjelder skader som følge av krigen 1939—1945.

Krigspensjoneringen for militærpersoner finansieres i sin helhet ved tilskott fra statens bevilgningsregnskap, mens den for hjemmestyrkepersonell m.v. dekkes over folketrygdens budsjett. Ytelsene omfatter invalidepensjon, enkepensjon, barnpensjon og stønad ved skadetur.

Full invalidepensjon utgjør 75 prosent av den arbeidsinntekt som vedkommende antas å ville ha hatt dersom skaden ikke var inntruffet. Denne inntekten skal imidlertid ikke settes lavere enn visse minstebeløp eller overstige bestemte maksimumsbeløp. Disse beløp er fastsatt i loven og varierer mellom de ulike grupper av trygdede. Beløpene reguleres i takt med pensjonssatsene i Statens pensjonskasse. Ved hel uførhet utgjør for tiden (fra 1. mai 1976) laveste pensjon kr. 25 164 og høyeste kr. 63 036 pr. år¹. Ved delvis uførhet blir pensjonen redusert forholdsmessig. Det ytes forsørgertillegg for barn under 18 år med mulighet for å forlenge det inntil barnet fyller 21 år. På bestemte vilkår kan det ytes tillegg i pensjonen til hjelp i huset og/eller til utdanning, opplæring eller erverv.

Enkepensjonen utgjør to tredeler av den pensjonen mannen ville ha hatt om han hadde levet.

Barnpensjon ytes som i folketrygden. Er begge foreldrene døde, skal pensjonen for første barn tilsvare den som enken ville ha fått. For de øvrige barn fastsettes den som i folketrygden. Aldersgrensen for barnpensjon (og barnetilleggene) er 18 år, men kan forlenges til 21 år dersom barnet er under utdanning.

Stønadene ved skadetur tilsvare i hovedsak de som gjelder for folketrygdens ytelser ved yrkesskade.

¹ Hevet til henholdsvis kr. 27 684 og kr. 67 440 fra 1. mai 1977.

Appendiks. Skattemodeller.

1. Innledning og oversikt.

I det følgende vil vi gi en kortfattet beskrivelse av de numeriske analysemodeller og regneprogrammer for personskattleggingen som er utviklet ved gruppe for skatteforskning i Statistisk Sentralbyrå, og ved eksempler illustrerer hvordan modellene kan brukes¹.

Ett formål med skattemodellene er at de skal kunne nyttes som hjelpemiddel når en skal analysere virkninger på inntektsfordelingen av eksempelvis:

- den faktiske utvikling i skattesystemet,
- alternative sett av skatteregler,
- uendret skattesystem under pris- og inntektsvekst.

Et annet siktemål er at modellene skal kunne brukes ved studier av sammenhengen mellom endringer i skatteregler, inntektsnivå, inntektsfordeling m.v. på den ene side og offentlige skatteinntekter på den annen.

Til nå har gruppe for skatteforskning utviklet fem modeller eller regneprogrammer for skatteanalyseformål, og de har av praktiske grunner fått navn, nemlig:

- (i) SKATT
- (ii) KFS
- (iii) LOTTE
- (iv) INSIDENS
- (v) SIMSKATT

Alle modellene gjelder skattlegging av personer. De tre første dekker personlige inntekts- og formuesskatter, trygdeavgifter og visse kontantstønader. Den fjerde modellen omfatter indirekte skatter og subsidier på forbruksvarer, mens den femte er en modell for simultan analyse av direkte og indirekte skatter og stønader.

SKATT er basert på skattestatistikkens informasjoner om inntekts- og formuesfordelingen for personlige skattytere og på spesifiserte regler for inntekts- og formuesskattene. Modellen er i første rekke utviklet med sikte på å lage prognoser over offentlige skatteinntekter og for å anslå koeffisientene i makro skattefunksjonene i planleggings- og prognosemodellen MODIS IV. KFS er et program for beregning av personlige inntektsskatter — herunder medlemsavgifter til offentlige trygdeordninger — og disponible inntekter for utvalgte typehusholdninger på

¹ For en detaljert beskrivelse av modellenes tekniske og metodiske oppbygging vises til dokumentasjoner av de enkelte modellene, jfr. referanselisten bakerst i appendikset.

ulike inntektsnivåer. LOTTE er basert på selvangivelser fra et utvalg av personlige skattytere. Programmet beregner inntekts- og formuesskatter for individuelle husholdninger og gir anslag for totale skatter ved alternative sett av skatteregler og ulike definisjoner av skattbar nettoinntekt. Datagrunnlaget for INSIDENS er opplysninger om forbrukssammensetningen til et representativt utvalg av husholdninger hentet fra Statistisk Sentralbyrås forbruksundersøkelser. Modellen gir anslag over fordelingsvirkningene av endringer i avgifter og subsidier på forbruksvarer. SIMSKATT er en modell som er utviklet for å analysere fordelingsvirkningene av simultane endringer i personlige inntektsskatter, barnetrygd og avgifter og subsidier på forbruksvarer.

Skattemodellene anvendes både ved Byråets egne analyseprosjekter og ved beregnings- og utredningsoppdrag for sentraladministrasjonen, Stortinget og offentlige utvalg. Modellene har en del begrensninger som vi vil komme nærmere inn på under omtalen av de enkelte modeller i de følgende avsnitt.

Generelt kan en si at alle de fem modellene bygger på forutsetninger av en slik karakter at beregningsresultatene alltid må oppfattes som betingede anslag. Videre bør en være klar over at modellene ikke tar hensyn til skattenes virkninger på en rekke sentrale økonomiske størrelser, f.eks. virkningene på den totale etterspørsel etter forbruksvarer, på inntektsutviklingen før skatt, på arbeidstilbudet m.v. Slike andre økonomiske konsekvenser av endringer i skattesystemet vil igjen kunne virke tilbake på de forutsetningene som skattemodellene bygger på, og dermed på de beregningsresultatene en i første omgang kom fram til. En har likevel mulighet for å anslå hvordan skatteendringer via endring i privat disponibel inntekt blant annet influerer på det totale private konsum, og derigjennom på sysselsettingen, inntektsnivå og inntektsfordeling, fordi en av modellene — program SKATT — inngår som delmodell i MODIS IV. Vanligvis må imidlertid modellenes informasjon om skattenes virkninger suppleres med skjønsmessige vurderinger.

Hovedbegrensningen ved det settet av modeller som i dag foreligger i Byrådet, er ellers at de ikke setter oss i stand til å analysere hele den offentlige budsjett-politikk under ett, dvs. både budsjettens inntekts- og utgiftsside. Ettersom utgiftssiden i stadig større utstrekning nyttes for å oppnå fordelingspolitiske mål og bare noen av utgiftene — nemlig en del kontantstønader og subsidier — inngår i modellene, må de eksisterende modellene nærmest oppfattes som elementer i en «tenkt» og større fordelingsmodell.

Endelig bør det kanskje nevnes at modellene selvsagt ikke gir svar på hvilke alternative skatteordninger som er best. Når alle informasjonen av betydning er skaffet, må slike spørsmål avgjøres ut fra politiske vurderinger.

2. Nærmere om de enkelte modellene.

(i) SKATT¹

Denne modellen er utviklet først og fremst fordi en har hatt behov for et hjelpemiddel ved utarbeiding av prognoser for offentlige skatteinntekter. Modellen inngår dessuten som en viktig delmodell i planleggings- og analysemodellen MODIS IV, der den anvendes for å estimere koeffisientene i makro skattefunksjonene. Den opprinnelige versjon av modellen forelå i 1967 og er videreutviklet i første halvdel av 1970-årene.

Datagrunnlaget for program SKATT er opplysninger fra Byråets årlige skattestatistikk om inntektsfordelingen for personlige skattytere. Inntektsfordelingen gis både for alle skattyterne under ett og splittet på skatteklassene 1 og 2 og på de tre sosioøkonomiske gruppene lønnstakere, trygdede og selvstendig næringsdrivende².

For det aktuelle analyse-/prognosestidsrom vil siste årgang av skattestatistikken kunne ligge noe tilbake i tid. Ved hjelp av program SKATT blir statistikken opplysninger om inntektsfordeling framskrevet ved at en utenfor modellen gjør anslag for veksten siden basisåret (siste årgang av skattestatistikken) i inntektene og tallet på skattytere/inntektstakere i hver av de tre sosioøkonomiske gruppene. Utenfor modellen spesifiseres også de skatteregler (klassefradrag, skattesatser, progresjonstabeller m.v.) som skal inngå i beregningene. I en viss utstrekning kan en dessuten ta hensyn til de regler som påvirker størrelsen av nettoinntekten, f.eks. regler for minstefradrag og særfradrag.

Som resultat gir modellen følgende opplysninger: Antall skattytere, antatt inntekt og inntektsskatter fordelt etter inntektstrinn og marginal skatteprosent. En kan få disse opplysningene så vel for alle skattyterne under ett som særskilt for hver av de tre sosioøkonomiske grupper og dessuten splittet på skatteklasser og skattetyper, f.eks. inntektsskatt til staten, til kommunene osv. Ved hjelp av programmet kan en også beregne gjennomsnittlige skattesatser og skatteelastisiteter, dvs. prosentvis øking i samlet skatt pr. prosentenhets øking i inntekt før skatt under uendrede skatteregler. Ut fra en gitt inntektsfordeling kan vi m.a.o. anslå den prosentvise vekst i f.eks. de samlede inntektsskatter til staten når inntektene øker med en viss angitt prosent og progresjonsintervall og skattesatser er uendret.

Tabell 1 er eksempel på tall som beregnes av programmet. Den viser personlige skattytere, gruppen lønnstakere, fordelt etter marginal statskatteprosent. En har dessuten tatt med en linje som viser totale utlignede inntektsskatter til staten for denne skattytergruppen. Inntektsfordelingen fra Skattestatistikk 1974 er basis for beregningene. Disse opplysningene er framskrevet til 1975 på grunnlag av det kjennskap en har fra andre kilder om inntekts- og sysselsettingsutviklingen.

1 For en nærmere beskrivelse av modellen se (3) og (4).

2 Definisjon av skatteklassene og de sosioøkonomiske gruppene er gitt i (8), s. 15 og 16.

For 1974 har en anvendt de progresjonstabeller for inntektsskatt til staten som gjaldt det året. For 1975 har en beregnet tall etter to alternativer: Alternativ 1 er basert på den tenkte forutsetning at progresjonstabellene i 1974 var blitt anvendt også i 1975, mens en i alternativ 2 har anvendt de tabeller som faktisk ble vedtatt for dette året. Forskjellen mellom tallene i kolonnen for 1974 og den for 1975, alternativ 1, illustrerer dermed sider ved den automatiske skatteøkningen som finner sted når det under inntekts- og sysselsettingsvekst opprettholdes uendrede klassefradrag, progresjonsintervall og skattesatser.

Tabell 1. Lønnstakere etter marginal statsskatteprosent. Prosentvis fordeling
Wage earners by marginal rate for central government tax. Per cent

Marginal stats- skatteprosent <i>Marginal tax rates</i>	1974 ¹	1975 ²	
		Alternativ 1 <i>Alternative 1</i>	Alternativ 2 <i>Alternative 2</i>
		Prosent (kumulert) <i>Per cent (cumulated)</i>	
0 eller mer	100,0	100,0	100,0
5 » »	75,8	81,1	77,8
10 » »	47,7	59,9	60,0
15 » »	47,7	59,9	31,0
20 » »	19,4	33,1	16,8
25 » »	8,1	15,8	9,1
30 » »	3,9	7,8	5,3
35 » »	1,2	2,4	2,1
40 » »	0,7	1,1	0,9
45 » »	0,1	0,4	0,3
50 » »	0,0	0,0	0,0

Millioner kroner *Millions of kroner*

Inntektsskatter
til staten i alt,
lønnstakere

*Income tax to central
government, total,
wage earners*

2666	4197	3634
------	------	------

1 Skattestatistikk 1974, materiale i Byrået.

2 Basert på prognoser (sysselsettingsvekst: 0,9 prosent, vekst i inntekt pr. lønnstaker: 17,7 prosent).
Alternativ 1: Progresjonstabellene for 1974. Alternativ 2: Progresjonstabellene for 1975.

1 *Tax statistics 1974.*

2 *Based on prognoses. Alternative 1: Tax tables for the income year 1974. Alternative 2: Tax tables for the income year 1975.*

Når program SKATT framfører inntektsfordelingen på grunnlag av endringer i tallet på skattytere/inntektstakere og i inntektene, ligger bl.a. følgende forutsetninger til grunn som er utslagsgivende for beregningsresultatene¹:

(i) Alle «nye» skattytere/inntektstakere i hver av de tre sosioøkonomiske gruppene antas å ha samme inntektsfordeling som de skattytere som opprinnelig fantes i vedkommende gruppe. Det forutsettes m.a.o. at en partiell endring i *antall skattytere* ikke påvirker den relative inntektsfordeling (den prosentvise fordeling av skattyterne etter inntektstrinn) innen de enkelte sosioøkonomiske gruppene.

(ii) Inntektene antas å øke/minske prosentvis like meget for alle skattytere/inntektstakere i hver av de nevnte grupper. En partiell vekst/reduksjon i skattyternes *inntekter* påvirker derfor den relative inntektsfordelingen på den måten at alle skattytere «forskyves» oppover/nedover inntektsskalaen.

Nyttes program SKATT ved analyse av inntektsfordelingsvirkninger og provenyvirkninger av eksempelvis en sysselsettings- og inntektsutvikling under uendret inntektsskattesystem, vil konsekvensen av det som er sagt under (i) og (ii) ovenfor, være:

En *sysselsettingsendring* vil isolert sett ikke påvirke den relative fordeling av skattyterne etter marginal skatteprosent, og det totale skatteprovenyet vil endres proporsjonalt med sysselsettingen. Dette gjelder uansett om inntektsskattene er proporsjonale eller progressive. En *inntektsendring* vil isolert sett ha samme konsekvenser *bare* hvis inntektsskattene er proporsjonale (f.eks. i likhet med pensjonsdelen av medlemsavgiften til folketrygden av lønnsinntekt). Er skattene progressive, vil en inntektsendring føre til endring i den prosentvise fordeling av skattyterne etter marginal skatteprosent og til at det totale skatteprovenyet endres prosentvis sterkere enn inntektene.

Anvendes disse konklusjonene på vårt eksempel i tabell 1 ved sammenlikning mellom tallene i kolonnen for 1974 og den for 1975, alternativ 1, kan vi skille mellom de inntektsfordelings- og provenyvirkninger som er en følge av endring i sysselsettingen, og de som skyldes inntektsendringen. Endringen i lønnstakernes prosentvise fordeling etter marginal statsskatteprosent i tabellen er således bare en følge av inntektsutviklingen. Økingen i lønnstakernes samlede inntektsskatt til staten skriver seg både fra sysselsettings- og inntektsveksten, og den kan dekomponeres slik:

Endring i totale inntektsskatter til staten, lønnstakere,
fra 1974 til 1975, alternativ 1.

	Mill. kr.	Pst.
I alt (4 197—2 666) mill. kr.	1 531	57,4
Som følge av sysselsettingsveksten		
(0,9 pst. av 2 666 mill. kr.)	24	0,9
Som følge av inntektsveksten (1 531—24) mill. kr. ²	1 507	56,5

¹ Se nærmere om modellens forutsetninger i (3), avsnitt 3.

² Inkluderer strengt tatt også den kombinerte effekten av sysselsettings- og inntektsveksten. Denne effekt er imidlertid liten.

Lønnstakernes inntektsvekst fra 1974 til 1975 på 17,7 prosent (jfr. tabell 1, note 2) ville m.a.o. ifølge programmets beregninger isolert sett ha forårsaket en øking i totale inntektsskatter til staten fra lønnstakerne på 56,5 prosent dersom progresjonstabellene i 1974 hadde blitt anvendt også i 1975. Elastisiteten av inntektsskatten til staten i 1974 m.h.t. en endring i inntekt før skatt for lønnstakere var altså tilnærmet $\frac{56,5}{17,7} = 3,2$.

Ved å benytte en slik framgangsmåte har vi samtidig «rendyrket» visse fordelings- og provenymessige virkninger av at satsene for inntektsskatt til staten ble endret fra 1974 til 1975, jfr. tallene i de to kolonner for 1975 (alternativene 1 og 2).

Når skattestatistikken for 1975 foreligger, vil vi kunne sammenlikne statistikens opplysninger med de prognosetall som program SKATT har beregnet, og dermed kontrollere om de forutsetninger som programmet bygger på, er realistiske. Til nå har slike sammenlikninger vist at det er meget tilfredsstillende samsvare mellom prognosetallene og skattestatistikken data.

Program SKATT er et nyttig hjelpemiddel særlig ved analyse av virkningene på visse totale og gjennomsnittlige skatter for alle skattytere under ett og for en del hovedgrupper av skattytere av at det skjer endringer i sysselsetting og inntekter og/eller i skattesatser, klassefradrag m.v. Når siktemålet er å belyse mer inngående de fordelingsmessige virkningene av endring i skatter, stønader, inntekter osv., er de øvrige skattemodeller mer tjenlige som hjelpemiddel.

(ii) KFS¹

Dette programmet ble utviklet i 1967, og hovedsiktemålet var å automatisere arbeidet med å beregne inntektsskattene for ulike typer av skattytere. Med utgangspunkt i hypotetiske standard husholdningstyper — karakterisert ved kjennetegn som barnetall, inntektsnivå, inntektsutvikling og inntektsart (lønnsinntekt, pensjonsinntekt o.a.) — beregner programmet inntektsskatter, trygdeavgifter, barnetrygd og nominell disponibel inntekt etter et sett av spesifiserte skatteregler. Programmet åpner muligheten for å deflatere de nominelle disponible inntektene med prisindekser, slik at en kan illustrere utviklingen i disponibel realinntekt over tid eller studere variasjonene i disponibel inntekt som følge av alternative endringer i de indirekte skatter og subsidier på forbruksvarer. Programmet blir hyppig benyttet ved historiske skatteundersøkelser, ved internasjonale skattesammenlikninger og ved vurdering av forslag til endring i skattereglene under ulike forutsetninger om pris- og inntektsvekst².

En kan bl.a. bruke programmet hvis en ønsker å undersøke om det under inflasjon er skjedd en «reell» endring i inntektsskattenivået. For at betingelsen om

¹ Programmet er dokumentert i arbeidsnotat, se (7).

² Se eksempelvis (11), tabellene 5b, 5c og 10g.

uendret reelt inntektsskattenivå skal være oppfylt, må realverdien av inntektsskattene som funksjon av realinntekten før skatt ikke endres over tid¹. Skattefunksjonen er bestemt av inntektsskattenes eller de gjennomsnittlige inntektsskatteprosenters variasjon med inntekt før skatt, og betingelsen for uendret reelt inntektsskattenivå er m.a.o. at disse prosent er konstante over tid på alle realinntektsnivåer.

I tabell 2 presenteres samlede inntektsskatter og trygdeavgifter i prosent av brutto lønnsinntekter målt i fast kroneverdi for årene 1974 og 1975 beregnet ved hjelp av KFS-programmet. Vi ser at de gjennomsnittlige skatteprosent er lavere i 1975 enn i 1974 for bruttoinntekter til og med kr. 100 000 både for enslige skatteyttere og ektefeller med to barn, mens gjennomsnittsskattene steg fra 1974 til 1975 for inntekter over dette nivået. Fra 1974 til 1975 fant det m.a.o. sted en reell let-

Tabell 2. Inntektsskatter (inklusive trygdeavgifter) i prosent av konstante realinntekter²
Income taxes (including social security premiums) as percentage of constant real incomes

Brutto lønnsinntekt i 1975-kroner <i>Gross wage income in 1975</i>	Enslige <i>Single</i>		Ektepar med 2 barn <i>Married couples with 2 children</i>	
	1974	1975	1974	1975
	Prosent <i>Per cent</i>			
Kr. 20 000	22,5	21,3	4,0	3,3
» 30 000	26,6	25,6	12,6	12,2
» 40 000	30,2	29,5	18,9	18,1
» 50 000	33,8	32,3	22,7	22,2
» 60 000	36,7	35,0	26,3	25,6
» 70 000	39,3	37,9	29,7	28,5
» 80 000	41,6	40,7	32,6	31,4
» 90 000	44,0	43,4	35,4	34,4
» 100 000	45,9	45,6	38,0	37,2
» 125 000	50,0	50,4	43,1	43,2
» 150 000	52,3	53,6	46,1	47,2
» 175 000	54,0	55,9	48,7	50,4
» 200 000	55,5	58,0	50,7	52,9

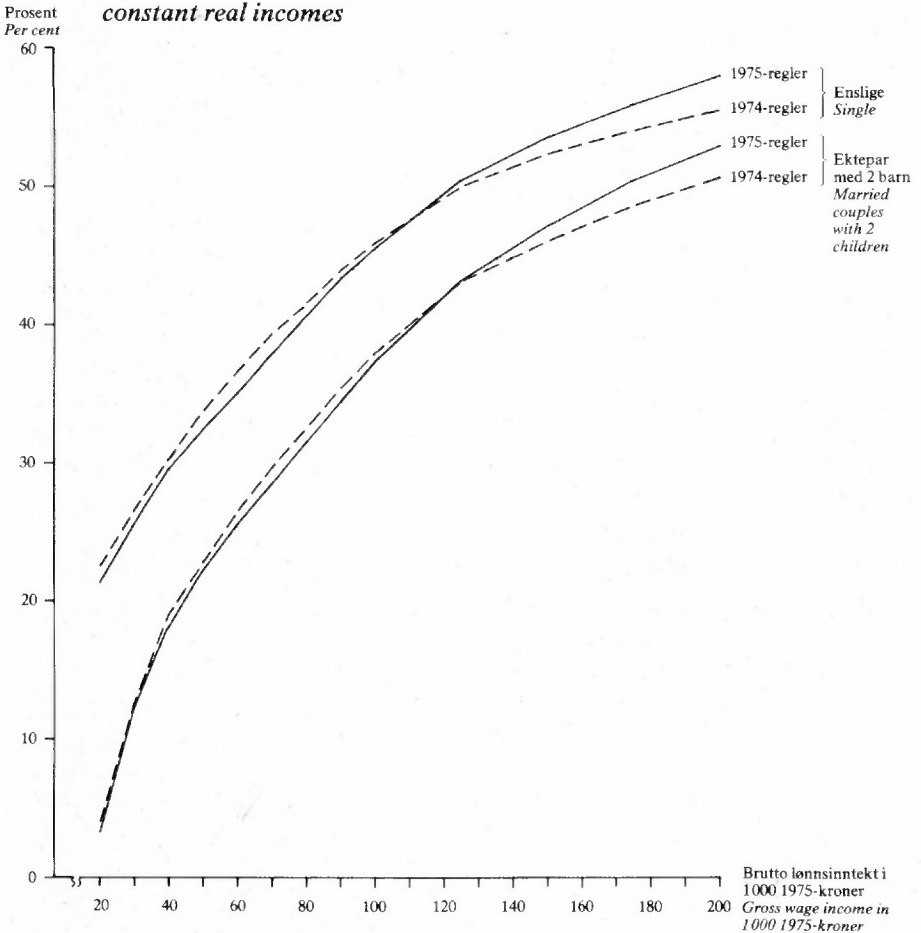
1 Se (3), side 48.

2 Skattene er beregnet ut fra den forutsetning at det er en inntektstaker i husholdningen som bare har lønnsinntekt og ikke andre fradragsposter enn minste- og oppgjørsfradrag. Det er forutsatt at barna er under 17 år, og barnetrygden er regnet som negativ skatt. Ved beregning av konstante realinntekter har vi anvendt den offisielle konsumprisindeksen for alle inntekter.

telse i skattlegging av lønnsinntekt — i den betydning som er nevnt ovenfor — på inntektsnivåer opp til og med kr. 100 000 og en reell skatteskjerpelse for høyere inntekter. Dette innebærer også at inntektsskattene var mer progressive i 1975 enn i 1974. Realverdien av skattene som funksjon av realinntekten før skatt hadde m.a.o. en «brattere» form i 1975 enn året før, noe som også framgår av figur 1, der skatteprosentene fra tabell 2 er framstilt i diagramform.

Når en bruker KFS-programmet, er en henvist til å foreta nokså grove forutsetninger angående inntektens art, skattleggingsmåte og andre forhold som har betydning for de enkelte husholdningers samlede skatter og disponible inntekter.

Figur 1. Inntektsskatter (inkl. trygdeavgifter) i prosent av konstante realinntekter¹
Income taxes (including social security premiums) as percentage of constant real incomes

¹ Se note til tabell 2.

Programmets beregningsresultater må derfor oppfattes mer som illustrasjon av reglene for skattlegging av en bestemt inntektsart enn som uttrykk for de enkelte husholdningers faktiske forhold når det gjelder skatter/stønader og disponibel inntekt. KFS-programmet kan således bare i liten utstrekning ta vare på virkningene av endring i avgrensningen av skattegrunnlaget, dvs. endringer i reglene for hvilke inntektsposter som skal regnes med ved inntektsansettelsen, og hvilke utgiftsposter som kommer til fradrag, og hvordan disse inntekts- og fradragspostene skal verdsettes. Samme svakhet hefter også ved program SKATT som er behandlet under punkt 2 (i) ovenfor.

(iii) LOTTE¹

Program LOTTE er utviklet spesielt med henblikk på å analysere fordelingsvirkningene av endringer i skattelovens inntektsbegrep — nettoinntekten. Programmet er basert på Byråets inntektsstatistikk, som bygger på selvangivelsene fra et representativt utvalg av personlige inntektstakere². Den opprinnelige versjon av programmet forelå ferdig utarbeidd i 1972. Seinere er programmet blitt revidert, hovedsakelig for å gjøre det mer fleksibelt.

Slike representative inntektsundersøkelser har hittil vært gjennomført med fra 3 til 5 års mellomrom. For det aktuelle analyseår vil det derfor kunne være nødvendig å framføre (ajourføre) datagrunnlaget. Framføringen gjennomføres på basis av opplysninger fra andre statistiske kilder om blant annet inntekts- og sysselsettingsvekster for lønnstakere og selvstendig næringsdrivende, mens visse inntekts- og fradragsposter som er fastsatt ved lovbestemmelser eller stortingsvedtak (f.eks. folketrygdens grunnbeløp), ajourføres i overensstemmelse med disse. Men for en rekke inntekts- og fradragsposter foreligger det få opplysninger som kan gi holdepunkter for framføring. For denne del av datagrunnlaget er en derfor henvist til å foreta en summarisk og sterkt skjønnspreget ajourføring.

Programmet gir oss altså en mulighet til å beregne skatt, ikke bare på grunnlag av nettoinntekten slik den er fastsatt i datagrunnlaget, men også på andre inntektsgrunnlag. Dessuten kan en anvende alternative skattesatser, kommunale inntektsfradrag o.l., samt alternative størrelser på visse stønader som barnetrygd, forsørgerstønad etc. For hvert av de alternative inntektsgrunnlag og/eller skattesatser m.v. som en ønsker å belyse, blir det beregnet gjennomsnittlige skatteprosjenter for ulike grupper av inntektstakere og totalt skattebeløp for hele skattytermassen. Resultattabellene gir også tallet på inntektstakere som har fått endret skatt ved overgang fra ett skattesystem til et annet, og en fordeling av inntektstakerne etter størrelsen av skatteendringen. Resultatene blir spesifisert etter inntektstrinn, husholdningstype, sosioøkonomisk gruppe og etter næring, og de kan

¹ Programmet er dokumentert i (5) og (6).

² Jfr. (9), s. 9.

«treveisgrupperes», slik at det for hver av de sosioøkonomiske gruppene gis en fordeling etter både inntektstrinn og husholdningstype.

Tabell 3 illustrerer en type opplysninger som program LOTTE kan gi. Vi har her beregnet de fordelingsmessige virkningene av følgende 2 alternative skatteomlegginger:

Alternativ 1: Lønnstakernes individuelle fradragsberettigede utgifter ved likningen under gjeldende skattesystem faller bort og erstattes av et standard inntektsfradrag som er det samme for alle lønnstakere; gjeldende klassefradrag, skattesatser, progresjonstabeller, barnetrygdytelser og forsørgerstønad opprettholdes. Standardfradraget fastsettes slik at omleggingen gir provenymessig balanse.

Alternativ 2: Fradrag i inntekten for premie for frivillig livsforsikring og innskott etter sparekontrakt (skattefri banksparing) på maksimalt kr. 1400 i skatteklasse 1 og kr. 2800 i skatteklasse 2 erstattes av et fradrag i skatt som utgjør 35 prosent av premien/innskottet (maksimalt av kr. 1400 i skatteklasse 1 og kr. 2800 i skatteklasse 2).

Grunnlaget for beregningene er opplysninger fra den representative inntektsundersøkelsen som ble foretatt i 1973. Vi har ikke framført dette datagrunnlaget fordi framføringen, som nevnt ovenfor, vil måtte ble forholdsvis skjønnspreget. Ved beregning av skattene ved «gjeldende skattesystem» i tabell 3 har vi derfor anvendt de klassefradrag, skattesatser m.v. som gjaldt i 1973.

Tabellen viser inntektsskatter og folketrygdavgifter i prosent av bruttoinntekt ved gjeldende skattesystem og ved de alternative hypotetiske skattesystemer for to typer lønnstakerhushold. Det framgår at alternativ 1 — dvs. et system der alle individuelle fradragsposter ved inntektslikningen erstattes av et standardfradrag — ville ført til skattelettelse for enslige lønnstakere med bruttoinntekt til og med kr. 40000—kr. 55000 og skatteskjerpelse for de med høyere inntekter. For ektepar med to barn ligger skjæringspunktet for nedgang/øking i skatten ved en slik omlegging på et lavere inntektsnivå, nemlig på intervallet mellom kr. 25000 og kr. 40000. Videre viser resultatene at en omlegging i 1973 av ordningen med inntektsfradrag for livsforsikringspremier og innskott etter sparekontrakt til en ordning med fradrag i skatt — alternativ 2 —, ville ført til økt gjennomsnittsskatt pr. skattyter for enslige lønnstakere med inntekter over kr. 25000—kr. 40000 og lønnstakerhusholdninger som består av ektefeller med to barn, med inntekter over kr. 55000—kr. 70000. Ifølge beregningene ville omleggingen ikke gi skattereduksjon for noen av de husholdningene som er tatt med i tabell 3, til tross for at marginals-katten var lavere enn 35 prosent i 1973 for inntekter under kr. 18000 i klasse 1 og kr. 27000 i klasse 2. Årsaken er at skatteberegningene i programmet baseres på den gjennomsnittlige skattesats pr. skattyter i de ulike inntektsintervaller. Dette fører dels til at skattereduksjon/skatteøkning innen en bestemt inntektsgruppe kan «oppveie» hverandre — eksempelvis for enslige i inntektsgruppen

Tabell 3. Inntektsskatter (inklusive trygdeavgifter) i prosent av bruttoinntekt ved ulike skattesystemer. Gjennomsnitt pr. husholdning. 1973¹

Income taxes (including social security premiums) as percentage of gross income by alternative tax systems. Averages over households. 1973¹

Bruttoinntekt <i>Gross income</i>	Gjeldende skattesystem <i>Ruling tax system</i>	Alternativ ² <i>Alternative²</i>	
		1	2
Enslige <i>Single</i>		Prosent	<i>Per cent</i>
Kr. 10000— 25000	26,9	18,9	26,9
» 25000— 40000	33,1	29,8	33,2
» 40000— 55000	36,8	35,6	36,9
» 55000— 70000	40,1	40,7	40,3
» 70000— 85000	42,0	44,8	42,2
» 85000—100000	46,1	48,2	46,2
» 100000—125000	49,0	56,3	49,4
» 125000 og høyere <i>and higher</i>	52,9	67,6	53,1
Ektepar med 2 barn <i>Married couples with 2 children</i>			
Kr. 10000— 25000	14,4	9,0	14,4
» 25000— 40000	24,7	23,9	24,7
» 40000— 55000	29,1	29,8	29,1
» 55000— 70000	33,1	35,2	33,3
» 70000— 85000	36,1	39,8	36,4
» 85000—100000	39,7	45,1	40,1
» 100000—125000	42,3	48,5	42,8
» 125000 og høyere <i>and higher</i>	45,4	59,2	45,8

1 Barnetrygd og forsørgerstønad er regnet som negative skatter.

2 Alternativ 1: Standard inntektsfradrag istedenfor de gjeldende individuelle likningsmessige fradrag, men med bibehold av gjeldende klassefradrag, skattesatser, barnetrygdtytelse m.v. Alternativ 2: Fradrag i skatt istedenfor fradrag i inntekt for livsforsikringspremier og innskott etter sparekontrakt.

1 *Including child allowances which are considered as negative taxes.*

2 *Alternative 1: Standard income deductions in lieu of individual income deductions. Alternative 2: Tax credit in lieu of income deductions for life insurance premiums and deposits in special banking accounts.*

kr. 10 000—kr. 25 000 —, dels til at skattereduksjonen ikke gir målbare utslag, fordi ordningen blir nyttet av forholdsvis få skattytere innen vedkommende inntektsgruppe. Dette må være tilfelle for ektefeller med to barn som har en inntekt mellom kr. 10 000 og kr. 25 000.

En forutsetning for beregningene under alternativ 1 er at den angitte omlegging skal gi provenymessig balanse sett i forhold til det system som gjaldt i 1973. De individuelle inntektsfradrag ville da kunne erstattes av et standard inntektsfradrag for lønnstakere på anslagsvis kr. 6850. Ved fastsettelse av dette beløp og ved beregning av de gjennomsnittlige skattesatser i tabell 3 har en ikke kunnet ta hensyn til de sekundære virkningene omleggingen vil kunne ha, eksempelvis på skattyternes inntekter før skatt. Heller ikke ved beregning av de gjennomsnittlige skattesatser under alternativ 2 har det vært mulig å anslå eventuelle sekundære effekter av omleggingen.

Program LOTTE er det eneste verktøy som foreligger for beregning av fordelingsvirkninger og provenymessige konsekvenser av endring i de faktorer som bestemmer avgrensningen av skattegrunnlaget. Programmet er av den grunn meget nyttig, selv om det ikke dekker dette feltet fullstendig. Inntektsposter som ikke skattlegges, eksempelvis visse trygdeytelser, inngår således ikke i datagrunnlaget. (Det samme gjelder selvsagt inntekter som unndras beskatning.) Ønsker en å analysere virkningene av endring i skattleggingen av slike poster, må disse i tilfelle anslås for de enkelte skattytere eller kobles sammen med opplysninger fra andre kilder. Videre er undersøkelsene basert på et utvalg som utgjør bare en liten del av den totale skattytermassen. Ved beregning av fordelings- og provenyvirkninger av skatteendringer er en derfor avhengig av hvordan oppblåsing av utvalgstillene er foretatt. Endelig er de inntektsundersøkelsene som programmet bygger på, hittil blitt foretatt med flere års mellomrom. Fordi det, som nevnt, ikke foreligger opplysninger som gir holdepunkter for en tilfredsstillende framføring av datagrunnlaget, vil modellens beregningsresultater være påvirket av de strukturelle forhold i undersøkelsesåret. Disse svakheter ved datagrunnlaget begrenser programmets anvendelsesmuligheter.

De analysemodeller som er behandlet ovenfor, dekker inntektsskatter, trygdeavgifter og — i en viss utstrekning — direkte stønader til private konsumenter. Den fjerde beregningsmodellen behandler indirekte skatter og subsidier på forbruksvarer.

(iv) INSIDENS¹

Endringer i indirekte skatter og subsidier påvirker fordelingen av disponibel realinntekt gjennom prisene på forbruksvarer og -tjenester. Utslagene kan variere for ulike husholdningstyper, fordi forbrukssammensetningen varierer. INSIDENS-modellen er laget med sikte på å belyse slike problemstillinger, og den forelå ferdig utviklet i 1971.

Basis for modellen er data fra Byråets representative forbruksundersøkelser, som inntil 1973 er blitt foretatt med flere års mellomrom. Modellen kan framskrive opplysningene om forbrukssammensetningen for de forskjellige typer av husholdninger til det aktuelle analyseår ved hjelp av oppgaver over prisutviklingen hentet fra konsumprisindeksens materiale og anslag for pris- og inntektselastisiteter. Siktepunktet med modellen er å beregne hvor stort inntektstillegg eller kompensasjonsbeløp (positivt eller negativt) som husholdninger av ulike typer måtte ha for å kompensere en nærmere angitt endring i de indirekte skatter eller subsidier².

Når modellen skal beregne kompensasjonsbeløpet, må en på forhånd gjøre en forutsetning om den aktuelle avgifts- eller subsidieendringens virkning på konsumprisene³. Ofte vil det være en brukbar tilnærming å anta at endringene overveltes fullt ut i disse priser. Denne forutsetning er lagt til grunn ved beregning av kompensasjonsbeløpene i tabell 4, som gir eksempel på INSIDENS-modellens anvendelsesmuligheter.

Grunnlaget for beregningene i tabellen er forbruksundersøkelsen fra 1973. Disse forbrukstallene er framført til 1975, og en har forutsatt at det i dette året ble foretatt følgende endring: Forbrukersubsidiene og kompensasjonen for merverdiavgift (momskompensasjonen) på kjøtt og kjøttvarer faller bort. Samtidig blir særavgiften på bensin fjernet.

Det framgår av tabellen at den angitte hypotetiske omlegging isolert sett ville ha gitt fordelingsmessige konsekvenser til fordel først og fremst for enslige og dessuten for en rekke andre husholdninger dersom disse hadde en høy årlig forbruksutgift. De øvrige husholdninger, særlig de med mange barn, ville ha tapt på en slik omlegging. Utslagene er imidlertid stort sett forholdsvis små. Resultatene kan også tolkes slik at det system som faktisk gjaldt i 1975, var mindre fordelaktig for

¹ Nærmere beskrivelse av modellen er gitt i (1). En presentasjon av INSIDENS-modellen som legger større vekt på de teoretiske og metodemessige problemer enn (1), er gitt i (2).

² Kompensasjonsbeløpet kan beregnes ved to alternative metoder: (i) Kompensasjon som gjør det mulig for husholdningene å opprettholde samme forbrukssammensetning som før skatte-/subsidieendringen. (ii) Kompensasjon som tar hensyn til at husholdningene endrer forbrukssammensetningen som følge av skatte-/subsidieendringen, fordi de dermed kan nå en høyere grad av behovstilfredsstillelse enn med den opprinnelige forbrukskombinasjonen (jfr. (1) s. 25 ff). Beregninger viser at det med moderate avgifts-/subsidieendringer er helt ubetydelige forskjeller mellom kompensasjonsbeløp beregnet etter (i) og (ii).

³ Om de øvrige forutsetninger, se (1) s. 10ff.

Tabell 4. Kompensasjonsbeløp ved å fjerne forbrukersubsidier og momskompensasjon på kjøtt og kjøttvarer og særavgift på bensin. 1975¹
The incidence of subsidies on meat and meat products and tax on petrol. 1975

Husholdningstype <i>Type of household</i>	Total forbruksutgift, kroner pr. år <i>Total consumption expenditure, kroner</i>			
	30 000	40 000	50 000	60 000
Enslige <i>Single</i>	÷ 6	÷ 68	÷ 126	÷ 181
Ektepar uten barn <i>Married couples without children</i> ..	124	76	30	÷ 14
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i>	38	3	÷ 30	÷ 63
Ektepar med 3 barn <i>Married couples with 3 children</i> ...	177	168	160	152
	Kroner			
	Prosent av total forbruksutgift <i>Percentages of total consumption expenditure</i>			
Enslige <i>Single</i>	÷ 0,02	÷ 0,17	÷ 0,25	÷ 0,30
Ektepar uten barn <i>Married couples without children</i> ..	0,41	0,19	0,06	÷ 0,02
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i>	0,13	0,01	÷ 0,06	÷ 0,11
Ektepar med 3 barn <i>Married couples with 3 children</i> ...	0,59	0,42	0,32	0,25

1 Positivt kompensasjonsbeløp: husholdningen må ha et inntektstillegg for å kompensere den angitte subsidie-/avgiftsendring. Negativt kompensasjonsbeløp: husholdningen må ha en inntektsreduksjon for å kompensere endringen. Tallene kan også oppfattes som merutgift (positive tall) respektive utgiftsreduksjon (negative tall) for de ulike husholdninger dersom det ikke blir gitt kompensasjon for den angitte subsidie-/avgiftsendring.

enslige og ellers for andre husholdninger med høy forbruksutgift enn et system uten subsidier/momskompensasjon på kjøtt og kjøttvarer og uten bensinavgift. For de øvrige husholdninger var det gjeldende system mer fordelaktig enn det angitte alternativ.

Ved en enkel modifikasjon av regneprogrammet for INSIDENS-modellen er det åpnet mulighet for å beregne konsumprisindekser som er differensiert etter

husholdningstype og forbruksutgiftsnivå. Når det skjer endringer i de relative konsumpriser — enten som følge av avgifts- og subsidieendringer eller av andre årsaker —, kan differensierte konsumprisindekser gi et nyttig supplement til den offisielle konsumprisindeksen, som tar sikte på å tallfeste endringene i prisnivået for forbruksvarer og -tjenester for et «gjennomsnittsförbruk».

Slike differensierte indekser gjør det f.eks. mulig å analysere de gjennomsnittlige prisendringer for ulike husholdningstyper (i) som ville følge ved hypotetiske avgifts- og subsidieendringer eller (ii) som har funnet sted i en forløpen periode. Ved analyser av typen (i) er det forut for beregningene nødvendig å gjøre bestemte forutsetninger blant annet om avgifts- og subsidieendringenes virkninger på konsumprisene (overveltning), mens det ved analyser av typen (ii) ikke er behov for å gjøre slike forutsetninger på forhånd (fordi beregningene da bygger på registrerte prisendringer for de enkelte grupper av konsumvarer og -tjenester).

(v) SIMSKATT¹

Opplegget for beregning av differensierte konsumprisindekser er tatt i bruk i en analysemodell som tar sikte på å kunne nyttes når en skal tallfeste fordelingsvirkningene av simultane endringer i den direkte og indirekte personbeskatning. Konkret sett er regneprogrammet for denne simultanmodellen dannet ved at rutinene for beregning av differensierte konsumprisindekser fra INSIDENS er koblet sammen med en forenklet utgave av KFS-programmet til en selvstendig modell. Den foreliggende versjon er et første forsøk på utvikling av slike simultanmodeller.

Tabell 5 gir eksempel på en beregning foretatt ved hjelp av SIMSKATT. Den viser øking i disponibel realinntekt i 1975 ved å sløyfe subsidier og kompensasjon for merverdiavgift på alle forbruksvarer unntatt på melk, mjøl og gryn kombinert med en reduksjon på ett prosentpoeng i hver av de to komponentene i medlemsavgiftene til folketrygden (pensjonsdelen og sykedelen) og i den kommunale inntektsskatten. Endringene er regnet i forhold til det system som gjaldt i 1975.

Beregningene viser at en slik tenkt omlegging ville ha gitt endringer i disponibel realinntekt som øker med stigende bruttoinntekt og synker med stigende husholdningsstørrelse, og for en rekke husholdninger — særlig for dem med barn — ville omleggingen ha ført til nedgang i disponibel realinntekt. En kan også oppfatte resultatene slik at det faktiske 1975-systemet var fordelingsmessig mer fordelaktig for barnefamilieene enn subsidiereduksjon kombinert med satsnedsettelse for folketrygdavgiftene og den kommunale inntektsskatten, dvs. for de direkte skattene som er tilnærmet proporsjonale.

¹ Dokumentasjon av modellen er gitt i (10).

Tabell 5. Øking i disponibel realinntekt ved simultan endring i subsidier/momskompensasjon og folketrygdavgifter/kommunal inntektsskatt. 1975¹
Increase in real disposal income by simultaneous changes of subsidies and direct taxes. 1975

Husholdningstype <i>Type of household</i>	Brutto lønnsinntekt, kroner pr. år <i>Gross wage income</i>					
	30 000	40 000	50 000	60 000	70 000	80 000
Enslige <i>Single</i>	114	308	513	731	961	1202
Ektepar uten barn <i>Married couples without children</i>	÷ 266	÷ 103	74	264	467	684
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i> ...	÷ 313	÷ 173	÷ 13	163	351	556
Ektepar med 3 barn <i>Married couples with 3 children</i> .	÷ 504	÷ 394	÷ 262	÷ 114	49	230
	Kroner					
	Prosent av disponibel inntekt <i>Percentages of disposal income</i>					
Enslige <i>Single</i>	0,51	1,09	1,51	1,87	2,21	2,53
Ektepar uten barn <i>Married couples without children</i>	÷ 1,10	÷ 0,34	0,20	0,62	0,98	1,30
Ektepar med 1 barn <i>Married couples with 1 child</i> ...	÷ 1,27	÷ 0,56	÷ 0,03	0,38	0,73	1,05
Ektepar med 3 barn <i>Married couples with 3 children</i> .	÷ 1,75	÷ 1,12	÷ 0,63	÷ 0,24	0,09	0,40

¹ Inntektsskatter og folketrygdavgifter er beregnet ut fra den forutsetning at det er en inntektstaker i husholdningen som bare har lønnsinntekt og ikke andre fradragsposter enn minstefradrag og oppgjørsfradrag. Barna er forutsatt å være under 17 år, og barnetrygden er lagt til disponibel inntekt. Videre har en forutsatt at hele den disponible inntekten er anvendt til forbruk og at subsidie- og skatteendringene fullt ut bæres av konsumentene. Alle tall er regnet i 1975-kroner før subsidie-/skatteendringen.

Referanser

- (1) Erik Biørn: Fordelingsvirkninger av indirekte skatter og subsidier. Artikler fra Statistisk Sentralbyrå nr. 42, Oslo 1972.
- (2) Erik Biørn: The Distributive Effects of Indirect Taxation: An Econometric Model and Empirical Results based on Norwegian Data. The Swedish Journal of Economics, vol. 77 (1975, No. 1, pp. 1—12. (Særtrykk utgitt som Artikler fra Statistisk Sentralbyrå nr. 77.)
- (3) Jon D. Engebretsen: En modell for analyse av utviklingen i de direkte skatter: skattemodellen i MODIS IV. Artikler fra Statistisk Sentralbyrå nr. 72, Oslo 1974.
- (4) Jon D. Engebretsen: MODIS IV. Dokumentasjonsnotat nr. 12. Modellen for direkte skatter. Arbeidsnotater fra Statistisk Sentralbyrå, IO 74/55.
- (5) Erik Garaas: LOTTE — en revidert versjon av programmet for beregning av skatt under ulike innteksdefinisjoner og skatteregler. Arbeidsnotater fra Statistisk Sentralbyrå, IO 73/32.
- (6) Erik Garaas: En modell for analyse av skatter ved forskjellige definisjoner av inntekt. Artikler fra Statistisk Sentralbyrå nr. 94, Oslo 1977.
- (7) Arne Øien og Karin Huseby: KFS. Et generelt program for beregning av inntektsskatter, trygdepremier og barnetrygd for ulike skattytere. Arbeidsnotater fra Statistisk Sentralbyrå, IO 68/7.
- (8) Statistisk Sentralbyrå: Skattestatistikk 1974. Norges offisielle statistikk, A 810, Oslo 1976.
- (9) Statistisk Sentralbyrå: Inntektsstatistikk 1970. Norges offisielle statistikk, A 543, Oslo 1973.
- (10) Statistisk Sentralbyrå: Inntekts- og forbruksbeskatning fra et fordelingssynspunkt — en modell for empirisk analyse. Samfunnsøkonomiske studier nr. 30, Oslo 1976.
- (11) NOU 1974: 15: Om grunnlaget for inntektssoppgjørene 1974. Rapport nr. 1, 1974 fra Det tekniske beregningsutvalg for inntektssoppgjørene. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø, 1974.

(De angitte arbeidsnotater fra Statistisk Sentralbyrå er interne, men interesserte vil kunne få dem ved henvendelse til Byrået.)

English summary

This volume of the publication *The Norwegian System of Taxation* is divided into two main parts, dealing with indirect taxes and social security schemes respectively. It also contains an appendix giving a brief description of models and computer routines used by the tax research section of the Bureau.

I. Indirect taxes.

In chapter I some technical and principal problems regarding the choice of the tax subject and the tax base are discussed. A survey of indirect taxes in Norway is also given. The main part of these taxes are central government taxes with a general sales tax — levied as a value added tax — as the most important one. Other essential indirect taxes levied by the central government are investment tax, taxes on motor vehicles and petrol, taxes on alcoholic beverages and tobacco, and excise taxes on exploration and exploitation of submarine petroleum resources. Only a minor part of total indirect taxes in Norway is levied by the municipalities, of which the estate tax is by far the most important one.

The different types of indirect taxes are described in chapters 2—10. English surveys of these taxes are contained in the booklet *«Taxes in Norway»*, published by the Royal Ministry of Finance, Norway and in the booklet *«Legislation concerning the Norwegian Continental Shelf»*, edited by the Royal Ministry of Industry and Handicrafts, Norway.

II. Social Security Schemes.

The first chapter in this part (chapter 11) contains a brief discussion regarding the financing of social security schemes, mainly with respect to the choice between members premiums and employers' contribution and the choice of tax base. A brief description of the Norwegian social security schemes — including a survey of the benefits received — is also given. The National Insurance Scheme is by far the most important one, covering about 90 per cent of total contributions as well as of total benefits. The major part of social security schemes are financed by contributions from members and employers — of which the employers' contributions amount to about 64 per cent; contributions from central and local government as a whole are of minor importance.

An English description of certain aspects of the different social security schemes, as given in the chapters 12—13, can be found in the booklet *«Taxes in Norway»* referred to above, and also in the pamphlet *«Social Insurance in Norway»*, edited by the National Insurance Institution, Norway.

III. Tax models.

A brief description of models and computer routines developed for tax analytical purposes is given in the appendix. Illustrative examples are given as well. At present five models of this type exist.

1. SKATT (TAX) is a model mainly developed for forecasting income tax revenue. It is based on the specific tax rules and tax rates and on information on the income distribution taken from tax statistics.

2. KFS is a general computer program calculating personal income taxes and disposal income for different hypothetical income levels and types of household on the basis of tax rules and tax rates specified by the user of the model. The program is designed for analysing the development of income taxes and disposable real income and for making comparisons of alternative sets of tax rates.

3. LOTTE is a computer program calculating personal income and net wealth taxes in individual households as well as estimating total tax revenue. The data base is taken from a sample of individual income and wealth reports to the tax authorities. The program is designed as a tool in estimating the tax revenue and in evaluating the income distribution resulting from alternative sets of tax rates and alternative definitions of taxable net income and net wealth.

4. INSIDENS is a model for analysing the distributive effects of changes in indirect taxes and subsidies. The data base is a sample of household expenditure reports and information on the rates and rules of specific indirect taxes and subsidies¹.

5. SIMSKATT. This model consists of a selection of routines from INSIDENS and KFS which are linked together. The purpose of the model is to estimate the distributive effect of changing direct and indirect taxes simultaneously.

¹ This model is presented in English in: «The Distributive Effects of Indirect Taxation» by Erik Biørn, Artikler No. 77, Central Bureau of Statistics, Oslo 1975.

Utkommet i serien SØS

Issued in the series Samfunnsøkonomiske studier (SØS).

- Nr. 1 Det norske skattesystems virkninger på den personlige inntektsfordeling *The Effects of the Norwegian Tax System on the Personal Income Distribution* 1954 Sidetall 103 Pris kr. 3,00
- 2 Skatt på personleg inntekt og middel *Tax on Personal Income and Capital* 1954 Sidetall 120 Pris kr. 3,00
- 3 Økonomisk utsyn 1900—1950 *Economic Survey* 1955 Sidetall 217 Pris kr. 4,00
- 4 Nasjonalregnskap Teoretiske prinsipper *National Accounts Theoretical Principles* 1955 Sidetall 123 Pris kr. 3,00
- 5 Avskrivning og skattlegging *Depreciation and Taxation* 1956 Sidetall 85 Pris kr. 3,00
- 6 Bedriftsskatter i Danmark, Norge og Sverige *Corporate Taxes in Denmark, Norway and Sweden* 1958 Sidetall 101 Pris kr. 4,00
- 7 Det norske skattesystemet 1958 *The Norwegian System of Taxation* 1958 Sidetall 159 Pris kr. 6,50
- 8 Produksjonsstruktur, import og sysselsetting *Structure of Production, Imports and Employment* 1959 Sidetall 129 Pris kr. 5,50
- 9 Kryssløpsanalyse av produksjon og innsats i norske næringer 1954 *Input-Output Analysis of Norwegian Industries* 1960 Sidetall 614 Pris kr. 10,00
- 10 Dødeligheten og dens årsaker i Norge 1856—1955 *Trend of Mortality and Causes of Death in Norway* 1962 Sidetall 246 Pris kr. 8,50
- 11 Kriminalitet og sosial bakgrunn *Crimes and Social Background* 1962 Sidetall 194 Pris kr. 7,00
- 12 Norges økonomi etter krigen *The Norwegian Post-War Economy* 1965 Sidetall 437 Pris kr. 15,00
- 13 Ekteskap, fødsler og vandringer i Norge 1856—1960 *Marriages, Births and Migrations in Norway* 1965 Sidetall 221 Pris kr. 9,00
- 14 Foreign Ownership in Norwegian Enterprises *Utenlandske eierinteresser i norske bedrifter* 1965 Sidetall 213 Pris kr. 12,00
- 15 Progressiviteten i skattesystemet 1960 *Statistical Tax Incidence Investigation* 1966 Sidetall 95 Pris kr. 7,00
- 16 Langtidslinjer i norsk økonomi 1865—1960 *Trends in Norwegian Economy* 1966 Sidetall 150 Pris kr. 8,00
- 17 Dødelighet blant spedbarn i Norge 1901—1963 *Infant Mortality in Norway* 1966 Sidetall 74 Pris kr. 7,00
- 18 Storbyutvikling og arbeidsreiser. En undersøkelse av pendling, befolkningsutvikling, næringsliv og urbanisering i Oslo-området *Metropolitan Growth, Commuting and Urbanization in the Oslo Area* 1966 Sidetall 298 Pris kr. 12,00
- 19 Det norske kredittmarked siden 1900 *The Norwegian Credit Market since 1900* 1967 Sidetall 395 Pris kr. 11,00
- 20 Det norske skattesystemet 1967 *The Norwegian System of Taxation* 1968 Sidetall 146 Pris kr. 9,00
- 21 Estimating Production Functions and Technical Change from Micro Data An Exploratory Study of Individual Establishment Time-Series from Norwegian Mining and Manufacturing 1959—1967 *Estimering av produktfunksjoner og tekniske endringer fra mikro data. Analyser på grunnlag av tidsrekker for individuelle bedrifter fra norsk bergverk og industri* 1971 Sidetall 226 Pris kr. 9,00
- 22 Forsvarets virkninger på norsk økonomi *The Impact of the Defence on the Norwegian Economy* 1972 Sidetall 141 Pris kr. 9,00
- 23 Prisutvikling og prisatferd i 1960-årene. En prestasjon og analyse av nasjonalregnskapets prisdata 1961—1969 *The Development and Behaviour and Prices in the 1960's Presentation and Analysis of the Price-Data of Norwegian National Accounts* 1974 Sidetall 478 Pris kr. 15,00

- Nr. 24 Det norske skattesystemet I. Direkte skatter 1974 *The Norwegian System of Taxation I. Direct Taxes* 1974 Sidetall 139 Pris kr. 9,00
- 25 Friluftsliv, idrett og mosjon *Outdoor Recreation, Sport and Exercise* 1975 Sidetall 114 Pris kr. 8,00
- 26 Nasjonalregnskap, modeller og analyse. En artikkelsamling til Odd Aukrusts 60-årsdag *National Accounts, Models and Analysis To Odd Aukrust in Honour of his Sixtieth Birthday* 1975 Sidetall 320 Pris kr. 13,00
- 27 Den repræsentative undersøgelsesmethode *The Representative Method of Statistical Surveys* 1976 Sidetall 64 Pris kr. 8,00
- 28 Statistisk Sentralbyrå 100 år 1876—1976 *Central Bureau of Statistics 100 Years* 1976 Sidetall 128 Pris kr. 9,00
- 29 Statistisk Sentralbyrås 100-årsjubileum Prolog og taler ved festmøtet i Universitetets aula 11. juni 1976 *Central Bureau of Statistics Prologue and Addresses at the Centenary Celebration, University Hall* 1976 Sidetall 32 Pris kr. 7,00
- 30 Inntekts- og forbruksbeskatning fra et fordelingssynspunkt — En modell for empirisk analyse *Taxation of Income and Consumption from a Distributional Point of View — A Model for Empirical Analysis* 1976 Sidetall 148 Pris kr. 9,00
- 31 Det norske skattesystemet. Indirekte skatter og offentlige trygdeordninger 1976 *The Norwegian System of Taxation. Indirect Taxes and Social Security Schemes* 1977 Sidetall 124 Pris kr. 13,00

